

C  $\frac{9/12^{\circ}}{19}$

ВРЕМЕНИК  
ЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ  
СА ОКЕАНСКИМ РИБАРИМА

БЕОГРАД, 1935









СРПСКО ЈАНУАРИЈЕ ЗАДЛУЖ  
САВРЕМЕНИК

**СА ОКЕАНСКИМ РИБАРИМА**

**САВРЕМЕНИК  
СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ**

**КОЛО V  
КЊИГА 19**

С  $\frac{9/12^{\circ}}{19}$

МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ

91

# СА ОКЕАНСКИМ РИБАРИМА



БЕОГРАД  
1935

ПИБОУТЕН ОДВАУМ

СА ОБЕЗБЕДИЛА ПУБЛИКАЦИЈА



М. Д. 28443

ШТАМПАРИЈА ДРАГ. ГРЕГОРИЋА  
БЕОГРАД, Страхињића Бана 75

## Реч унапред.

Према карактеру „Савременика”, — како се он обично замишља — можда у њему не би било места путописима овакве врсте, која на сигурно и ниуколико не припада лепој књижевности. Што је путопис ипак примљен за ту серију издања Српске Књижевне Задруге, има се, вероватно, разумети само тако што се у њему описују области тешко приступачне у којима се писац бавио, и што би оно што је ту изложено, могло имати нешто ширег интереса, али је тешко доћи у могућност да се то непосредно види и да се о њему шта сигурно сазна. Моли се читалац да тако разуме појаву ове књиге у издању овакве врсте.

*Писац.*





## ПРВИ ОДЕЉАК.

### Од француске обале до Њу-Фундленда.

#### 1. Од Ла-Рошел до Сен-Пјера и Миклона.

Стари рибар није могао пропустити неочекивану и јединствену прилику да својим очима види на раду праве, истинске океанске рибаре и да на лицу места упозна њихов живот, посао и борбу са ћудљивим елементом на коме они проводе свој век. Мало је њих који су то могли непосредно видети, мада се о томе може и читати, али увек само оно што се сазнаје по чувењу, допуњено неизбежном маштом.

Бескрајни океан, са својим дивљим лепотама, својом ћудљивошћу и опасностима, био је од вајкада и биће довека предмет људског маштања. Песници свих времена описују то на своје начине; ти су описи увек узбудљиви и привлачни, и увек ће имати успеха код осетљивих срца. Али кад није реч о маштању, већ о прозаичној реалности, ти описи не казују много.

Има ли лепше и узбудљивије слике напора, патњи, опасности и борби оних што проводе свој век на неизмерној и ћудливој океанској пучини, но што је величанствена слика „Исландских Рибара“ од Пјера Лотиа? Па ипак је та слика далеко од реалности. Сматрало се да је гола реалност недовољна да изазове узбуђења каква се желе. Требало је унети још и афективне моменте, за саму

ствар паразитне и непотребне, који тачну слику деформишу. Јунак романа, у оним мучним борбама и неописаним патњама, у оној усамљености и удаљености од свега што је за собом оставио отишнувши се на далеке путе, уздише, чезне и вене за родним местом, за кућом, породицом, вереницом. Све је то поетски лепо и одиста узбудљиво, али није ништа друго до вечита историја која се, од како је човека, понавља у времену и простору, вечита песма свих векова и свих географских лонгитуда и латитуда, која не представља ништа нарочито ни кад је јунак историје океански рибар. „Време, пара, телефон, авион, бежична телеграфија, нису ништа учинили да се данашње срце измени и постане нешто јако различно од онога што је било пре толико хиљада година”, вели један паметан филозоф.

А притом има још једна ствар. Такви океански рибари који се одважују на невоље и опасности што их чекају, а усамивши се у чамцу или на броду поетизирају и вену за оним што су за собом оставили, у реалности не постоје. То су филмски рибари који се могу видети само на платну. Сваки ко је видео правог океанског рибара на послу, могао је разабрати да су то крепки, одлучни, необично издржљиви, истрајни и трезвени људи који имају своје воље и решености за све што их чека на пучини, који знају шта хоће, камо иду, чему се излажу и зашто, па се ни једнога тренутка не подају сентименталности и душевној разнежености. Упитајте на исландској или њу-фундлендској пучини кога хоћете од њих да ли који пут уздише и, склонивши се од другова, сузи за оним што је оставио у своме завичају, па ће вам сваки са осмехом одговорити да за то нема ни воље ни времена, и да би рибар који би се томе подао био баба која би боље учинила да је остала крај свога огњишта, а не да се упушта на океан.

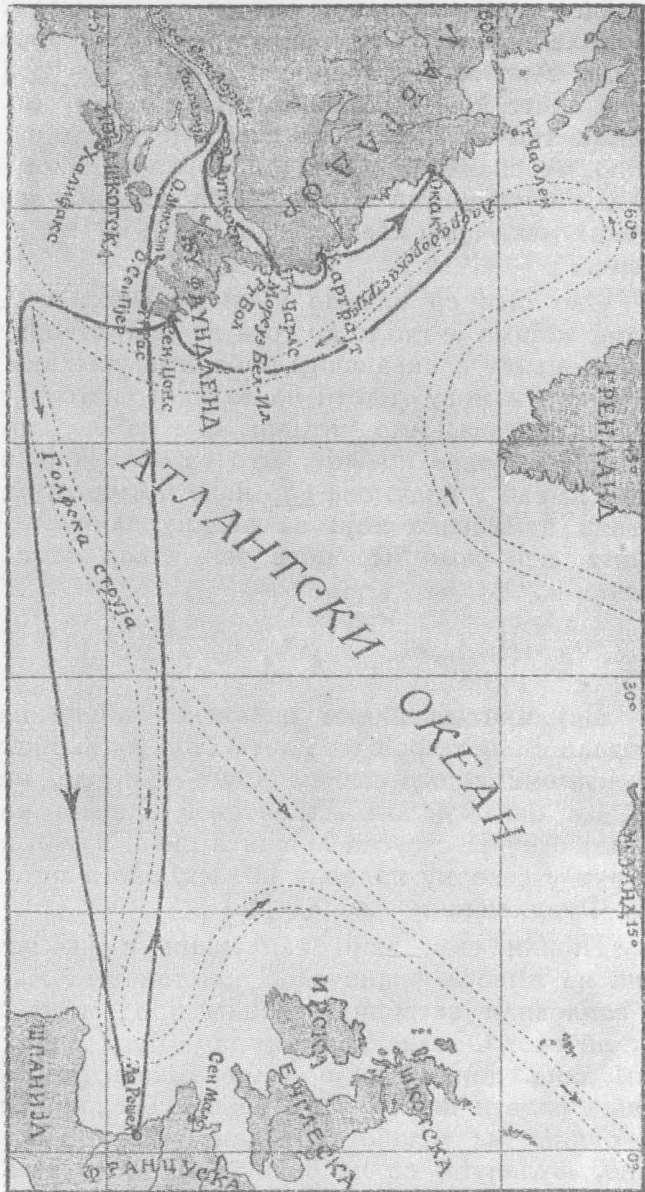
Тип сентименталног рибара је фикција коју је створила машта романописца и његова тежња да узбуди. Ако се у стварности и нађе који примерак такве врсте, он је усамљен и ни по чему не представља тип морског вука какав је сваки океански рибар. А сваки би прави рибар са осмехом одбио ореолу мучеништва и сажалење које код необавештених мека срца изазива слика што је даје романописац.

Ово што се излаже у овој књизи, излаже се за оне којима је стало до тога да себи створе тачну, реалну слику о океанским рибарима, онаквим какви се једино и могу видети на великој светској позорници риболова. Ако читалац сам нађе у томе местимице и какве поезије, што се овде није ни најмање имало у виду, ова бар неће потицати од паразитних примесака који за реалну слику не значе ништа, већ само од онога што ствар сама собом носи.

\*  
\* \*

Прилика да видим океанске рибаре на раду указала се претпрошлого лета 1933 године када сам, по једноме послу сасвим друге природе, имао да прођем оним делом Атлантског Океана на коме су најбогатија светска ловишта рибе, идући по други пут у северну поларну област, овога пута преко Њу-Фундленда и Лабрадора.

Пошли смо, моји сапутници и ја, почетком јуна из живог француског пристаништа Ла-Рошел и заповили засебним парним бродом на пучину Атлантског Океана у правцу Њу-Фундленда. За седам дана, док се не преплови океан, нећемо око брода видети ништа осим неба и бескрајне морске површине, час слабо узбуркане, час добро заталасане, љуљајући се на развученим таласима од неколико метара висине. Дешавало се да пенушави таласи препљускују и чисте палубу брода, на којој



Стр. 14— Карта прећеног пута.

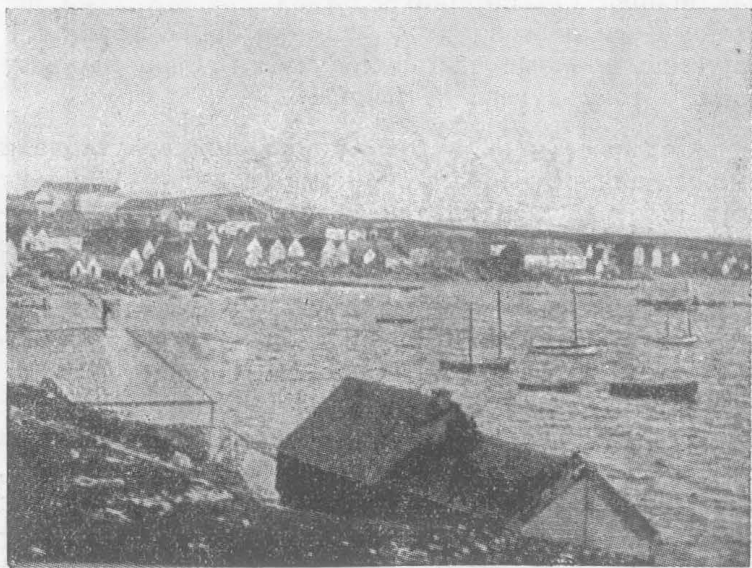
је тада било немогуће опстати, али је све то било у програму и обична ствар.

Иначе, као што је обично на дугим прекоморским путовањима, није на путу било ничега што би било вредно описивати. Као и обично, главно занимање сапутника било је читање и *dolce far niente*. Од времена на време се сретао по који трговачки карго или рибарски брод који лови на пучини, или се враћа у своје пристаниште. Галегови нас испрва стално прате, па их другог дана нестаје. Дуги разговори са особљем брода обавештавају нас о ономе што ће се имати прилике да се види у току дугога путовања.

Седмога дана путовања, по подне, угледали смо у даљини, у правцу у коме се пловило, земљу коју је стража са катарке брода спазила на десетину минута пре нас и то радосно објавила. То је био рт Рас, крајња југо-источна тачка великога острва Њу-Фундленда, са његовом јаком кулом светиљом, која као прва предстража дочекује бродове што преко Океана долазе из Европе у Канаду. Место је чувено и злогласно због честих и страшних бродолома који су се пред њиме десили, због чега га становници, и не знајући за Виргила и Дантеа, називају „вратима пакла”. На томе се месту од 1860—1900 године десило 77 катастрофалних бродолома, а од 1900—1918 тридесет, при којима је пропало готово све људство са бродовима. Узрок су подводне стене на које морске струје и страшни ветрови наносе бродове. На рту је и јака станица за бежичну телеграфију.

Продужили смо пут поред злогласног рта, на прописном растојању, да не бисмо осетили оштрину његових подводних стеновитих шиљака, и упутили се право ка француској рибарској колонији Сен-Пјер. Пловило се лагано и опрезно због бродарских опасности, и рано изјутра сагледали смо из далека колонију.

Малена рибарска острва Сен-Пјер и Миклон су, са једном групом острваца, једино данашњи остаци некада простране француске колоније из 16-ог и 17-ог века. То је једино што је Французима остало од непрегледних нових земаља које су, после Колумбовог открића, пронашли њихови морепловци и заузели у име свога краља. После толиких ратова у тим крајевима, са Енглезима који су данашњи господари простране северне



Сл. 2. — Рибарско насеље на острву Сен-Пјер.

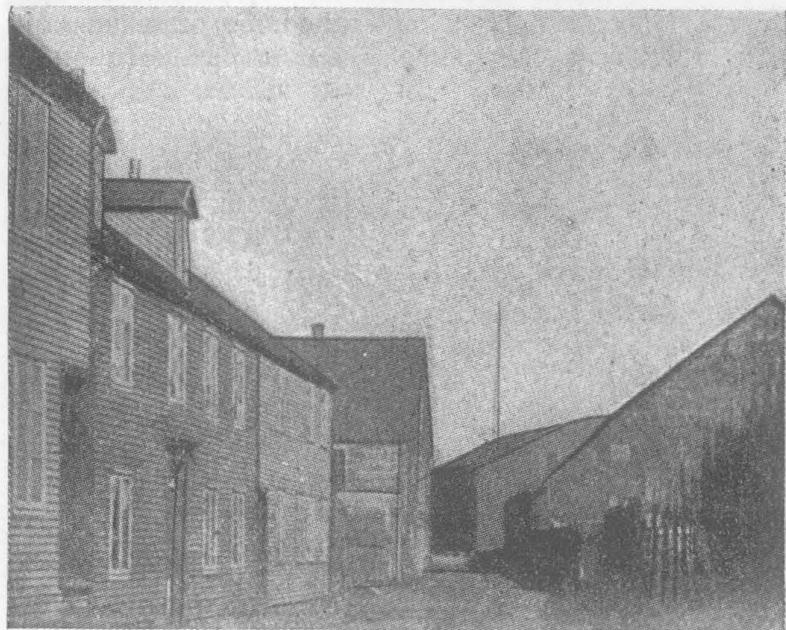
колоније, веће од целе Европе, Французи су све то изгубили, а задржали, и то једино као базе за своје океанске рибаре, само та острвца.

Први утисак који оставља Сен-Пјер није повољан. Улаз у пристаниште је закрчен масом стена разноврсних облика које штрче из мора, па пошто је у пролеће и лети све то готово увек обавијено маглом, тај улаз је право страшило за бродове који



долазе у колонију. На једној од таквих поширих стена, већој од осталих, а која носи име „Псећег Острва”, живи око 500 рибарских породица. Острво се сматра као предграђе вароши Сен-Пјера. Дугачко је нешто више од једног километра, а широко око 400 метара.

Сама варош, гледана са брода који је ушао у пристаниште, не даје никакву нарочиту слику коју би било вредно описивати. Са брода се види мноштво дрвених, разно обојених кућа и кућица, налик на оне у северној Норвешкој. Кад се изађе на суво, задахне вас јак задах свеже и усолјене мор-



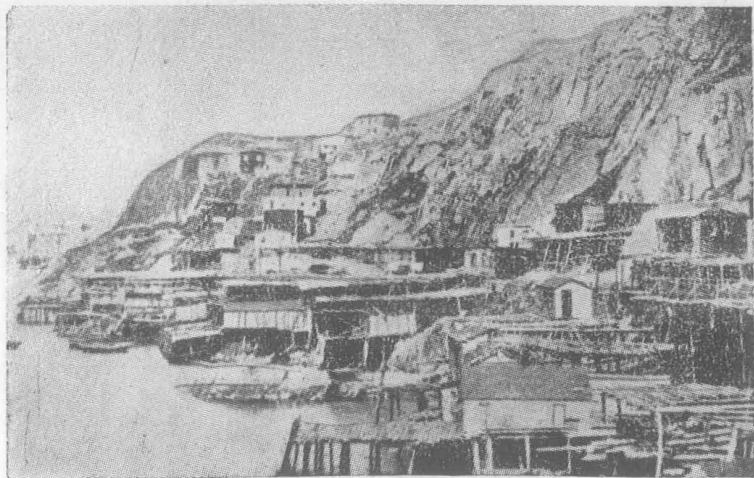
Сл. 3. — Дрвене куће на Сен-Пјеру.

ске рибе, на коју се наилази и по улицама, у колицима која вуку велики њу-фундлендски пси, и по стовариштима, и по пијацама, и по двориштима кућа. Кафана за путнике и странце нема; у колико

их има, то су обични морнарски и рибарски барови у којима клијенти стојећи и пијући препричавају своје авантуре и расправљају своје узајамне односе и спорове.

Но, ипак, од скоро је подигнут за странце један модеран и доста удобан хотел, који у последње време привлачи америчке и канађанске туристе. Вреди још поменути и зграду за гувернера колоније и врло лепу цркву са два торња, која својим спољним изгледом подсећа на цркву Сен-Венсен-Де-Пол у Паризу.

На плажама острва је мноштво чудних дрвених конструкција на пилотнама, које служе за прераду и сушење рибе и за становање радника који ради тога посла ту живе у време великога рибо-



Сл. 4. — Инсталације за сушење рибе на Сен-Пјеру.

лова. Поред плажа издижу се високе стеновите хридице, са мноштвом омањих залива између њих. На једној од највише уздигнутих хридица налази се кула светиља, а најпространији од тих залива



је пристаниште острва које се назива „Барашоа”. На подножју куле светиље смештена је сирена за оријентисање бродова по магли или вејавици. Раније се то вршило пуцњавом из топа. Иначе, цело је острвце Сен-Пјер једна гомила стена, хридица и баруштина. Између стена налази се нешто бедне вегетације, лишаја и маховине, без зеленила. Местимице, али врло ретко, може се спазити и по који закржљали четинар.

Раније је у Сен-Пјеру живот био много интензивнији но данас. Острво је било база за снабдевање хиљада француских океанских рибара који су једрењацима препловљавали Атлантски океан и долазили у ове крајеве ради великог риболова. У то време се око њега могла видети шума од катарки и огромних мрежа што о овима висе, кроз измаглицу пуну задаха од рибе, саламуре и катрана. Морнарски и рибарски барови, којих је некад било много више но данас, били су препуни рибара који су се, после неколико месеци проведених на мучним пословима на океану, дочепали крчме, одакле им је било тешко одвојити се. Трговине са рибарским потребштинама радиле су и дан и ноћ. Кад се који брод снабдео, он би дизао котве и враћао се на ловишта, а пристизали су непрестано други бродови који су их смењивали у луци. Колонија је у једно време имала преко 12.000 становника.

Тако је то било до почетка овога века, кад се све то доста изменило. Појавили су се европски рибарски парни и моторни бродови који поступно потискују и смењују некадашње рибарске једрењаке. Па и једрењаци, који су ипак остали, добили су много веће размере, сменивши раније много мање рибарске гоелете. Данашњи једрењаци и парни бродови довољно су пространи да могу собом понети све што им треба за цео пут, лов и повратак у своју луку. Они немају потребе долазити на Сен-Пјер ради снабдевања храном и водом за пиће, јер они то собом носе у пространим бродским магацинима

и цистернама, а воду за пиће најчешће добијају дестилисањем морске воде. Рибарски парни бродови обично носе довољно угља или мазута за цео пут; ако им то не буде доста, они угаљ траже не на Сен-Пјеру, већ у богатим угљеним рудницима сиднејским, на обалама Нове Шкотске, која није далеко од области у којој лове. Осим тога, некада су сви рибарски једрењаци, прелазећи из Европе на њу-фундлендске прудове на којима ће ловити, најпре свраћали на Сен-Пјер ради набавке велике количине шкољака, пужева и других морских организама који се употребљавају као мамци на милионима удица на великим рибарским струковима што се распростиру по дну океана. Ту је, у непосредној близини маленог острва, био јако развијен лов тих организама који су у великим масама продавани европским рибарима за добар новац. Та је трговина цветала и становништво је од ње лепо зарађивало и водило један врло угодан живот. Сад је и та трговина готово сасвим престала. Европски рибарски бродови лове сами, на лицу места, мамац за своје струкове и немају потребе куповати га на Сен-Пјеру. Све је то учинило да се и број становника у колонији знатно смањило и да је нестало благостања какво је тамо било до пре 30—40 година.

Иначе, сам риболов је око острва Сен-Пјера и данас необично развијен, и он је, поред обилатог сувоземног лова, готово искључиви извор за живот целокупног становништва не само на томе острву, већ и на онима око њега. Сигурно је да би сва та острва остала пуста да није тако јаког риболова. Преко две стотине само урођеничких рибарских једрењака, поред мноштва чамаца, излазе у време лова на океанске прудове у близини Сен-Пјера, довлаче рибу на то острво, ту је прерађују, соли, суше, продају је и извозе у разне земље Америке и Европе. Вредност годишњег извоза, само за рибаре урођенике, износи око 35 милиона франака.

Острво и варош Сен-Пјер само су један део француске колоније која се распростире на читав један архипелаг острва и острваца, на простору од 40 километара дужине и 10 километара ширине, око  $46^{\circ} 46'$  северне ширине и  $58^{\circ} 30'$  западне дужине. Највећа су од тих острва Миклон и Ланглад (некадашњи Мали Миклон), некада растављена узаним морским пролазом који је данас затворен наносима у току времена, од страшних бура што руше обале и материјал ту наносе. Данас су оба острва везана једним колским насипом од десетину километара дужине, који је за два метра виши од највише површине мора. Сужени део, комад земље што саставља острва, изложен јаким бурама, био је у току векова поприште великога броја бродолома, због чега се и назива „гробом бродова”. Са једне и друге стране тога суженог простора налазе се поразбацани остаци од бурама разлупаних рибарских једрењака; становници острва Миклона ту се снабдевају дрветом за гориво и друге потребе.

Острва Миклон и Ланглад су знатно већа од острва Сен-Пјера; прва два острва имају скупа површину од 21 хиљаду хектара (а последње 2.500 хектара), али су много слабије насељена. По последњем попису целокупна колонија нема данас више од 4.000 становника. Раније, кад их је било много више, један велики део живео је искључиво од кријумчарења алкохолних пића. Кад је за то престала потреба, велики део становништва напустио је острва, на којима су остали само рибари од заната и они што живе од трговине са потребама морнара и рибара. У последње време примећено је све јаче досељавање рибарских породица из енглеске колоније Њу-Фундленда, што је већ почело да забрињава француске власти на Сен-Пјеру и Миклону.

На острвима Сен-Пјеру, Миклону и Лангладу говори се искључиво француски, са примесцима неког енглеског поморског жаргона који могу разумети



само мештани. И новац је француски, франак који тамо вреди четири цента америчких.

Мада је Сен-Пјер много мањи и дивљији од Миклона, јер на овоме има пространих и лепих шума, на њему живи највећи део француских насељеника и на њему су најразвијенији живот, промет и трговина; ту је и седиште свих власти у колонији. Становништво Миклона се непрестано смањује, јер прелази на Сен-Пјер, на велико незадовољство староседелаца на Миклону. И то поред свега тога што је Миклон и већи, и питомији, и што има врло пространу луку која може да прими и највеће прекоморске бродове. Шта је томе узрок? Узрок је познат и њега знају сви они које забрињава напредовање Сен-Пјера на рачун Миклона. Он лежи у томе што, док сама природа штити луку Сен-Пјера од северних ветрова, бура и ледених брегова што пролазе поред острва, ради осигурања луке Миклона имале би се потрошити огромне суме, о чему не може бити ни говора. Улаз у луку често је за дуго време блокиран од леда, а за време честих бура и северних ветрова немогућан је за рибарске једрењаче који, ако нису на време кроз њега прошли, морају тражити прибежишта у омањим заклонима између стена на обалама острва.

Као што је поменуто, на Сен-Пјеру су развијени живот, промет и трговина рибом и рибарским потребама. Али увече све то занеми и престаје. У баровима нема никога, улице су пусте, у пристаништу нема живе душе. Сав је живот пренесен у мале дрвене куће, осветљене до неког доба ноћи, из којих се чује весео жагор, често и песма. У више махова покушавало се да се уведе биоскоп, али је овај увек остајао празан и предузетник је морао бежати. Покушавано је и са путујућим позориштима, али без и најмање успеха. Свет је научио на кућевне, породичне и пријатељске седељке за време дугих и врло хладних зимских ноћи, и не тражи, нити прима, икаква друга разонођења.

Разуме се по себи да је реч само о зимској сезони, кад су сви код својих кућа и за време од неколико хладних и суморних месеци очекују дане кад ће се са својим једрењацима и чамцима отиснути на пучину, или у околину острва, у риболов. Иначе, од половине пролећа до половине јесени, острва опусте; све што може руковати веслом и рибарским алатом напушта обалу и иде у рибарске авантуре.

Мада се налазе на истој географској ширини као многа топла места у Европи, на Сен-Пјеру и Миклону влада оштра клима, под утицајем хладне морске струје што долази из леденог Бафиновог Залива. Средња годишња температура је  $+ 5^{\circ}$  Ц.; хладноћа дотера до  $- 22^{\circ}$  Ц., а обичне зимске температуре су око  $- 15^{\circ}$  Ц. Па ипак се и зими дешавају нагла повишавања температуре која изазивају топљење снега и леда. Пролећа скоро и нема, јер је нагао прелаз од ниских температура на више; лето траје од јуна до септембра, са средњом температуром од  $+ 14^{\circ}$  Ц.

Острва леже у зони јаких и честих бура и густих магла. Најјаче су магле с пролећа и лети; забележено је непрекидно трајање магле за педесет узастопних дана. Зима је већином без магле, али са снежним вејавицама које не дају ока отворити и чине сваки саобраћај и на суву и на мору немогућним.

Температура околне воде је испод нуле, па ипак су доста ретка смржњавања воде око острва. То се дешава једанпут или двапут у десет година, и тада се може преко леда прелазити са једнога од острваца архипелага на други. Али зато се сваке године, у марту и априлу, нагомилавају око њих огромне масе леда који долази из велике северне реке Сен-Лорана, кад се у њој лед почне топити и у непрегледним масама спуштати на југ, заливом Сен-Лорана. Санте се задржавају око острва све дотле док их јаки северни ветрови не потерају на океанску пучину, где се поступно топе и ишчеза-

вају. Нешто доцније, у току лета, појаве се у ма-сама ледена брда (icebergs) која произлазе из глечера на Гренланду, и која на Сен-Пјер и Миклон, као и на Њу-Фундленд, наносе морске струје и ветрови.

На острвима су врло честе магнетне буре и појаве северне (бореалне) светлости, која је покашто величанствена, и за коју се зна да је у вези са магнетним појавама. Становници острва ту појаву називају „марионетом”, због њене велике покретљивости и наглих промена.

Фауна је на острвима врло сиромашна (по броју врста) и састоји се из морских птица, зоља и комараца. Лов на птице је врло издашан; то је омиљена забава становника на дугој зимској доколици. Поред све хладноће, они проводе по читаве дане у заседама поред морске обале, са својим њу-фундлендским псима који, кад погођена птица падне у море, појуре к њој, запливају и донесу је ловцу. Комарци су невероватно многобројни и насртљиви. Од јуна до септембра околине баруштина и сва заклонита места препуни су тога досадног и опасног инсекта, од кога за тили час отекне лице пролазника. Срећа је становника што су у то време готово сви на мору, у риболову, или на самој морској обали, где се у то време населе ради прераде и сушења уловљене рибе.

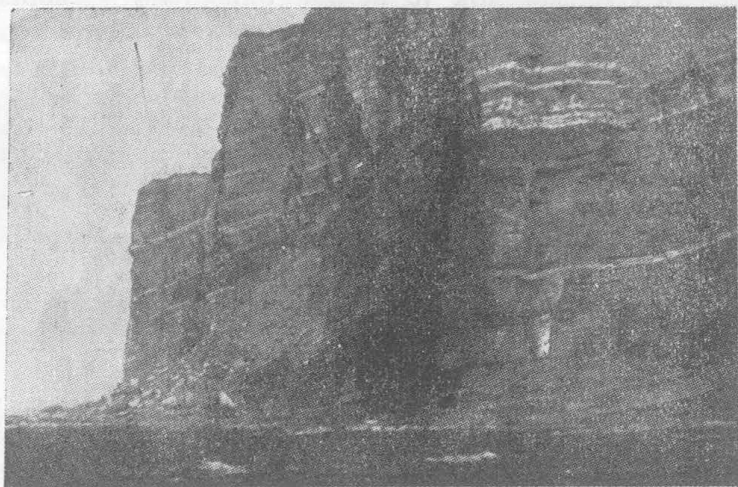
## 2. Од Сен-Пјера до Магдаленских Острва.

После довољног бављења на острвима Сен-Пјер и Миклон, изашли смо из пристаништа и упутили се на запад, правцем на групу Магдаленских Острва, кроз мореуз Кабо, између Северног Рта и југозападног њу-фундлендског Рта Реј. Прoшавши овај рт, заплoвили смо у пространи залив Сен-Лорана, и после путовања од неколико часова угледали Магдаленска Острва, у тај мах обавијена



белом измаглицом. Убрзо затим смо се искрцали на једно од њих, на коме је лепо мало село Хавр-Обер, са лаким приласком од стране мора.

Група, састављена из једанаест острва и острваца, распростире се на простору од 85 километара дужине. Сва су острва округла и врло мала; највеће од њих нема пречник већи од седам километара. Њих је пронашао француски морепловац Жак Картие 1534 године, при своме првом преласку преко Атланског Океана. Зачудио се кад их је видео пуна бујне вегетације, густих шума и огромних морсева.

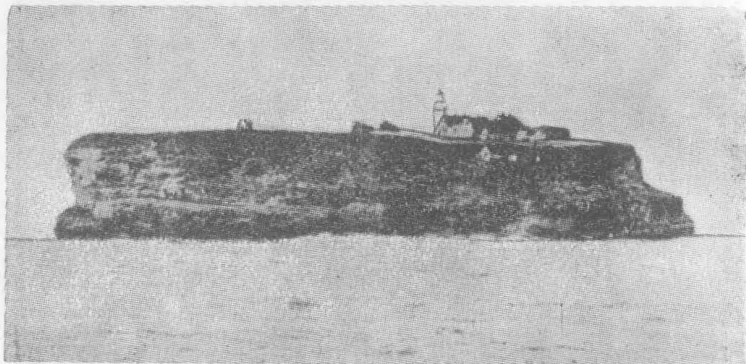


Сл. 5. — Хридине на Магдаленским Острвима.

који су ту излазили из мора на обалу и на овој дремали, дотле никад ничим неузнемиравани. Густа трава покривала је росне ливаде; местимице је, на великим површинама, растао дивљи грашак, а уз дрва се пела и савијала дивља лоза.

Све то сад изгледа сасвим другојаче. Шуме су исечене, а са њима и дивља лоза. Морсеви су се одавно одатле иселили и потражили места за план-

довање где се мање цени и тражи њихова кожа, месо, маст и зуби. Једна су острва остала сасвим гола, без и једног дрвцета, али су пуна лепих, зелених, травних ливада, протканих изванредно лепим пољским цвећем. На другима је ипак остало нешто шуме. Сва острва имају стеновите обале, са малим изузетком све стрме, вертикалне и које показују водоравне слојеве разних боја. Местимице се виде оголела брдашца која, гледана са мора, ипак изгледају импозантна, јер је око њих све равно. На неким од њих виде се некадашњи вулкански врхови који су, чвршћи но околна земља, одолели леду и бурама, док је земља однешена у морске дубине.



Сл. 6. — Једно од Магдаленских Острва.

Острва су раније била давана у концесију приватним лицима која су експлоатисала њихове шуме, плодну земљу, лов и риболов. Године 1905 она су дата у експлоатацију једној канађанској компанији, у чијим су рукама и данас.

Село Хавр-Обер, у које смо изашли са брода, има расуте чисте, беле кућице са црвеним крововима. Све у селу заудара на рибу; ова привлачи крупне муве које страшно досађују. Старији људи



и жене су необично крупни, снажни, озбиљни, меланхоличног лица, али отворени и искрени. Међу њима преовлађује француски елеменат, остатак од негдашњих норманских, бретонских и бискајских досељеника рибара. Млађи свет у последње време јако пати од туберкулозе, која почиње да задаје бриге. Риболов и прерада уловљене рибе је готово искључиво занимање и мушких и женских. Сви напори канађанске владе да се становништво приволи на земљорадњу, остали су досад без успеха.

Док становници Сен-Пјера и Миклона лове готово искључиво бакалара и ситну рибу, као и друге морске организме што служе као мамац на бакаларским струковима, а од лова имају само морске птице, дотле је лов и риболов о којима се баве становници Магдаленских Острва, много разноврснији. Они, пре свега, лове у великим размерама фоке које у одређено време наилазе у ту област у непрегледним масама. Од риба се лови на велико: бакалар, харинга, макрела (скомбри), а поред тога и морски рак (јастог).

Да би се могла добити слика о размерама у којима становници обављају лов и риболов, овде ће бити наведени званични подаци о средњем годишњем лову. Професионални ловци са острва улове годишње, у средњу руку, по 75.000 фока, за време једномесечне сезоне лова од 15 марта до 15 априла. Успех лова зависи поглавито од тога да ли ће повољни ветрови, какви су обично у то време, притерати обалама острва пространа ледена поља са безбројним чопорима фока. Већ од почетка марта страже, постављене на хридилама поред обала острва, пажљиво посматрају видик на морској површини, а за то време се ловци опремају за лов. Чим од страже буде дат знак да су фоке ту, ловци полете на својим великим саоницама. На ове се утовари и мали чамац за спасавање кад који ловац при раду падне у воду. Фоке се убијају ударом тешке оковане полуге по глави. Ту им се одмах, на лицу места,

скида кожа и сало, а остатак се остави на леду. Коже, увезане у дењкове, ловци вуку за собом по леду, продужујући лов од чопора до чопора. При томе су послу изложени опасности да ледено поље препукне, па да се онај део на коме су они раздвоји од онога што је у вези са острвом и отисне на море. У таквом случају нема им спаса, јер немају никакав брод ни већи чамац који би пришли и примили их. Дешавало се тако да по више десетина ловаца пропадну на санти од хладноће и глади пре но што стигне помоћ. У изузетним случајевима



Ст. 7. — Село Хавр-Обер.

санте са чопорима фока буду неповољним ветровима отеране на друге стране; такве године су године беде и сиромаштва на острвима, јер је лов фока један од главних фактора за живот становника.

После 15 априла, чим нестане фока, отпочиње лов харинге, која ту наилази у густим масама. Тај се лов обавља великим мрежама, или помоћу огромних вршци, које стају 1000 долара по комаду. Високе цене рибарског алата чине да се лов харинга обавља само са удруженим капиталима. Он траје

свега 15 дана, од 15 априла до 1 маја, али за то се време ту излови око 20.000 буради усољене харинге. Ова се ту продаје невероватно јевтино и, ма како то изгледало чудно, највећи део се прода рибарима што лове бакалара, за мамац на удицама.

Одмах после тога настаје лов крупнога морског рака, јастога (homard), који је невероватно богат у водама око острва. Десило се пре неколико година да је са једнога чамца, за време сезоне лова од три месеца, извучено из воде 40.000 комада јастога. Ма да је то био изванредан случај, он ипак даје слику о томе колико мора бити у томе погледу богато морско дно у тој области. Тај би лов био веома лукративан кад би они што га обављају имали потпуну опрему за такав посао, а то је: моторни брод са пространим резервоарима за одржавање јастога у животу до времена продаје и до потрошачког места, и мноштво скупих великих вршки нарочито удешених за тај лов. То захтева капитале какве не могу имати ни удружени становници острва, који, у осталом, и не воле да раде у друштву. Међутим, страна акционарска предузећа те врсте, која су покушавала да обављају тај лов у водама око Магдаленских Острва, била су дочекана врло непријатељски од домородаца и принуђена да траже лов на другим странама. Један локални ловац узме за време сезоне по 200—300 долара за уловљене јастоге, поред тога што је у могућности да, док чека време да дигне своје вршке, лови и рибу.

Око 10 маја појављује се нестрпљиво очекивани бакалар, који треба да донесе благостање и чији се лов око острва обавља искључиво великим струковима. О издашности тога риболова може дати идеју овај поуздан податак: једна добра сезона лова доноси једноме чамцу са два рибара по 700 квинтала бакалара (рачунајући квинтал усољене рибе по 55 килограма). Нису ретки дани кад један чамац излови по 700—800 килограма рибе за неколико сати. А рибари се ту не морају ни много журити, јер се

бакалар у тим водама задржава чак до друге половине децембра.

Али, најомиљенији риболов за становнике острва је лов макреле (скомбри). Он је, поред све своје економске вредности, и једна врста спорта за становништво и оно му се одаје са највећим задовољством. Обавља се искључиво удицама и један рибар излови дневно по 300—400 комада те рибе. Али у пролеће, кад је ту само у проласку, идући у лабрадорске воде ради икрања, та се риба лови у масама великим аловима. Резултат лова је око 30.000 буради усолених макрела.

Као што се види, у погледу лова и риболова, Магдаленска Острва су једна од природом најобдаренијих места на кугли земаљској, и по самом томе изгледало би да би требало да су становници острва врло богати људи. Али све то мења недостатак онога што је потребно да се то природно богатство добро уновчи. Ловци и рибари имају само најобичније чамце који нису подесни ни за лов, а још много мање за транспорт продуката лова у потрошачка места. Међутим, они не трпе никакво посредништво и претпостављају да им се лов уквари и да се баци, ако га не могу сами непосредно, ма и будзашто продати. Трговци који им на ноге долазе ради куповине лова, добијају га по ценама и у количинама које они хоће; остатак се пушта да пропадне. Тако исто пропадају и сви покушаји да се међу рибарима оствари каква кооператива.

Као што је напред речено, моји су сапутници имали засебан и брз брод који нам је за све време пута стајао потпуно на расположењу у погледу правца пута, пристајања у лукама и задржавања на појединим местима која смо ми сами одређивали. За онога који нема тако шта на расположењу, једини начин да дође на Магдаленска Острва био би тај да се у пристаништу Пикту, у Новој Шкотској, укрца на омањи парни брод који из тога места, два пута недељно, полази за разна острва и места

у заливу Сен-Лорана. Тако раде доста многобројни амерички и канађански туристи, привучени лепотом острва, вегетацијом на њима и занимљивостима насеља као што је Хавр-Обер.

Туристи наилазе у ове крајеве само лети. Зими је сваки саобраћај обустављен и немогућан. У осталом, опште је уверење код необавештених туриста да је и сам живот у тим, зими хладним и туробним крајевима, немогућан, да су становници остављени на милост и немилост снегу и леду, и да проводе живот као Ескимима у очајној поларној пустињи. Међутим, у томе се јако варају. Баш лети Магдаленска Острва опусте, јер се становници отисну на море у лов и риболов. Зими су, на против, сви на окупу и проводе, као и они на Сен-Пјеру и Миклону, врло весео другарски живот, у породичним и пријатељским ноћним седељкама, забавама, игранкама и међусобним посетама. Тешко је поверовати становнику острва кад вам каже да је код њих баш зими прави рај, и да Магдаленци не би у то време мењали своја сеоца ни за најлепше и највеселије вароши на кугли земаљској.

Дању се већином спава, а ноћу забавља. Позивају се родбина и пријатељи на пантагруелске обеде и страшно се много једе. Игра се томбола, при чему се, као добитак, дају посласнице које тога ради спремају домаћице. У то се време обављају и свадбе, јер је то преко лета немогућно; при томе се још и данас могу видети старински обичаји који су још пре два-три века претци пренели из Нормандије и Бретање.

Истина је да су за све зимско време од шест месеци становници потпуно осамљени од осталог света, да им за то време никако не долазе до руке ни листови, ни пошта, и да немају појма о ономе што се у то време дешава у свету. То је, у осталом, у последње време знатно измењено, јер је на једноме од острва подигнута јака станица за бе-

жичну телеграфију, која, и у тој зимској осамљености, доноси дневне вести из целог света.

Вреди још навести и једну морску трагедију, која се на Магдаленским Острвима често препричава. Она је 1881 године задесила становнике једнога од тих острва што се из мора помаља у облику округле плочасте стене, налик на острво Хелголанд; на стени постоји мало рибарско село са лепом црквицом. У лето поменуто године гоелета „Флеш” са тога острвца, пловећи својим путем, стигла је један енглески брод, са којим је од тада пловила упоредо. Енглески брод је после неког времена стигао својој мети, али од „Флеша” није било ни трага, ни гласа. Распитивало се на све стране, али без икаква резултата, тако да се сматрало као сигурно да је гоелета, са свим својим људством, пропала при каквој бури. Догађај се расветлио тек после петнаест година. Године 1896 умро је у Енглеској бивши кувар на енглеском броду, и исповедајући се пред смрт свештенику, изјавио је да је особље тога брода, на отвореној пучини на којој на видику није било ништа, ноћу крадом прешло на рибарску гоелету, побило на овој све њено људство и потопило брод, пробивши га на неколико места. Последње речи грешника су биле: „Капетан гоелете борио се као лав и имали смо много муке док смо га савладали”.

У осталом, бродарске трагедије су обична ствар у овим крајевима, изложеним страшним и честим бурама. Остарели рибари са острва тврде да становник острва који живи 60 година, доживи око 500 бродолома, који се дешавају на зашиљеним врховима подводних стена. Велики број тих трагедија остао је у живој успомени код становника острва, и та се успомена предаје са генерације на генерацију, при дугим зимским ноћним седељкама. Таква је н. пр. катастрофа великога брода који је 1847 године довезао из Енглеске у Канаду ирске досељенике; катастрофа од 1856 године, при којој



су, у току једнога дана, потопљене тридесет и две једрилице са целокупним људством; бродолом од 23 августа 1873 године, који је био фаталан за четрдесет бродова разне величине, итд. У великоме броју кућа на острвима налази се на намештај, бродарске инструменте и разне друге предмете који су прикупљени са остатака бродова разбијених о стене острва. Од дрвеног материјала са тих бродова подигнуто је мноштво кућа и грађевина за прераду и сушење рибе. Канађански песници су узели неке од тих трагедија за предмет својих поема, од којих су понеке врло узбудљиве.

### 3. Са Магдаленских Острва на ушће Сен-Лорана.

Велика канадска река Сен-Лоран (Св. Лоренц) утиче у залив истога имена, саставни део Атлантског Океана, између Лабрадора (лева обала) и колоније Гаспезије (десна обала). О Лабрадору ће бити речи у даљем излагању. Гаспезија је једно повеће полуострво које се пружа дужином од 280 километара у залив, у правцу са запада на исток. Налази се између  $47^{\circ} 49'$  и  $49^{\circ} 15'$  северне ширине, и  $64^{\circ} 22'$  и  $67^{\circ} 42'$  западне дужине, на географској ширини Бретање. Само, док су зиме у Бретањи благе, Гаспезија подноси судбину осталих области Канаде, којој и припада, изложена утицајима хладне поларне струје.

Оставивши Магдаленска Острва, имали смо намеру расмотрити обе обале реке Сен-Лорана код његовог ушћа. Упутили смо се, тога ради, најпре у правцу обала Гаспезије. Сматра се за врло вероватно да су те обале биле прва америчка земља коју су посетили Европљани, и то бискајски ловци китова, Баски, још у десетом веку. За њима су, у четрнаестом веку, пре Колумба, ту долазили предузимљиви и одважни нормански, бретонски и бискајски рибари који су, први од Европљана, от-

крили невероватно риболовно богаство околних вода, али се нису упуштали дубље у земље на које су наилазили.

Прави, званични проналазач и испитивалац ушћа Сен-Лорана био је Жак Картије, са чијом појавом и Гаспезија улази у историју. Двадесетог априла прошле, 1934 године, прослављена је у Француској четврта стогодишњица поласка Картиа на далеки прекоморски пут, који ће краљу Француске, Франсоа Првome, донети непрегледне земље на ново-откривеном континенту. Тога дана је Картије, родом из Сен-Мало у Бретањи, потоњем гнезду антилских гусара, дотадашњи обичан пилот, запловио из свог родног места са два брода мања од 60 тона и са 120 људи, препловио Атлантски Океан, и гоњен повољним ветром, двадесетог дана путовања, чуо радосан узвик страже на катарки свога брода: „земља”. То је био крајњи источни рт једне простране земље, од кога почиње мореуз Бел-Ил.

Искрцавши се на обалу, Картије пободе и утврди један дрвени крст са француском заставом и натписом на француском језику, којим објављује да је ту земљу заузео у име краља Француске. Земљи је дао назив Лабрадор. Но пошто је ту наишао на очајну пустињу, на суморне стеновите обале, продужио је одмах даље, ушао у морски залив у који утиче река Сен-Лоран и допро до Магдаленских Острва. Ова су га, после пустиње на коју је наишао у Лабрадору, очарала својом питомошћу, бујном вегетацијом и густом шумом. На острвима је радосно дочекан од урођеника, који су ту живели у дрвеним колебама, ловећи по шумама и по околном мору.

На тим је острвима, утврдивши пријатељство са урођеницима, остао једно кратко време, па продужио пут на запад, при чему је открио обале Гаспезије. Ту је опет наишао на урођенике; ови су становали, не у дрвеним колебама као они први, већ у шаторима од кожа. Урођеници су га доче-



кали са великим чуђењем, али врло љубазно, нудећи му све што су имали. Ту и Картие са својим људима разапне шаторе, али остајући непрестано у опрезности и приправности, мада му урођеници нису за то давали никаква повода.

Почетком септембра Картие се вратио у Француску, у Сен-Мало, са оба своја брода и са свих 120 људи са којима је био пошао. Собом је довео и два сина урођеничког поглавице из Гаспезије, које је собом повео са пристанком њихових родитеља. Дочекан је од својих суграђана са највећим оду-



Сл. 8. — Проналазач Канаде Жак Картие.

шевљењем и одмах био позван да дође у Париз и поднесе краљу извештај о откривеним прекоморским земљама. Краљ Франсоа Први био је врло задовољан Картиевим успесима и понудио му добра места у Паризу. Али Картие замоли да му се,

на место ма какве награде, да могућност да још једном оде у те земље које је пронашао, да их боље испита и да утврди њихово припадништво Француској.

Краљ је врло радо прихватио предлог, у толико пре што су у то време, у Француској, Енглеској и Холандској, избили огорчени протести против поступака Шпанаца и Португалаца, који су у то време имали јаке флоте и свом силом спречавали насељавања другим државама у ново-пронађеним удаљеним земљама. Мало пре Картиеве експедиције, папа Александар Шести је издао своју чувену булу којом је била одређена расподела нових земаља међу Шпанцима и Португалцима. Краљ Франсоа Први, прочитавши булу, љутито је узвикнуо да „би волео видети у Адамовом тестаменту ону клаузулу која даје право његовим директним наследницима, краљевима Шпаније и Португалије, да међу собом тако поделе свет”. Али краљ није на томе остао. Као одговор на булу, он је отпочео својим поданицима морепловцима издавати овлашћења да организирају гусарске експедиције које ће оружаном силом ометати шпанске и португалске транспортне и трговачке послове на путу од Европе у Америку, и обратно. Тако је створено право, велико, званично француско гусарство, које ће шпанском и португалском колонизирању задавати велике тешкоће и наносити осетне ударе.

Али краљ ни на томе није остао. Он се носио мишљу да се од стране Француске траже нове земље које би себи присвојио, и Картиев предлог био му је добро дошао. Он стави Картију на расположење три брода, од укупно 220 тона, и на дан Духова 1535 године мала се флота отиснула из Сен-Мало на дуги прекоморски пут.

Тога пута експедиција је, при препловљавању океана, имала мање среће но на првоме путовању. Јаки неповољни ветрови успоравали су пловидбу, а двадесет петог дана путовања, кад су већ,

да је време било погодније, могли сагледати земљу, захватила је бродове јака бура. Бродови су се растркали по мору, изгубили један другог из вида и постали играчка побеснелих валова. Али ипак ни један од њих није настрадао, и после неколико дана, кад се бура стишала, нашла су се сва три брода на крајњем источном врху великога острва Антикости, на ушћу реке Сен-Лорана.

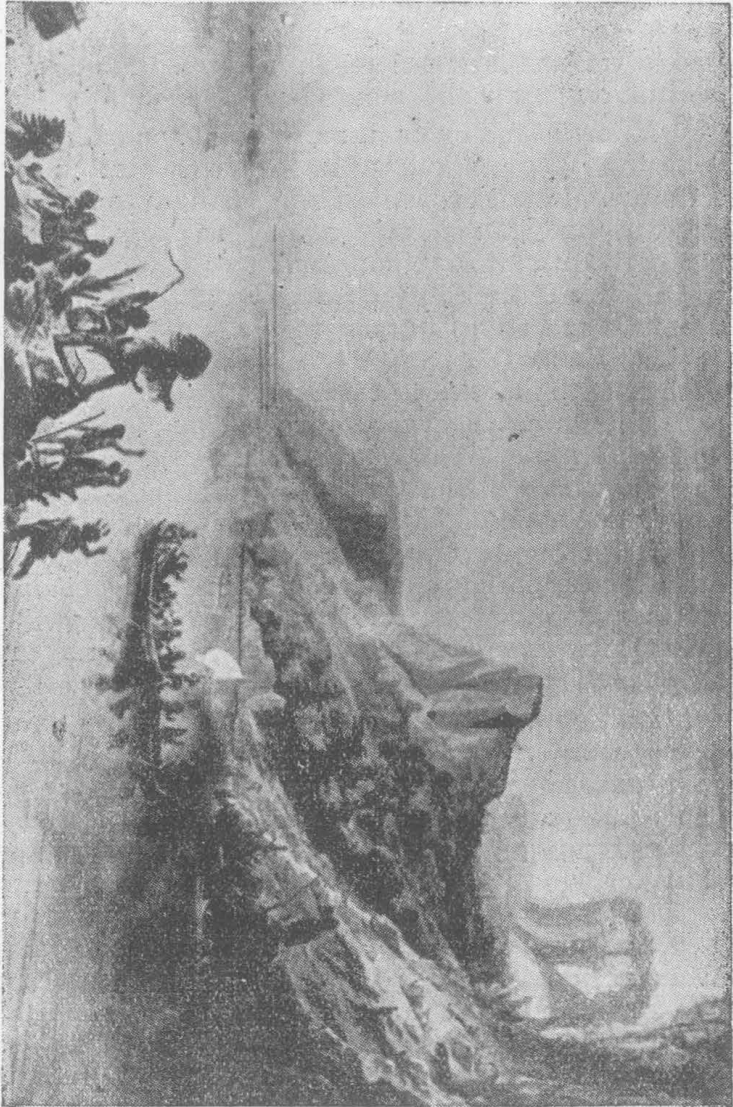
Морепловци су били задивљени лепотом острва, његовом вегетацијом, а нарочито лепим пространим шумама од четинара, па се одлуче да се ту искрцају и да испитају земљу за коју још нису знали да је острво. Урођеници су их лепо дочекали и дали им све што су од њих тражили. Од њих су сазнали да они то острво зову „Натискотек”. Картие и ту пободе француску заставу, као знак да он острво заузима за своју земљу.

Пре но се упустио у испитивање унутрашњости острва, Картие преплови са своја три брода залив Сен-Лорана и пређе у Гаспезију, да би одржао реч дату урођеницима, при ранијем повратку у Француску, да ће их опет посетити. У Гаспезији буде опет лепо дочекан; он тада саопшти урођеничком поглавици да су његова два сина остала у Француској као краљеви питомци и да се не мисле скоро враћати у своју домовину.

Из Гаспезије се бродови полако навезу на морску пучину и поред острва Антикости уплове у реку Сен-Лоран. Пловећи уз велику канадску реку, једну од највећих на кугли земљиној, Картие је схватио важност те реке за саобраћај у новим земљама које је открио. Успут је наилазио на пространа језера пуна рибе, на непрегледне шуме пуне дивљачи и звериња за крзна, на необично плодне равнице покривене дивљим биљкама и цвећем.

Наишавши, после петнаесто-дневне пловидбе уз Сен-Лоран, на ушће једне велике и бучне реке, Картие на томе ушћу остави два своја већа брода, а он на трећем, најмањем, пође уз реку да је

испита. Пловећи уз реку, он наиђе на једно мало село, за које од урођеника сазна да га зову Канадом. Очаран лепотом китњасте околине, он ту



Ст. 9. — Путовање Кармилеве екопедиције уз реку Сен-Лоран.

изађе на суво и утврди пријатељство са урођеницима, који су се показали необично гостољубиви. Ту му се толико допало да је, оставши сам код поглавице, вратио свој мали брод да доведе на исто место и остала два брода која су га чекала на ушћу реке. Кад су бродови стигли, Картије их остави да га чекају, а он, опет на своме маломе броду, продужи пут уз реку. Урођенички поглавица му је био свратио пажњу на то да, кад буде ишао даље уз реку, неће више наилазити на тако лепе и пријатне земље као што је та у којој је; да су те земље много хладније и пустије, и да, ако се у њима буде дуже задржао, није сигурно да ће се пре зиме моћи вратити својим бродовима; ако га зима тамо изненади, пошто она све покрије снегом и ледом и замрзне реке, сигурно је да одатле неће жив изаћи.

Све то није ништа учинило. Картије, тврдо решен да што дубље продре у нове земље које су се пред њим отвориле, и да их што боље испита, пође својим бродовима уз реку, са дваестином својих људи. За првих неколико дана путовања наилазио је на тако лепе пределе и природно богатство, да је своје људе у усхићењу уверавао да је то прави земаљски рај и да он благодари Богу што није послушао савете урођеничког поглавице. Али се у даљем путовању показало да ово постаје све теже. Јакe речне струје знатно су успоравале узводну пловидбу, па ипак почетком октобра брод приспе у једно лепо сеоце, за које се сазна да се зове Хошлага, усред непрегледне равнице покривене најлепшом храстовом шумом, протканом необично плодном и обрађеном земљом. Сеоце је лежало на падини једнога брежуљка који се издизао из равнице; због тога брежуљка Картије назове село Краљевим Брежуљком: то је данашња велика и богата канадска варош Монреал.

Очаран селом и околином, Картије се ту задржи више дана, спријатељи се са урођеницима, проучи

околину, па се својим бродићем врати низ реку до њеног ушћа, где затекне у исправном стању своја два брода која је ту оставио. Пошто је већ био крај јесени и почетак зиме, кад су на океану честе и опасне буре, он одлучи да ту, на ушћу реке, дочека и проведе зиму, поред свега незадовољства које је отворено изражавало његово људство, које је рачунало да ће зиму провести код својих кућа у Француској.

Зима је била необично оштра и мучна. Још почетком октобра почео је падати густ снег, који је убрзо завејао и покрио зелене шуме и ливаде. Картиев земаљски рај претворио се у бескрајну, очајну снежну пустињу, Морепловци нису могли ни стопе крочити из својих бродова у које су се били затворили, и Картије је тада схватио смисао речи и савета урођеничког поглавице. На бродовима се појавила опасна болест, скорбут, за коју је, од својих сапутника једини, Картије био нешто начуо у својим ранијим путовањима по разним морима. Смрт је грабила једног по једног од његових људи, који су посахрањивани у леду, у непосредној близини бродова.

Кад су се указали први леви дани, остатак људства се почео спремати за прелазак преко океана и повратак у Француску. Али тада се осетило да је људство толико разређено, да је недовољно за маневрисање са сва три брода. Картије се тада одлучи да један од ових остави ту, на ушћу реке која је у тај мах ваљала огромне масе ледених санти, да преостало људство расподели на остала два брода, па се са овима крене на далеки пут.

Почетком маја 1536 године, на годину дана после свога поласка из Француске, експедиција је кренула низ реку Сен-Лоран и прошла поред острва Антикости, допрла до Атлантског Океана, па су се онда оба брода упутила правцем ка европским обалама. Трећи брод, „Мала Ермина“, остављен је, по нужди, напуштен, на обали Сен-Лорана,



код ушћа његове уточице на коме је експедиција презимила. На скоро три стотине година доцније, године 1848, нађило се на томе месту на један песком и блатом засут старински брод, сав потонуо у жидак блатњав песак. На њему је прочитано име „Мала Ермина”. То је био Картиев напуштени брод, који је на месту на коме је напуштен трулио за време од три века. Остаци брода су брижљиво откопани и пренесени у Француску, где се данас са пиететом чувају у градском музеју вароши Сен-Мало.

Једно јутро јула 1536 године јављено је са градских бедема у Сен-Мало да се са пучине приближују два брода, за која се одмах помислило да су Картијеви. Слутња се обистинила; то је одиста био Картије, који се, поред свих успеха, сав утучен враћао у домовину. Дочек је био жалостан; на место радости и весеља, разлегао се плач породица за тамо далеко остављенима милима и драгим.

Картије је одмах отпутовао у Париз да поднесе извештај краљу; собом је повео и десет урођеника са ушћа Сен-Лорана, које је, на њихову молбу, превезао у Европу. Краљ га је и том приликом обасуо почастима и понудама, које је он све одбио.

И поред свега тога што је већ био зашао у године и што је Краљ Франсоа Први био овога пута мање усхићен његовим успесима, Картије се одлучи на још један последњи прелазак преко океана. Један француски племић, Робервал, успе код Краља да добије овлашћење да колонизира земље које је открио Картије. Пет бродова, под командом Робервала и Картија, буду одређени да отпутују на ушће Сен-Лорана, и Робервал буде постављен за вице-краља колоније која се имала основати. Картије је за себе задржао само улогу главног команданта те флоте.

Крајем маја 1541 године Картије се кренуо из Сен-Мало са два брода флоте; остала три брода

остала су да причекају Робервала, који ће им командовати, па да пристигну она два што су раније пошла. Крајем августа свих пет бродова су пристали уз канадску обалу. Робервал се, осматривши места и прилике, одмах са два брода врати у Француску да превезе досељенике и потребе за колонију, а Картие остане да са три брода потпунице испита земљу. На томе га је ухватила и зима. Поред тога, урођеници који су га пре тога најљубазније дочекивали, почели су бивати непријатељски расположени и противити се насељавању белих људи. Напоследку, и средства за живот била су на бродовима готово сасвим исцрпена, а није се могло знати да ли ће Робервал скоро доћи са својим бродовљем и товаром. Све то одлучи Картиа да се крајем маја 1542 године крене са своја три брода натраг у Француску, на велико задовољство свога људства. Погодан ветар гонио га је брзо преко океана. Али на половини пута он сретне флоту под командом Робервала, која је превозила досељенике, грађу и намирнице. Робервал, сматрајући се за вице-краља колоније, нареди Картиу да се придружи његовој флоти и врати се са овом у Канаду. Картие презриво одбије наређење и без даљег објашњавања продужи пут за Европу. У Сен-Мало је стигао почетком јула и тиме је завршио своју авантуристичку, а за Француску толико корисну каријеру на мору. Његове су авантуре прибавиле Француској највећу и најбогатију колонију какву је икад имала, Канаду, али која је убрзо затим, због индиферентности оних што су управљали судбином земље, прешла у руке Енглеза.

То је кратка историја открића ових северних крајева америчког континента, на којима смо се ми нашли заплотивши у залив Сен-Лорана. Картие је све то сам лепо и тачно описао у својим извештајима, који се брижљиво чувају у француској архиви. А да би се добила идеја о просторијама што су се отвориле његовим открићима и о њиховој



економској важности, навешћемо само ових неколико података:

Површина Канаде (9,659.000 квадр. километара) је од прилике толика колика је и површина целе Европе (9,924.000 квадр. километара). У сам басен реке Сен-Лорана стале би укупно: цела Француска, Енглеска, Белгија, Холандска, Италија и Швајцарска. При војњи од 50 километара на сат, без задржавања, брзом возу би требало три дана да пређе пут од извора до ушћа те реке. Само риболов у унутрашњости Канаде дао је 1920 године приход од 243 милиона франака. Преко 800 фабрика рибљих конзерви избацују читава брда од исушене, димљене, усољене и на разне начине прерађене рибе. Године 1917, поред свих ратних незгода, извоз продуката само тих фабрика износио је 124 милиона франака. А шта да се каже за извоз крзна, усољеног меса, жита, воћа, руда, метала, дрвета и најразноврснијих предмета индустрије, што се све извози у вредности од више милијарди франака годишње?

#### 4. На острву Антикости.

Напустивши обале Гаспезије и упутивши се на северо-исток, кроз залив Сен-Лорана, приближили смо се дугачком острву Антикости, које дели ушће реке Сен-Лорана на два дела, северни и јужни. Напред је казано да је на то пространо острво први од Европљана наишао Картие, са својом другом експедицијом у те крајеве, у лето 1535 године. Острво се пружа од истока на запад, при уласку из океана у залив Сен-Лорана. Дужина му је 360 километара, а највећа ширина 80 км.; површина му износи један милион хектара. Налази се од прилике на истој географској ширини као Париз, али је врло велика разлика у клими; лето је као и у Француској, али зима је веома оштра, као и у целој Канади.

Острво Антикости је једна канадска знаменитост о којој мало њих, ван Канаде, шта знају. То је једна значајна културна оаза усред невероватно дивље, пуне и суморне бескрајности. Приликом мога ранијег путовања у Канаду, у лето 1924 године, велики трансокеански брод компаније Кенар (Cunard), који нас је превезао преко океана, застао је наспрам малог, али лепог пристаништа на њему (Port-Menier), и дата нам је, сапутницима, прилика да сазнамо шта је то острво.

Картије, откривши 1535 године Антикости и увидевши одмах његову стратегичку и економску важност, дао га је одмах у управу једноме од француских племића који су га пратили, Жолие-у. Острво је за време од два века било експлоатисано од потомака тога племића, који су се од те експлоатације само издржавали, али нису на острву ништа створили. У другој половини осамнаестог века ти потомци га продаду једној канадској компанији, која га је, такође, само експлоатисала, секла шуме и снабдевала се крзном, не створивши ништа ново на острву и радећи без великог рачуна. Године 1895 острво је било изложено продаји јавним надметањем. Тада су га купили два брата, велики француски индустријалци Гастон и Анри Мение, познати фабриканти чоколаде; острво је те године прешло у њихову својину. Купили су га јевтино, јер није било других надметача.

О тој се куповини у то време много говорило. Она је сматрана као акт ћудљивости мулти-милионера који хоће да у тим крајевима има своја властита ловишта и просторе за спортове. Али у ствари није било тако. У тишини, не објављујући никоме, два брата индустријалца предузели су да од дивљега и пустрога острва створе напредну колонију. То им је било знатно олакшано тиме што су постали апсолутни господари острва, најпре обојица, а затим, после смрти брата му Анрија, сам Гастон Мение, потоњи француски сенатор.

За време краткога бављења на острву, моји сапутници и ја имали смо прилике видети бар нешто од онога што је ту човечја рука створила за триестину година, а што данас представља једну малу државицу од милион хектара површине.

Пре свега, на острву је подигнуто неколико мањих пристаништа, најпре само за омање, а доцније и за велике бродове. У једноме од њих подигнут је кеј од 1200 метара дужине, уз који могу пристати и бродови који газе пет метара воде (по-



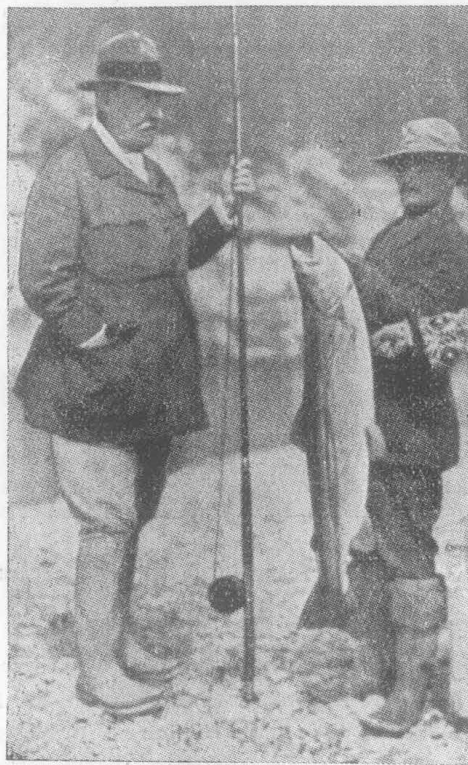
Сл. 10. — Кућа Гастона Мение на острву Антикости.

менуто пристаниште Пор-Мение). Из тога пристаништа полази железничка пруга нормалног колосека, дугачка 45 километара, ради пољопривредне, шумарске и сточне експлоатације. Затим су подигнути станови за особље и раднике, локали за продавнице разноврсних потреба за становништво, један умањи, али удобан хотел, школа, црква и мало позориште.

У исто време је на острву расплођено мноштво северних јелена, бизона и разноврсне дивљачи за крзна, а нарочито сребрнастих лисица и даброва. Острво је претворено у простран парк за гајење

дивљачи у слободи. Највише муке задаје гајење сребрнстих лисица, чија је кожа толико скупа.

Једна од највећих привлачности острва је риболов, и то специјално лов лакса (saumon). Пошавши из пристаништа Пор-Мение чамцем, чије је дно равно да би се могло прелазити поред обале



Сл. 11. — Кручан лакс са острва Антикости.

преко подводних препрека (чамац узводно вуче коњ), долази се после подужег вожења на које од места одређених за тај риболов. То су стране рупе поред обале Сен-Лорана, у којима се лакс радо задржава. На обали, код сваке такве

рупе, подигнута је по једна мала дрвена вила, са 3—4 собице и свима угодностима. Те се виле издају у лето у закуп богатим Американцима, који за то плаћају једну до две хиљаде долара месечно. Закупац виле има право ловишта лакса удицом до миле воље. Настанивши се у вили, он се шета поред обале са печачким штапом у руци; на оштру удицу је натакнута вештачка мува, чија боја треба да се мења према времену и боји неба. Лов је обилат; није ретко да спортист упеца за један дан и по сто килограма рибе. Он има право да од тога потроши колико хоће за своју употребу, а остатак продаје по утврђеној цени фабрици рибљих конзерви коју је господар острва подигао у близини риболовних места. Закупац виле има још и право ловити јелене за своју употребу. Намирнице му доносе и продају мали моторни чамци који, за време трајања закупа, непрекидно круже дуж обала острва. Он има на расположењу и телефон који везује кућу са кулама светиљама на острву, а преко ових и са целом канадском телефонском мрежом. Он тако има свакодневну телефонску везу са берзама у Кебеку, Монреалу, Њујорку и Чикагу, којима издаје своје налоге пецајући рибу.

Острво се рачуна да је у припадништву Канаде и колонија стоји под врховном управом канађанских власти у Кебеку. Насељеници су канађански Французи, а има их и из саме Француске, где сопственик острва има у непосредној близини варошице Мо огромну фабрику чоколаде, са читавом једном лепо устројеном варошицом за многе хиљаде својих радника.

Гастон Мение долази једном годишње, преко лета, са својом породицом и са по којим блиским пријатељем, на своје острво, на коме проведе по неколико недеља. Он има за прелаз океана своју удобну јакту. Њега на острву замењује гувернер, кога он сам поставља и који управља свим што се ради на острву. Полиција се састоји из једнога

канађанског државног чиновника и мноштва заклетих и оружаних чувара. На острву је подигнута и тамница за оне које чувари ухвате на делу. Јер, док се то није увело, мноштво крадљиваца лова долазило је на моторним чамцима из разних области Канаде и Сједињених Држава и одвлачило пуне чамце дивљачи.



Сл. 12. — Неговање сребријастих лисица на острву Антикости.

Невероватно је шта је све у новој француској колонији учињено за последњих тридесет и неколико година смишљеног и истрајног рада. Међутим, на овоме нашем путу сазнали смо да је сопственик пре неког времена био у погодби са једном великом канађанском банком да јој прода острво. Нисмо стигли обавестити се шта је у томе погледу учињено.

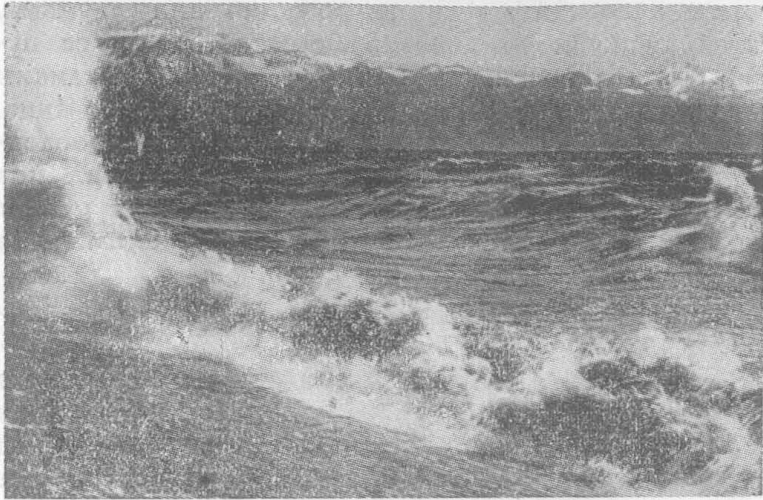
Колонија је иначе као каква оаза у пустињи. Поред острва редовно и често пролазе велики пре-



коморски бродови који, из европских пристаништа, најчешће из Шербура у Француској и Саутемптона у Енглеској, иду за Канаду. Пошто прођу поред острва Антикости, бродови улазе у велику реку Сен-Лоран, иду њоме до Кебека, где сви редовно пристају, па одатле продужују пут до Монреала, где завршују своје путовање, истоварују путнике и робу, па се спремају за повратак у Европу.

### 5. Поред обала Лабрадора.

Са острвом Антикости смо се растали на његовом узводном врху и упутили се бродом на североисток, у правцу мореуза Бел-Ил, омеђеног лепим, белим стеновитим обалама. Његова десна обала при-



Сл. 13. — Лабрадорска обала.

пада великоме енглеском острву Њу-Фундленд, а лева полуострву Лабрадору. Изишавши из мореуза којим смо пловили поред његове северне, леве обале, и прешавши његов крајњи источни врх, Рт

Чарлс, окренули смо правцем на север, поред самих источних обала Лабрадора.

Обале Лабрадора су очајно пуне и хладне, хладније но обале Шпицберга и Гренланда, који су ипак севернији. Насеља су поред обала врло разређена. Она се одржавају једино због посла ради кога су и основана: ради трговине са крзнима. Стеновите су и без икакве вегетације.

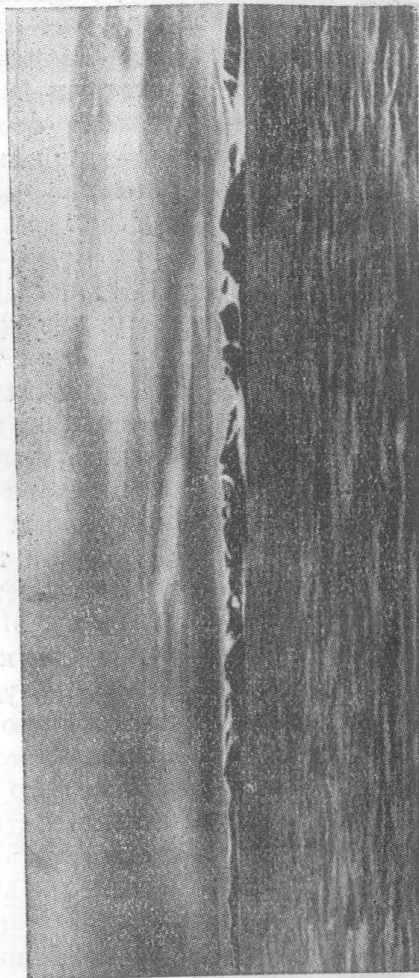
Међутим, у унутрашњости Лабрадора има огромних шума од четинара, бреже и других дрвета која се могу одржавати на таквој хладноћи. По шумама живи читав свет од животиња које дају крзно: медведи, северне лисице, северни зечеви, даброви и др. Ту су и многобројни чопори крупних и крвожедних курјака који су права напаст за те крајеве.

Од те дивљачи живе многобројни ловци расути, појединачно или у групама, по пространим шумама, експлоатишући то ловачко богатство. Лови се пушком или ловачким ножем, али најчешће великим кљусама, клопкама (трапе) или замкама од жице. Ситнија дивљач се искључиво и лови на ове последње начине, да јој се не би кварила кожа. Лов замкама сматра се као споредан, кад се, због рђавог времена или одмора, не обавља лов животиња са скупопценијем крзном.

Живот ловаца (трапера) је диваљ, али и романтичан. Живећи годинама у колеби, у непрегледној шуми, а често не излазећи из ове док га не савладају године, трапер по цео дан тумара по шуми, посматрајући све што му се укаже пред очима и бирајући погодна места за своје клопке или замке, према кретању дивљачи у то време. Пред вече разатиње на изабратим местима свој ловачки алат, па сутрадан изјутра зором иде да га прегледа и покупи дивљач која се ухватила. Коже од уловљених животиња доносе се, с времена на време, саоницама које вуку пси или јелени, у ретка насеља на источној обали Лабрадора, где



их прекупљују агенти старе, чувене и богате „Хјудзонске Компаније”, основане још у седамнаестом веку, па их предају бродовима који, једном или двапута годишње, долазе у та крзнарска насеља



Сл. 14. — Лабрадорска обаци.

ради пријема и транспорта крзна. Ти се агенти често и сами, са својим саоницама и псима, разилазе по шумама где има трапера, траже колебе

ових и прекупљују од њих крзна на лицу места. Исплата се тада врши већином не у новцу, већ у разним намирницама, баруту, олову и др.

Хјудзонска компанија је играла врло важну улогу у упознавању и колонизирању ледених области северне и источне Канаде. Она се тим именом назива по пространоме Хјудзонском Заливу, једном делу мора што улази дубоко у северни део Канаде, протеже се на југ до 51-ог степена северне ширине, завршавајући се на северној ширини на којој се налази Њу-Фундленд. То је море открио 1610 године енглески морепловац Хјудзон, који се настанио на његовој обали, где је остао до своје смрти, оставивши му своје име. Године 1668 једна мала једрилица, „Nonsuch“, пошла је из једнога пристаништа на Темзи да испита погодбе за трговачке послове између Енглеске и Хјудзонског Залива. Том се приликом видело да се од урођеника што живе по непрегледним шумама те области, могу за јевтине европске прерађевине добити читава богатства од скупочених крзна. По повратку брода у Енглеску одмах се образовало једно поморско трговачко друштво, које се назвало мало чудним именом „The Governor and Company of Adventurers of England trading into Hudson Bay“ (Гувернер и компанија енглеских авантуриста за трговину у Хјудзонском Заливу). То је била убрзо затим по целој свету чувена и моћна Хјудзонска компанија, која је од тада, у току пуна три века, имала готово монопол за трговину са крзнима у северним и источним областима Канаде и на томе стекла огромно богатство. Читава војска њених агената разилазила се по обалама и шумама тих области Канаде, куповала за ништавне цене крзна за компанију и закључивала са урођеницима и траперима погодбе за размену европске робе за крзна. Агенти су били одважни авантуристи, који би најпре научили језик урођеника, Индијанаца по шумама и Ескимима по обалама, и који нису презали ни од каквих тешкоћа

и опасности да би дошли до што више и што скупоценијих крзна. Пролазили су по стотине и хиљаде километара крчећи пут својим саоницама кроз бескрајне и непроходне шуме, пуне медведа и вукова; прелазили преко недогледних равница покривених снегом и ледом, преко кршева од нагомиланих ледених санти, завејани снежним мећавама, где су често губили и своје животе, али се компаниски брод, који је с времена на време долазио



Сл. 15. — Даброви на Лабрадору.

са обала Темзе да прими од њих прикупљена крзна, увек враћао претоварен скупоценом робом.

У лабрадорским шумама су се, до почетка овога века, дешавали чести злочини, ловачке крађе и убиства. Поједини од трапера имали су више умешности или ловачке среће но други и у својим стовариштима нагомилавали крзна за продају. Кад би се међу траперима рашчуло за тако што, понеки би се од њих решио да срећног ловца опљачка и крзна присаједини своме стоваришту. Па пошто би оштећени ловац убрзо сазнао ко га је оштетио и траперски би му се за то осветио, кра-

дљивац је био принуђен прво га из заседе убити, па тек онда присвојити плод његовог труда. Сад је то спречено тиме што канађанска полиција има за тај посао нарочите одважне, издржљиве и добро плаћене полицајце који непрестано, и по најгорим временима, патролирају по пространим шумама, распитују се за кривице и злочине, и скоро се никад више не дешава да кривци остану непронађени, непохватани и неосуђени.



Сл. 16. — Лабрадорски медвед.

Моји сапутници и ја посетили смо два крзнарска насеља, Картрајт и Окак. Прво се насеље састоји из једне групе дрвених барака где су станови агената компаније и стоваришта за откуп, смештај и чување крзна што доносе трапери из унутрашњости, често после путовања саоницама од по неколико недеља кроз лабрадорске шуме и степе. Место је тако прозвано по имену некадашњег крзнарског трговца Картрајта, који је први, у другој

половини осамнаестог века, ту поставио своја смештишта за скупљање крзна. У то су се време крзна куповала од урођеника Индијанаца, који су били искључиви ловци у лабрадорским шумама. Доцније су они, мало по мало, потискивани у непроходне шуме, а заменили су их европски авантуристи, трапери, који и данас тамо лове.

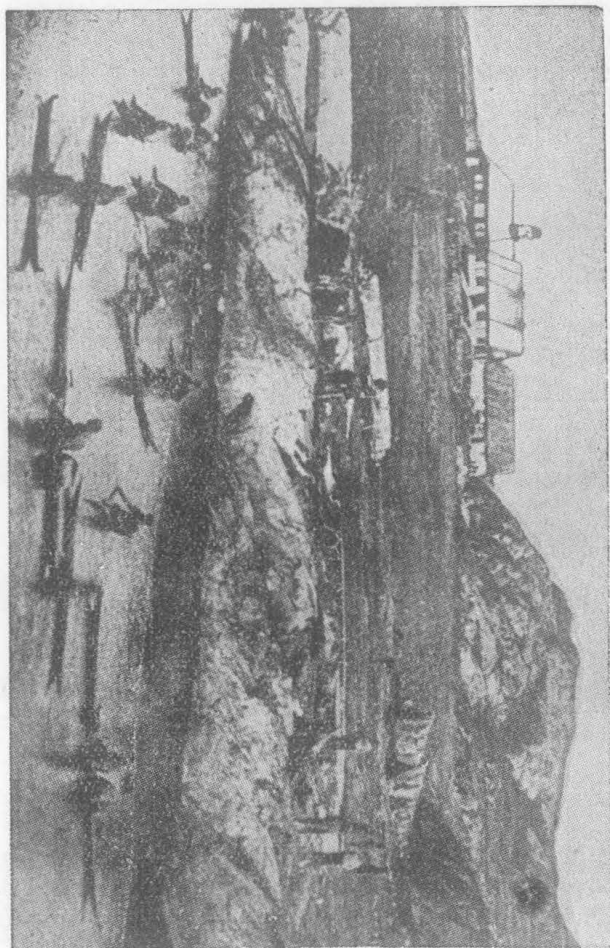


Сл. 17. — Лабрадорски курјаци.

Од интереса је напоменути да је Картјарт био место где се, на неколико дана пре нашег доласка, спустила Балбо-ова авиатичарска ескадра од двадесет и четири хидроавиона, кад је у половини лета са Исланда прелетела Атлантски Океан, па одатле продужила пут до Чикага.

Ескимско насеље Окак састоји се из групе дрвених қолеба, већином подигнутих на кољу, због опасности од гладних зверова, крупних и насртљивих медведа и курјака. Становници Ескимски баве се

о лову и риболову. Крзна продају агентима Хјудзонске компаније, која ту има своје сместиште.

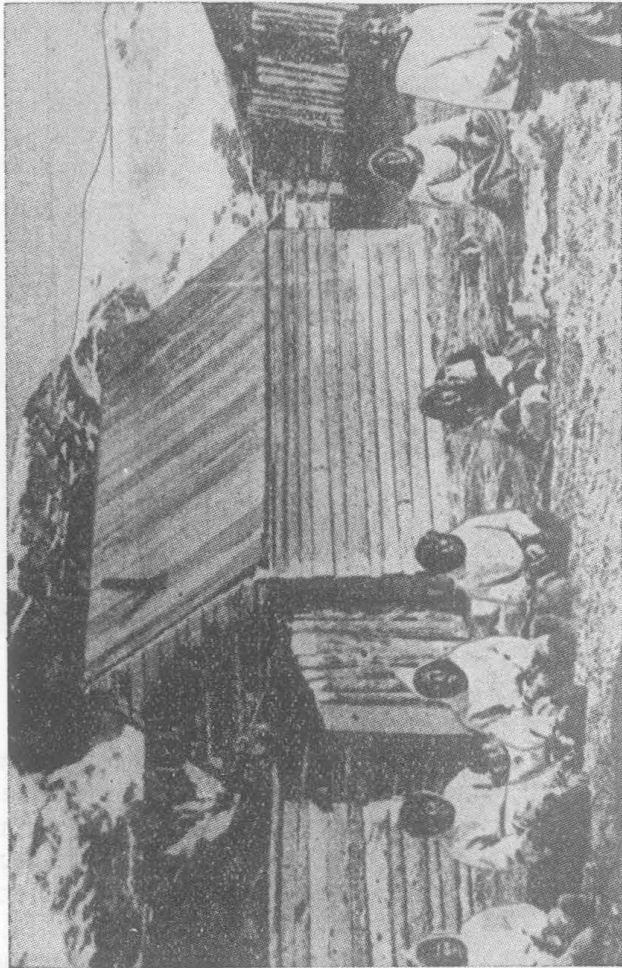


Сл. 18. — Ескимско насеље, Оуак.

Пре неколико година, одлуком енглеске владе, полуострво Лабрадор је (28 фебруара 1927 године) дефинитивно уступљено доминиону Њу-Фундленду, од кога га раздваја само мореуз Бел-Ил. Том је приликом у јавности много расправљано питање:



шта доминион добија присаједињењем једне, истина простране, али пуне, хладне, готово поларне земље снега и леда? Одговор је био прост: неизмерно и разноврсно природно богатство.



Сл. 19. — Лабрадорски Ескимии.

На првоме месту, необично риболовно богатство. Њу-Фунленђани су и пре тога често долазили да поред обала Лабрадора лове бакалара, јер је ту

риболов био много лакши но на отвореној пучини. На пучини су морали недељама остајати на својим рибарским бродовима ловећи и солићи рибу, а излазити на суво само онда кад се напуне магацини



Сл. 20. — Ескимске жене

брода. Међутим, у Лабрадору се могло ловити у непосредној близини саме морске обале; могле су се на обалама саградити бараке за преноћишта, прераду и сушење рибе, и цео посао се обављао много лакше и угодније но на отвореноме мору. То чини да становници Њу-Фундленда, који се баве о риболову бакалара, долазе ради риболова у лабрадорске воде са својим женама и целом породицом, на обали подижу бараке, настане се ту на дуже време, па људи иду у риболов, а жене и деца остају на обали да прерађују уловљену



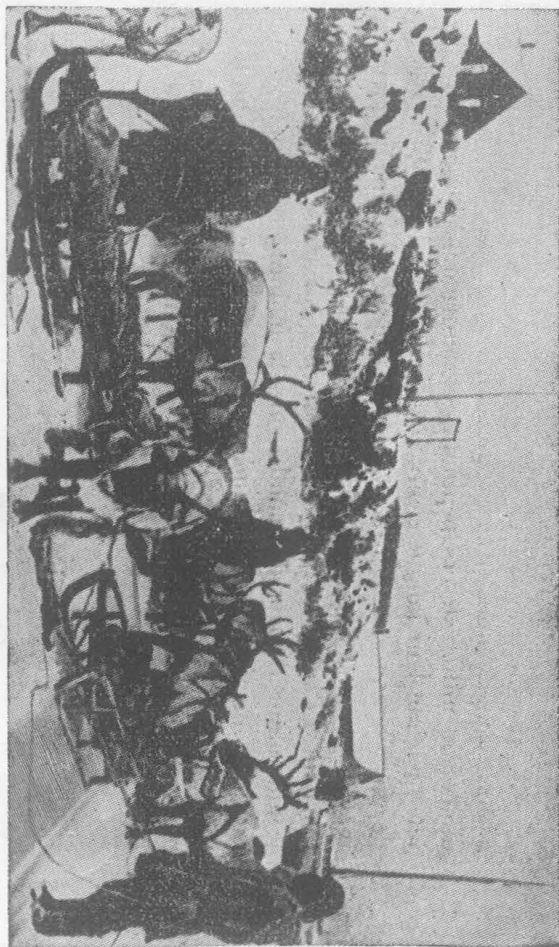
рибу. А колико је тај риболов издашан, види се из тога што се наводи пример једнога рибара самца који је, ловећи поред саме обале, за три и по месеца уловио 260 квинтала бакалара, кога је његова кћи од четрнаест година, за време док је он



Сл. 21. — Еским производи ватру трењем.

ловио, сама на обали прерађивала, солила, сушила и слагала у бараку. Цени се да преко лета око пет стотина њу-фундлендских рибарских бродића, са четири хиљаде рибара, долазе на лабрадорске обале ради лова бакалара.

Лабрадор је врло богат и у другој једној индустријској врсти рибе, у лаксу. Та фина риба, са црвенкастим месом, која достиже величину од 20—30



Ст. 22. — Лабрадорска заграда са јегенима.

килограма, има нарочите своје навике, које чине да се она лако хвата, и у великим масама. За време икрања лакс у гомилама улази у ушће реке, пливи уз ову и прелази стотине километара од ушћа до

места икрања. У томе га ништа не може спречити, ни јаке водене струје, ни падови река, ни препреке у води. Падове и препреке он прелази наглим скоком којим се избаци над површину воде и прескочи препреку. У стању је прескочити препону и од осам метара висине; водопаде прелази брзим пливањем и искакањем из воде. При томе путовању он се лови у великим количинама рибарским мрежама и одвози се у фабрике, где се прерађује у конзерве.



Сл. 23. — Лабрадурска запрега са псима.

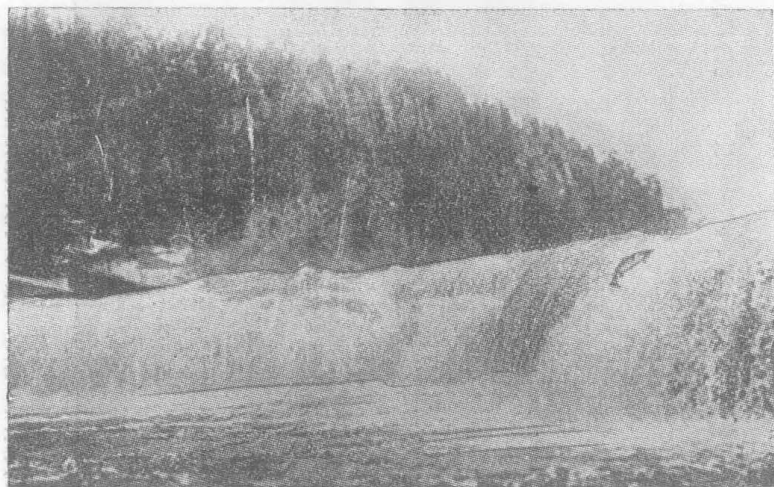
Од природног богатства долази на друго место дивљач за крзна. Осим трапера који стално живе у дубинама непрегледних шума у унутрашњости Лабрадора, велики број оних који у лето поред његових обала лове бакалара, зими одлазе у шуме и одају се лову дивљачи.

Велико природно богатство лежи још и у неразрађеним рудницима, у огромној воденој снази коју могу дати падови великих лабрадорских река, и у неизмерним шумама. Баш у време кад смо се ми бавили у тим крајевима, пронађене су у Лабрадору врло богате наслаге злата (кварц који садржи златна зрна) што се распростиру на простор од 300 квадратних километара. Три моћне компаније образоване су прошлога лета за вађење тога злата, а влада је ставила приватним лицима на располагање један простор од 70 квадратних километара ради тражења злата. Очекује се навала истраживача слична оној какве су биле раније у Калифорнији и Аласки после проналаска златних жица у тим областима, и влада је већ предузела мере да се спрече злочини који се обично дешавају у таквим приликама.

Шуме у Лабрадору покривају површину коју укупно заузимају Холандска, Белгија и Португалија. Што се тиче водене снаге, сами падови Велике Реке (Grand River) имају знатно већи пад од Ниагаре, скоро исти као и Викторијини Падови на Замбези. Цени се да би сам басен Хемилтонове реке могао давати снагу од 7 милиона коња.

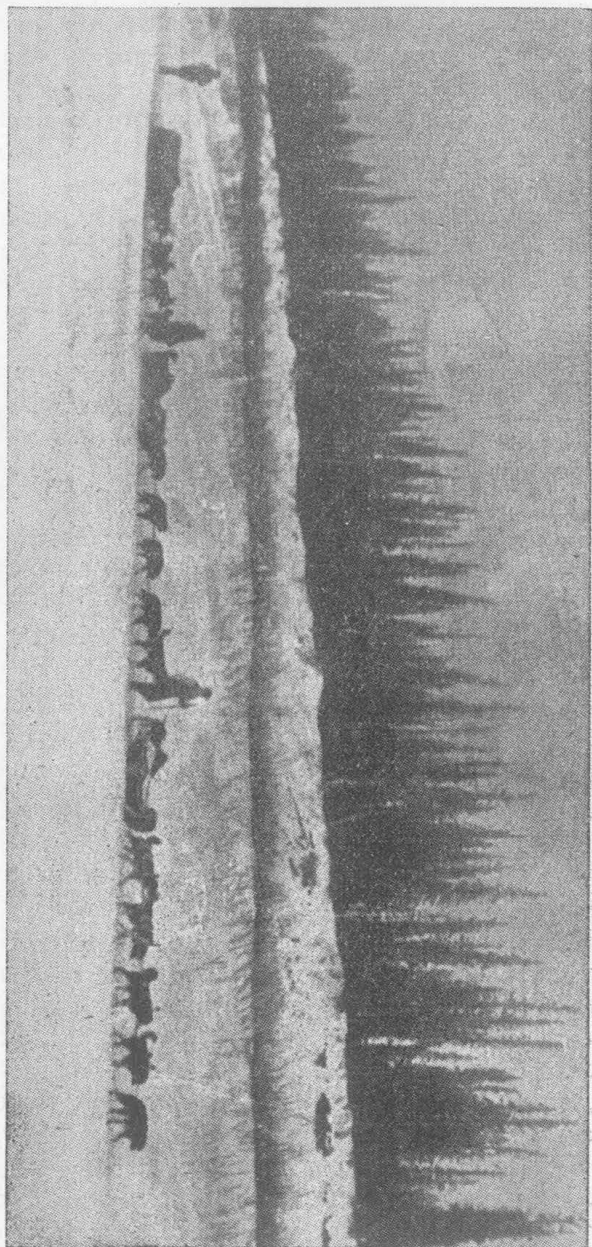
У последње време се на Лабрадору почео развијати и туризам. Ко би то рекао за земљу за коју је Жак Картие, кад је 1534 године први пут наишао на та места, очајно узвикнуо: „То је земља коју је Бог поклатио Каину"! Међутим, претпрошлага лета, кад смо ми тамо били, мали парни брод „Kyle“ превозио је у неколико пута америчке и канађанске туристе, из Сен-Џонса на Њу-Фундленду у Хопдал и Нејн на источној обали Лабрадора. У чему лежи интерес ових хладних, пустих и суморних обала за туристе? Пре свега у дивљој романтици обала и фјордова, какву воле сви туристи. Затим, у могућности да виде живот Ескимима, сместишта Хјудзонске компаније, ледена брда која лети у масама пролазе на неколико километара од

обале, ношена океанским струјама и гоњена северним ветровима. Понајчешће групе туриста и не излазе на обалу, већ обаве пут тамо и натраг до Хопдала, изишавши у томе маломе пристаништу на суво само за кратко време док се брод истоварује. Излет од Сен-Џонса до крајње северне границе, докле иде мали парни брод, траје, са повратком, 15—18 дана, а стаје 90 долара, са правом на засебну кабину и обеде на броду. Засад није још



Сл. 24. — Лакс прескаче водопад.

ништа учињено да се такав туризам подстакне и развије; нема ни хотела, ни путева, али се рачуна да ће и тога бити кроз коју годину. Лабрадорски Ескимски, много културнији од гренландских Ескимских номада, већ су навикли да туристима нуде разне „успомене“, које ни један турист не пропушта од њих купити: луткице са ескимским оделом, ескимске саонице у миниатури, разне играчке, ситнице од зуба морсева, путничке торбе и кесе од крзна, обућу од коже фока, итд.



Сл. 25. — Путовање по унутрашњости Лабрадора.



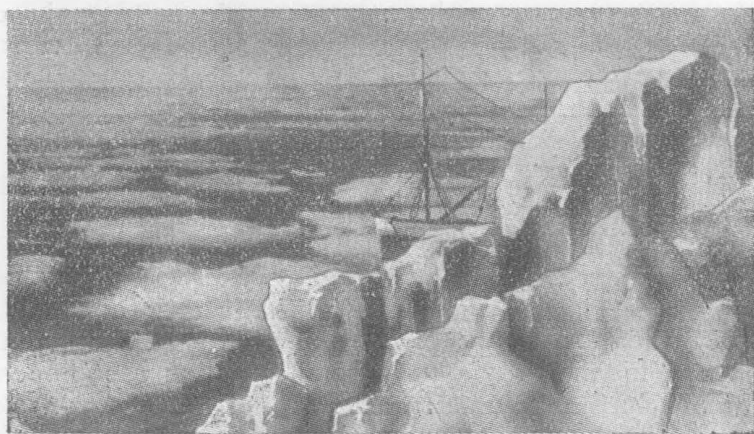
До скоро није на целоме Лабрадору било ни једног лекара. Рибари и трапери нису ни од које стране могли добити никакву лекарску помоћ (која им је, у осталом, ретко кад и требала). Од скоро има у Хопдалу једна школована лекарка, и она је Ескимка. Али недалеко од Лабрадора, са друге стране мореуза Бел-Ил, у њу-фундлендској варошици Антони, постоји једна већа санитарска установа, коју је основао један енглески лекар и која на сваки позив шаље своје лекаре у Лабрадор. Установа има и свој парни брод-болницу, који с времена на време обилази ретка насељена места на обалама Лабрадора и прима оболеле или рањене рибаре и трапере.

#### 6. Низ хладну Лабрадорску струју.

Атлантски Океан је уопште богат у морским струјама. Најзнатнија међу њима, голфска струја, излази из Мексиканског Залива, као огранак северне екваторијалне струје, чији један огранак тече поред Малих Антила као „америчка струја”, а други улази у караибско море и продужује даље ка мексиканском заливу. У томе се заливу вода загреје, па тако загрејана излази из залива кроз Флоридски Мореуз, као топла голфска струја. Ту је, код свога изласка из залива, струја широка 50—60 километара, дубока око 650 метара и достиже брзину од 8—10 километара на сат.

Ушавши у Атлантски Океан, који се упоређује са „реком топле воде што тече између двеју обала састављених од хладне воде”, струја тече паралелно обалама Флориде, па нешто северније од Рта Хатераса почиње скретати на северо-исток, ка Енглеској и Норвешкој, текући поред тих земаља скоро паралелно њиховим обалама. При своме изласку из мексиканског залива она има температуру од 32 степена; за све време док прелази

океан, од америчке обале до европске, њена је температура непрестано за по неколико степени виша од температуре воде кроз коју пролази. Она се, од америчке обале, почиње ширити и лагано хладити, али задржавајући температуру још доста високу да би над њоме загрејан ваздух могао осетно ублажавати климу земаља поред којих струја пролази и у којима би, без тога топлотног утицаја, владала велика хладноћа.



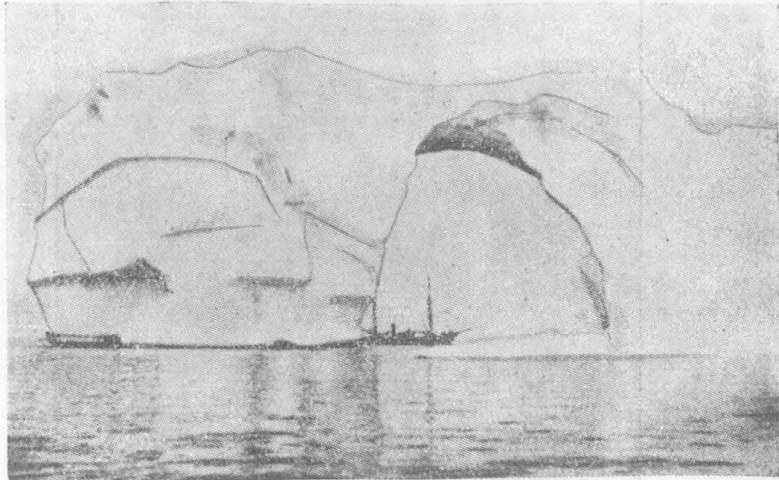
Сл. 26. — Низ хладну Лабрадорску струју.

На своме преласку од америчких обала ка Европи, топла голфска струја се, нешто јужније од Њу-Фундленда, сукобљава са хладном Лабрадорском струјом која долази из најсевернијих поларних области. Долазећи са севера, та струја силази на југ, пролази средином арктичког мора између Шпицберга и Гренланда, обилази крајњи јужни врх Гренланда, Рт Фервел, па се одатле почиње пењати северно у правцу Бефиновог Залива. Пењање престаје од прилике наспрам данске колоније Готхаба на западној обали Гренланда, па струја одатле силази, приближујући се Лабрадору, и паралелно



његовој источној обали, иде на југ до Њу-Фундленда, пролази са источне стране овога, па се испод њега сукобљава са голфском струјом.

У области на океанској пучини, у којој се хладна струја сукобљава са топлом, настају разне појаве које налазе своје објашњење у томе сукобљавању. Једна од таквих појава је на пр. готово непрестана густа магла у пролеће, у лето и у рану јесен; или пропаст сићушних организама у маси, услед нагле промене температуре воде, јер се и

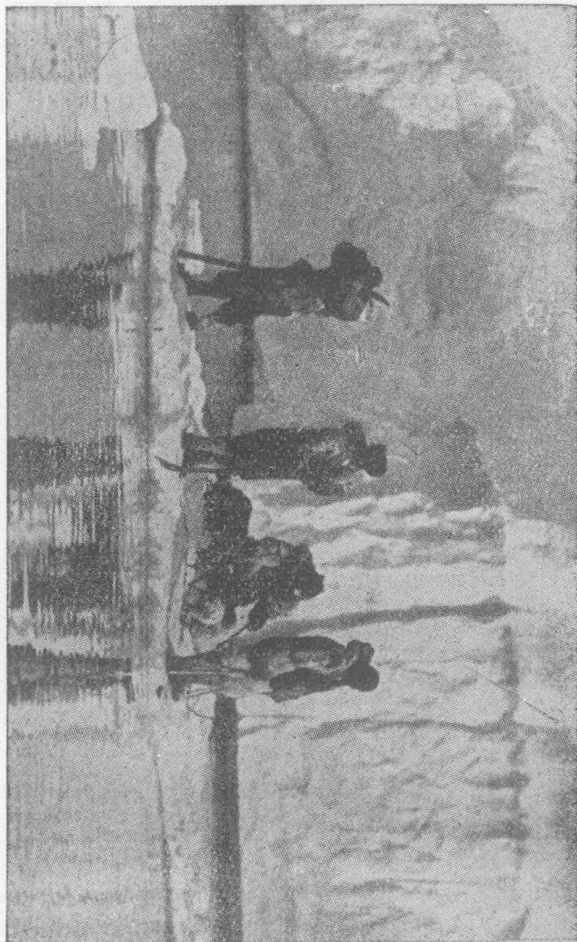


Сл. 27. — Тунел у леденом брду.

једна и друга струја одликују нарочитим својим организмима који траже и подносе само нарочиту температуру, итд.

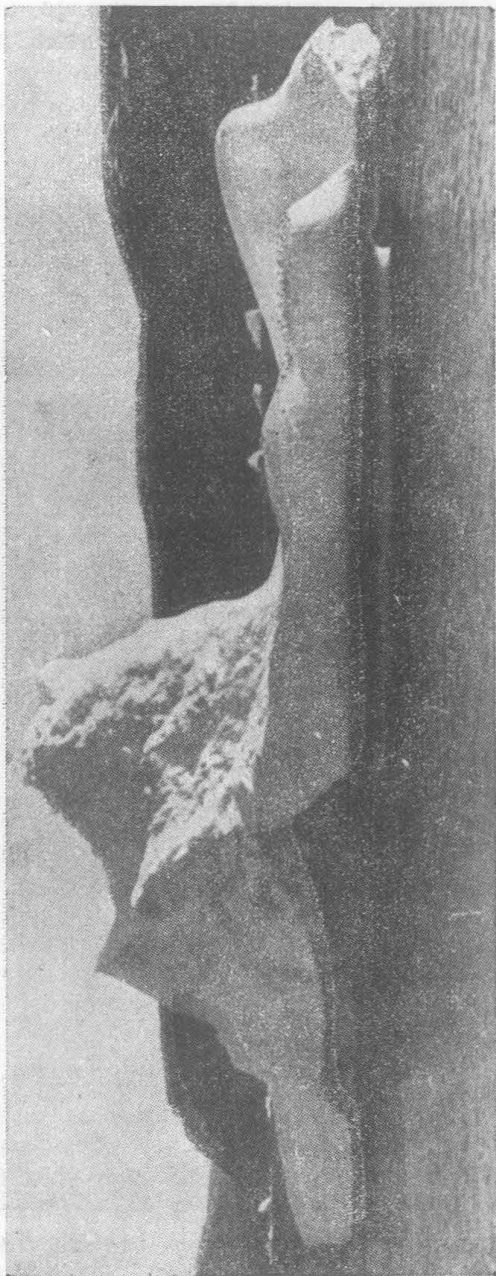
✕ Лабрадорска струја, пре свога сретања са топлом струјом, — а то је изнад Њу-Фундленда и поред овога, — носи лети огроман број санти и ледених брегова. Порекло једних и других није једно исто. Уопште, у северним морима се налази на две врсте леда. Један је земаљски и произлази од глечера који клизе низ обронке голих брда и

скрхају се у море, или од наслаганог леда великих северних америчких и сибирских река који, у пролеће и лети, набујала вода истера у море и ту га згомила, па га морска струја и ветрови носе и



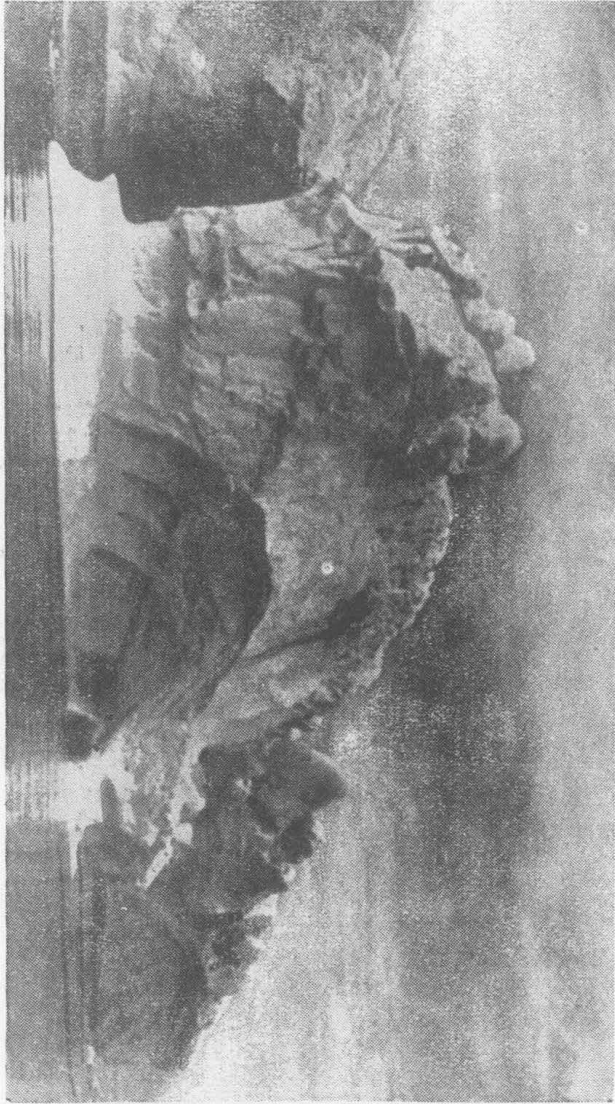
Сл. 28. — Пловидба сангом низ струју.

тоне по хладноме мору на врло велика растојања. Други је лед морски и постаје смржњавањем морске воде по површини. Морски је лед мутан, док је



Сл. 29. — Ледени брегови.

земаљски провидан, стакласт, и кад је осветљен сунчаним зрацима, прелива се на зелено и плаво.



Сл. 30. — Ледени бргови.

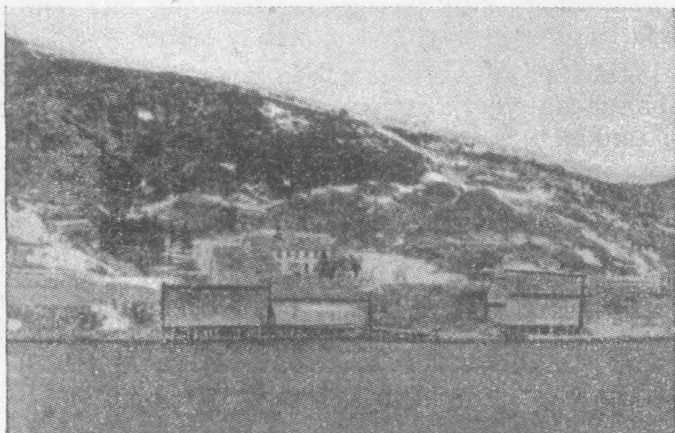
Од земаљског леда постају ледена брда (icebergs), толико опасна за пловидбу у северним морима. Део леденог брда који је под водом, не види

се и увек је већи од онога што је над водом. Колики ће бити тај део под водом, зависи од његовог облика и од густине. Облик може бити плочаст, купаст, призматичан, пирамидалан, лоптаст, итд. Густина се може мењати у широким границама, јер ледено брдо може садржавати још и велику запремину у леду затвореног ваздуха. Кад тога не би било, свакоме кубном метру леда што је над површином мора, одговарало би осам кубних метара леда испод површине. Према томе, кад би брдо имало облик усправне призме, оно би под водом било осам пута толико дубоко колика му је висина. У ствари је ретко кад тако, јер брдо има неправилне облике, а готово увек садржи у појединим својим деловима затворен ваздух, а покаткад и понеку стену коју је глечер, силазећи низ обронке висова, ишчупао и собом понео у море.

Највећи део ледених брда која собом носи Лабрадорска струја, произлазе од огромних глечера на Гленланду. Међу њима су најопаснији за пловидбу они са плочастом основицом која је, под притиском масе што почива на њој, потонула под површину воде. Са брода се види само део над водом; невидљива плочаста основица може се ширити и на коју стотину метара око видљивог дела. Брод, за који крмар мисли да ће брдо обићи, превари се у рачуну и брод изненада удари на тврду подводну плочу, којом буде пробijen.

Такав је н. пр. био познати случај који се десио у поноћ 15 априла 1912 године, са великим прекоморским бродом „Титаником” од 46.000 тона, на његовом првом путовању из Енглеске за Америку. Те ноћи била је на броду велика играшка. Ова се одједном претворила у панику: брод је, пресецајући Лабрадорску струју, добио страхан удар леденог брда на које је наишао, и кроз начињене отворе на подводном делу бродског корита који су зјапили, вода је почела у широким млазевима куљати у машинска и остала одељења. Интере-

сантно је сазнати за једну чудну игру судбине. Један од ретких путника што су били спасени, (спасао их је брод „Карпатија”, позван у помоћ бегичном телеграфијом) био је амерички трговац Џемс Крук. То је био човек изванредне среће, који је био постао већ легендарна личност, јер је преживео бродоломе и на „Титанику” и на „Лузитанији”, као и још неколико катастрофа, судара возова при којима је било људских жртава. Међутим, једнога дана месеца марта прошле, 1934 године, у шетњи у близини своје куће, у тренутку кад је хтео прећи преко једног поточића, он падне лицем у поток, дубок свега тридесет сантиметара, при чему га удари капља и у потоку се удави.



Сл. 31. — Крзнарско насеље на лабрадорској обали.

Данас се опасност судара са леденим брдима отклања на један начин који захтева доста материјалних жртава од стране бродарских компанија. По међународном споразуму од 20 јануара 1914 године, у тим се областима, а нарочито испод Лабрадора и са источне стране Њу-Фундленда, одржава читава једна мала флота, која носи назив



„ледена патрола” (ice patrol), и која има за задатак да, у време кретања ледених брда што долазе из северне поларне области, крстари по зони у којој се брда крећу, и да безичном телеграфијом извештава путничке и трговачке бродове о положајима и правцима кретања тих брда. Кад је то од потребе и користи, та флота раздробљава ледена брда експлозивом. То се, међутим, ретко ради, јер ледено брдо осредње величине садржи по више стотина хиљада тона леда, кашто и по који милион, што је немогућно разбити и раздробити средствима којима располаже патролни брод.

У последње време покушава се да се избегне скуп начин извиђања помоћу патролних бродова. Један од начина за то је извиђање помоћу усавршених, врло осетљивих физичких инструмената. То је, у осталом, и био главни посао учесника у овој нашој експедицији. Том приликом провераван је такав један начин, који је већ био покушаван приликом раније поларне експедиције од 1931 године. То се вршило помоћу врло осетљивог термо-мултипликатора, чистим рачуном, из података које такав инструмент даје померањем својих галванометарских скалаљки у близини ледених брда. На тај би начин била постављена једна сигурна физичко-математичка метода за сигнализирање и праћење кретања тих брда, невидљивих кад је магла или помрчина. Постоји и једна метода основана на одбијању звука од леденог брда, али је било од интереса проверити и методу основану на променама јачине радиација које избацује невидљиво брдо и испитати јој тачност и поузданост.

У томе циљу, од ескимског насеља Окак, у коме смо провели неколико часова, брод се отиснуо од обале право на пучину, у сусрет Лабрадорској струји, која туда пролази паралелно обали, а на одстојању од неколико десетина километара од ове. На струју смо брзо наишли и онда окренули брод на југ, у правцу кретања струје. Ова је собом носила



велики број ледених брда разне величине и разних облика, а то је било баш оно што смо ми и тражили. Посао се састојао у томе да се, изабравши једно од брда у кретању, која су на видiku, одреде помоћу инструмента његова маса и елементи кретања, па да се провери у колико се то слаже са онима до којих би довео рачун основан једино на индикацијама инструмента, који је у затвореноме простору, тако да његов посматрач не види ледено брдо. Тај се посао обављао за све време силажења брода низ струју, са мноштвом ледених брда која смо у путовању пристизали и заобилазили. Упоређивање елемената добијених посматрањем, са онима што су добијени рачуном, показало је довољно слагање.

Опасности од ледених брда на северном делу Атлантског Океана нарочито су биле велике прошле, 1934 године, јер је број брда те године био много већи но обично. Још у априлу ледена патрола је известила бродарске компаније да четрдесет огромних брда, свако од по неколико милиона тона, силази Лабрадорском струјом у воде Њу-Фундленда, и да је запажено десетину брда чији само врхови извирују над површином океана, а остатак им је под водом, сигурно под тежином стена које собом носе. За време овога лета стотинама великих брда прошло је том струјом и поступно се топило силазећи на југ. Топећи се тако, брда ишчезну најдаље до четрдесетог степена северне ширине; одатле јужније их више никако нема.

У обављању поменутога посла сишли смо Лабрадорском струјом до доста велике и лепе њу-фундлендске вароши Сен-Џонс (Сен-Жан), на источној обали тога великог енглеског острва. Ту смо ушли у пристаниште, изашли на суво после толиких дана лутања по океану, и у вароши пробавили три дана у одмору, посматрању необичности и обавештавању о ономе што нас је интересирало.

Од интереса је знати да је за места поред којих смо овом приликом пловиди, везан један културно-историски догађај који је био од пресудног значаја за успостављање бољих саобраћајних веза између Европе и Америке. Наиме, пре равно сто година је са крајњег источног рта мореуза Бел-Ил кренуо за Европу први парни брод који је препловио Атлантски Океан без помоћи једрила, једино, као што се онда говорило „помоћу ватре”. То је био путнички парни брод „Royal William“, тако назван по имену краља Енглеске. Брод је конструисан у Канади и потпуно је довршен 1831 године. Био је дуг око 50 метара; парна машина је имала 200 коњских снага. Облик му је био доста здепаст, јер је на 50 метара дужине имао 13 метара ширине. Према времену у коме је био конструисан, био је доста луксузан; имао је 50 удобних постеља за путнике, салоне, трпезарију и доста пространо шеталиште. Његова конструкција је стала 400.000 француских франака, а конструисан је за рачун једне компаније трговаца из Кебека и Халифакса, уз материјалну помоћ енглеске владе. Међу власницима брода била су и браћа Кенар (Cunard) за чије је име везано оснивање данашње најмоћније енглеске бродарске компаније за саобраћај између Европе и Америке.

Прве године свога путовања, брод је обављао редован путнички саобраћај реком Сен-Лораном, од Монреала до Кебека, па одатле по појединим местима западне обале Залива Сен-Лорана. Године 1831 и 1832 био је извучен на суво ради оправака, али кад су ове извршене, компанија падне под стечај.

У пролеће 1833 године основана је једна нова компанија, која откупи брод у циљу да га употреби на туризам дуж источних обала Северне Америке. Месеца јула те године брод, избацујући густе облаке дима кроз свој високи димњак, са развијеном енглеском заставом, триумфално уђе у пристаниште

у Бостону, дочекан одушевљеним клицањем сакупљеног и зачуђеног света. Али кад се вратио у Кебек и кад су прегледани рачуни, показало се да је посао нерентабилан, па се власници брода одлуче да овај пошљу у Енглеску и тамо га продаду. Намера да се са њиме преплови океан, изазвала је у бродарском свету подсмехе; говорило се и писало да је то тако исто паметно као што би био пројекат да се из Кебека отпутује на месец. Али власници брода, поред свега тога, остану при својој одлуци. Они објаве позив на трансокеанско путовање „ватреним бродом” са канадских обала у Енглеску, и 17 августа 1833 године брод се отисне из мале луке Пикту на океанску пучину. На себи је носио 648 тона угља за пут, једну кутију испуњених птица, један сандук робе и седам путника, одважних Енглеза, који су испраћени са дивљењем као необично куражни људи што своје животе излажу највећим опасностима ради остварења једне смеле идеје.

Другога дана путовања, на пучини наспрам Њу-Фундленда, брод подухвати јака бура; бродско корито почне пуштати воду, а једна од двеју машина откаже послушност. Инжењер који је руковао машином саопшти капетану да је брод у опасности, али енергични и хладнокрвни капетан, не испуштајући лулу из зуба, изјави да је то у програму путовања и неће га спречити да продужи пут за Енглеску. И одиста, брод после двадесет и пет дана путовања, пошто се неколико пута морао заустављати напред океана да се из њега избацује вода и да се оправу машина, срећно стигне у једно мало енглеско пристаниште. Успут су му прилазиле једрилице које је сретао, чије је људство, видећи облаке дима који се диже са брода, мислило да је то брод који запаљен гори на океану.

На четири године после тога, брод буде из Енглеске послат у Бордо на генералну оправку. Али приликом прегледа буде утврђено да му је

дрвено корито толико иструлело и ослабило, да би му оправка стала толико исто колико и ново. Машине му тада буду премештене на други један брод коме је задржано исто име. Тај је брод од тада вршио службу ратног брода све до 1860 године, кад га је поред обале Алгира захватила бура и потопила га.

Тако је завршио своју бурну каријеру први парни брод који је са источне обале Канаде препловио Атлантски Океан, прешао у Европу и отворио пут саобраћају који се доцније циновски развио. Путовање које је „Royal William“ обавио за двадесет и пет дана, око половине августа претпрошле 1933 године извршио је велики луксузни прекоморски брод „Empress of Brity“, идући за Европу једним још дужим путем, за четири дана и седам и по часова, што за данас представља рекорд брзине на тој трансокеанској прузи.

## ДРУГИ ОДЕЉАК.

### Њу-Фундленд и његово становништво.

#### 7. Острво и његова главна варош.

Велико енглеско острво (самостална колонија) Њу-Фундленд (New-Foundland, француски Terre Neuve) на које смо наишли, има површину од 110.670 квадратних километара, једнаку укупној површини Швајцарске, Белгије, Холандске и Лотрингије. Тој колонији, као што је напред казано, припада и цео Лабрадор. Њега је открио, крајем петнаестог века, морепловац Џон Кебот. Кад је своје откриће саопштио енглеском краљу Хенрику Седмом, овај га је наградио са десет шилинга.

Непосредан саобраћај између Европе и колоније данас одржавају врло модерни трансокеански бродови, као што су „New-Foundland“ и „Nova Scotia“ од по 7000 тона, који прелазе океан од Ливерпула до Бостона, додирујући главну њу-фундландску варош Сен-Џонс.

Острво Њу-Фундленд се састоји из два неједнака дела, једног великог острва и једнога његовог узаног продужења, полуострва Авалон, састављеног са острвом једним малим земљоузом. Најсевернији крај му је Рт Болд, најјужнији Рт Рес. Полуострво Авалон, ма да је десетину пута мање од великог острва, ипак представља главни, најважнији део колоније. На њему су најважнија места колоније: варош Сен-Џонс, Харбор-Грас, Пласен-

сиа, Робертс итд. Важност полуострва долази поглавито отуда што је Сен-Џонс место на обали Америке најближе Европи: од крајњег западног рта Ирске до Сен-Џонса нема више од 2465 километара у правој линији. То је учинило да од полуострва Авалон полазе једанаест телеграфских подморских каблова који везују Америку са Европом; осим тога, путем којим су положени каблови дно океана је готово сасвим равно.

× Клима Њу-Фундленда не личи на климе европских земаља које леже на истој географској ширини (Сен-Џонс је, од прилике, на  $47^{\circ}$  северне ширине). Најнижа и највиша годишња температура у Сен-Џонсу је  $-18^{\circ}$  Ц. и  $+28^{\circ}$  Ц; на великом острву хладноћа је знатно већа и зима много оштрија. Лето је топло, али тешко подношљиво, јер је тада ваздух пун густе, топле водене паре. Зима је оштра, али с времена на време јужни ветрови чине да се лед почне нагло топити, што не траје дуго, па се опет стегне. Пролеће је врло дугачко и непријатно због хладноће и влаге којом је испуњена атмосфера, и која не да сунчаним зрацима да продру до површине земље. Све то произлази од непосредне близине огромне масе леда и ледених брда, која се тада почињу појављивати дуж источне обале великог острва, а долазе са обала Гренланда. Најподношљивија је клима на западној обали острва, где су лети дани врло сунчани, и где нема оне неподношљиве атмосферске влаге и оних наглих промена температуре као на источној обали и на полуострву Авалону. У пролеће и лети врло су честе јаке кише. Снег обично почиње падати у јануару, али тада напада у огромним количинама, покрије све и држи се до половине марта.

Иначе, свет што живи у колонији налази да је клима врло угодна. Изненађује број старих људи и жена који се срећу по колонији. Показивали су нам престарелог рибара, који је прешао стоту годину и који, у друштву са својим братом, такође

стогодишњаком, улови и усоли годишње по десетину квинтала бакалара. Једна жена је пре кратког времена умрла, пошто је напунила 125 година. У једно место близу Сен-Џонса дошла је недавно жена од 110 година да зове лекара да прегледа њено болесно дете; лекар је застао изненађен кад је видео да је „дете” претурило 90 година.

За оне који ту не живе, клима Њу-Фундленда има рђав глас. Замишља се да је острво увек обавијено хладном маглом, да је на њему лети увек влажно, кишовито, а зими неподношљиво хладно. Томе су гласу на првоме месту допринели европски океански рибари, који долазе у њу-фундлендске воде да лове бакалара. Они ту лове од пролећа до јесени, а за то време су у тој области, због сукобљавања топле голфске и хладне Лабрадорске струје, густе магле и плаховите кише. Али је то тако само на рибљим ловиштима где се те струје сусрећу, а ова су удаљена на неколико стотина километара од самога острва. Поред тога, томе су гласу допринели и неуспели потхвати авиатичара, од којих су многи око Њу-Фундленда погубили животе.

Главно место колоније је варош Сен-Џонс, на источној обали полуострва Авалона. Ту је седиште гувернера, кога поставља енглеска влада. Њему су придати један извршни савет састављен од десет министара, од којих је половина без портфеља, и два парламента: један, законодавни, састављен од двадесет чланова изабраних доживотно, и други састављен од четрдесет чланова, које с времена на време бира становништво. Све то изгледа да је и сувише за тако малу земљу и за тако мало посла.

Сен-Џонс је лепа, потпуно модерна и уређена варош, са електричним осветљењем, електричним трамвајима, аутобусима, великим базарима, прво-класним хотелима, што све необично изненађује кад се помисли где је све то. Из вароши полази



железничка пруга за унутрашњост колоније, сиромашне и са врло разређеним становништвом.



Сл. 32. — Варош Сен-Донс.

Главна индустрија у Сен-Донсу је прерада рибе, поглавито бакалара. Риба се види и осећа на свакоме кораку. Ваздух је пун задаха од рибе. О риби се само и говори, и по кућама, и по кафанама, по рибарским и морнарским баровима, по улицама, на

трамвајима и аутобусима. На улици срећете трговца, чиновника, учитеља, свештеника, свакога са по којим бакаларом у руци; људе, жене, децу, царинске и полицајске службенике, шофера који једном руком управља аутомобилом, а другом држи за вилице бакалара, са кога путем капље свежа крв. Кад се уђе у какву галантериску радњу, или дрогерију, одмах се на вратима застане од рибљег задаха: ту је неко време пре тога било стовариште уловљеног бакалара, или је такво стовариште још у подруму зграде. Деца се на улици бију и гађају комадима бакалара.

### 8. Први трансокеански кабл.

Друга по важности варош на Њу-Фундленду је Хиртс-Контент, у заливу Св. Тројице, нешто северније од Сен-Џонса, опет на источној обали колоније. Важност места долази од трансокеанског кабла који одатле полази за Европу. То је био први кабл који је везао Америку са Европом, и он има своју занимљиву историју. То је био повод да нас неколицина сапутника одемо из Сен-Џонса аутомобилом у ту варош, да је посетимо и размотримо.

Године 1857 покренута је идеја да се пружи телеграфски кабл између Европе и Америке. Једна мала група капиталиста, са предузимљивим трговцем са Њу-Фундленда, Филдом, на челу, одлучи се да идеју оствари. Кад је за то био прикупљен капитал од пола милиона фунти стерлинга, израђен је кабл и најмљен парни брод „Ниагара“ да изврши његово полагање по дну океана, идући од обале полуострва Авалона ка ирским обалама. Посао је ишао добро све до на 450 километара од обале Ирске, али на томе месту кабл се прекине и изгуби у дубинама океана. То се сматрало као пропаст предузећа; рад је прекинут и напуштен.

Међутим, предузимљиви Филд није био утучен. Он поново покрене идеју и успе да састави нову

компанију, која одлучи да се посао изврши по једноме новом плану: да се почне од средине океана. Кабл је био састављен из два комада и сваки комад имао је носити, одмотавати и полагати по дну засебан парни брод. Оба су брода отпловила заједно и путовала један поред другог до места, на сред океана, одакле је имало почети одмотавање и полагање каблова. Кад су бродови стигли на то место, крајеви два кабла били су брижљиво састављени, па се онда бродови раставе и почну сваки да одмотава свој део кабла, упутивши се на супротне стране, један ка ирској, други ка америчкој обали. Сваки је од њих имао да пређе пут нешто мањи од 1500 километара, па да доспе циљу. Али се ни при том покушају није имало среће. Кабл се успут три пута прекинуо и последњи пут га више нису могли наћи и извадити му крај из дубине мора. То је значило опет пропаст идеје и капитала, и бацило акционаре у очајање.

Тада је одважни Филд показао сву снагу свога предузимљивог духа. Он успе не само да унесе наду у своје другове акционаре, већ још и да привуче нове акционаре, са којима састави нову „компанију кабла”. Тога је пута изгледало да је ствар потпуно успела, јер су августа 1858 године два краја кабла била утврђена за европску и америчку обалу. Догађај је у Америци дочекан са највећим одушевљењем и прослављен са великим свечаности-ма. На њу-фундлендској обали крај кабла је био утврђен у једноме маломе месту, у дну залива Св. Гројице.

Али је то одушевљење мало трајало. Усред хучних свечаности и бакљада одједном се сазна да кабл не спроводи електричне знаке и да од телеграфисања не може бити ништа. Тада се одједном одушевљење претвори у огорченост против оних за које се сматрало да су обманули свет, и ови су се морали крити од светине која их је тражила да им опипљиво искаже своје незадовољство. Филд, кога

су на који сат пре тога носили на рукама и називали Великим Американцем, морао се крити код својих пријатеља, а радња му је пала под стечај.

За неколико година после тога није се смело ни поменути постављање трансокеанског кабла. Међутим, за то време ствар је ипак тињала. Неуморни и неустрашиви Филд је успео да задржи интересовање својих другова и да ствар у тајности постави на добар пут. То је учињено приликом једнога догађаја за који нико није могао мислити да ће имати какве везе са полагањем кабла.

Године 1852 саграђен је у Енглеској велики парни брод „Great Eastern“ од 15.000 тона, највећи брод не само до тога доба, већ и за још дуги низ година после тога. Бродарска компанија за чији је рачун брод био саграђен, хтела је да има један брод који би обављао саобраћај између Енглеске и Аустралије, а да може понети на себи сву потребну количину угља за цео пут тамо и натраг, 4000 путника и особље од 400 људи. Брод је имао пет огромних димњака, а за свој погон имао је једну комбинацију од два велика точка са стране и пропелером позади. Стао је 732.000 фунти стерлинга.

Прво веће путовање 1859 имало је потпун неуспех. Један је од парних котлова експлодирао и убио седам лица, поред знатне материјалне штете што је претрпео сам брод. Али идуће, 1860 године, брод је прешао Атлантски Океан између Саутемптона и Њујорка за једанаест дана, што је у то време сматрано као значајан рекорд. Те и идуће године брод је извршио неколико путовања између Енглеске и Северне Америке, али се то показало као врло нерентабилно, пошто број путника није ни издалека био онај на који се рачунало. Бродарска компанија је при свакоме путовању имала осетне губитке, којима су допринеле и непрестане оправке и преправке брода после сваког путовања. Увидело се да је брод, својом огромношћу, претекао своје

време и да је била велика грешка што је он уопште и грађен.

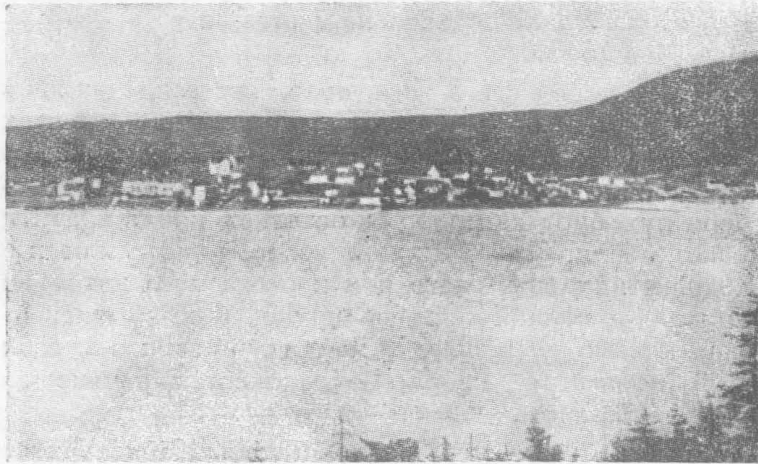
Баш у то време пада неуспех предузећа транс-океанског кабла. Филд са друговима дође на идеју да се покуша положити кабл помоћу тога морског колоса који је на себи имао простора за цео кабл и за све механичарске и електричарске радионице потребне да би се посао успешно привео крају. У највећој тајности брод се једнога летњег дана 1865 године кренуо са ирске обале у правцу Америке, оставивши један крај кабла на месту одакле је пошао, и одмотавајући кабл нарочито за то конструисаним машинама.

Но и поред свега тога, поред свега предвиђања могућних невоља и предохрана да се оне избегну, зла коб је и тога пута гонила предузеће. Кабл се успут трипута прекинуо, а кад се то десило и по трећи пут, брод се морао са остатком кабла вратити ирској обали. Али Филд је успео, још једним последњим напором, саставити и овога пута потребан капитал, и велики брод се идуће, 1866 године, 13 јула, кренуо у правцу Америке, носећи на себи 4.500 километара кабла, без икаквог објављивања и готово крадом.

Овога пута успех је био потпун. Користећи се свим дотадашњим искуством, полагање кабла обављено је тако да се на путу није десила ни најмања незгода, и већ после четрнаест дана, 27 јула 1866 године, рано изјутра, други крај кабла био је изнесен на америчку обалу, овога пута у мало, тада незнатно место Хиртс-Контент, где је био утврђен. Филд, пресрећан због успеха и потпуног остварења своје смеле идеје, послао је одмах истога дана телеграм у Европу и одмах добио одговор. То су биле прве две депеше које су измењане између Европе и Америке. Кабл од тога дана непрекидно и беспрекорно функционише, без икаквога прекида. Он је и данас у саобраћају и задовољава све захтеве. Вреди поменути да је Филд умро 1892 године као

пуки сиромах, у таквој немаштини да пред смрт није био у стању платити ни своју последњу уплату за осигурање; полица би му пропала да је није исплатио велики амерички банкар Пјерпон Морган.

Од интереса је знати судбину морскога колоса „Great Eastern“ после успешно изведеног посла полагања трансокеанског кабла. Велики брод је одмах затим био одређен да превози од Њујорка до Хавра америчке путнике који би хтели посетити



Сл. 33. — Варошица Хиртс-Контент.

светску изложбу приређену у Паризу 1867 године. Извршио је, међутим, свега једно такво путовање, јер се показало да је то скопчано са великим материјалним губитцима. Затим је, као подесан и једино могућан за то, употребљен за полагање каблова у разним морима, па је најпосле завршио своју чудну каријеру као стовариште угља за бродове у Гибралтару. Ту је приказиван радозналим посетиоцима уз наплату одређене таксе, па је, напошетку, 1888 године ту и растављен и делови су



му распродати јавним надметањем као старо гвожђе. Продаја је донела 58.000 фунти стерлинга.

Што се тиче малог места Хиртс-Контент о коме је реч, и које је до полагања кабла имало свега 60 кућа, оно за своје нагло напредовање има да захвали само каблу, који је његов готово искључиви разлог опстанка. Посао се од дана кад је успостављена веза са Европом нагло развијао. Године 1866 телеграфска установа имала је особље од свега десет људи; 1895 било га је око стотине, па је од тада тај број нарастао на 300. Особље је увек било врло добро плаћено, јер је посао компаније био рентабилан. Само, ипак, данас тај први транскеански кабл не представља за становништво вароши оно што је некад представљао. Постоји велика конкуренција од познијих компанија, која приморава прву да смањује своје тарифе и своје трошкове, а ово је последње на штету становништва. У истоме смислу делује и конкуренција бежичне телеграфије.

Варош има врло леп положај, имајући пред собом морско пристаниште, за собом китњасте брежуљке и лугове. Куће су лепе, удобне и чисте. Посетиоца нарочито изненађује велики број коза које се виђају по улицама и двориштима. Ко би могао мислити да те козе, поред обичне употребе, служе и на то да, упрегнуте у лаке дрвене саонице, превлаче из оближње шуме на брду својим сопственицима дрво за огрев!

## × 9. Унутрашњост Њу-Фундленда и становници.

Кад се пође возом из Сен-Џонса за унутрашњост колоније, наилази се на пределе већим делом пуне, суморне и слабо настањене. Изузетак су само поједина усамљена места поред морске обале, нарочито у фјордовима, који су лепо, романтични, и на којима се издалека виде лепе виле и беле кућице. Иначе, куће у крајевима удаљеним од мора,



поред железничке пруге, доста су бедне, саграђене од дрвета, кратке и уске, тако да изгледају као кавези. С места на место, кад се пруга приближи обали, виде се доста честе куле светиље, којих на великоме острву и полуострву Авалону има преко стотине. Морнари нам кажу да би их требало још толико па да се приступ колонији и пловидба поред њених опасних обала потпуно обезбеди.

На острву има врло мало река; безброј речица и поточића утичу непосредно у море. Највећа је река Експлоитс, вијугава и дугачка око 300 километара, а најлепша је Хјумбер-Ривер, која протиче кроз врло романтичне пределе и утиче у врло леп фјорд истога имена. У близини те реке налази се велика и чувена стругара и фабрика хартије у Корнер-Бруку, од које живи највећи део оближњег становништва. Моћна компанија „New-Foundland Power and Paper Comp.“ преуређена је 1923 године, и њен данашњи капитал износи 18 милиона долара. Избацује до 400 тона хартије на дан.

Права унутрашњост Њу-Фундленда, његов централни део удаљен од морских обала, готово је потпуно пуста и слабо испитана, јер нико тамо и не иде. Она се састоји из једне висоравни нагнуте ка северо-истоку, испресецане брежуљцима који се јављају у паралелним редовима, или као осамљена, купаста, зашиљена брда. Долине су пуне мочвари и баруштина окружених шумама и шумарцима. Читава једна трећина острва покривена је језерима. Највећа су међу овима: Велико Језеро, дугачко 84 километра, које се назива рајем за пекаче пастрмке и лакса; Индијанско Ред-Језеро и Дир-Лак, свако дугачко по 50 километара.

Од свога открића у шеснаестом веку, па све до 1822 године, дакле за 325 година, унутрашњост Њу-Фундленда била је потпуно непозната. Те, 1822 године, један одважан турист, Кормак, у пратњи једнога урођеника Индијанца, прешао је са нечувеним напорима простор од западне обале острва

до источне, за шта му је требало пуна два месеца. Оно што је он на томе путовању видео, био је први материјал за упознавање те области.

Од падова река, искоришћених као водена снага, најважнији су: на првоме месту напред поменути падови у Корнер-Бруку, затим Велики Падови код поменутог Индијанског Језера, на којима је велика фабрика компаније „Anglo-New-Foundland Development Comp“. Компанију је основао познати лорд Нортклиф 1909 године, са капиталом од шест милиона долара; она располаже шумама по површини већим од целе Корзике. Затим, на четрнаест километара ниже низводно, Владичини Падови, итд. Скоро сви приступачни падови су искоришћени за стругаре и фабрике хартије или других израђевина за које је потребно дрво као сиров материјал. Једна од тих фабрика лиферује хартију искључиво за велики лондонски новинарски синдикат. Око падова и фабрика су јака насеља радника и фабричких чиновника. То је читава једна радничка варош, развучена на велики простор и необично жива, са трговинама, школом, црквом, баровима и важном железничком станицом. Насеље припада компанији чије су и фабрике.

У тој централној области некад су становали праседиоци острва, Беотуци, који су доцније, по доласку Европљана, потпуно истребљени. Године 1820 било их је још нешто у животу и на њих је наишао истраживач Кормак. Први пионири колонизирања су их гонили као дивље звери, а тако исто и Ескимима, који су ту долазили из Северног Лабрадора. Гоњен са свих страна, преостатак Беотука повукао се у скривита места у унутрашњости острва. Године 1825 енглеска влада је послала једну експедицију да потражи тај остатак и да му омогући даљи безбрижан живот. Експедиција је, у близини горе поменутог језера где су данашње велике фабрике, наишла напуштена одећа од коже, остатке поразбијаних чунова, гробове и расуте људске кости. Последњи

остатак Беотука била је једна жена на коју су 1823 године наишли трапери, ловећи по шумама, и повели је собом; она је умрла 1829 године у Сен-Џонсу као служавка у једној приватној кући.

Становници целе ове северне области новог света: обала на ушћу Сен-Лорана, Гаспезије и Њу-Фундленда, потомци су негдашњих француских и енглеских досељеника. Од енглеских, то су били већином Ирци и Шкотланђани; од француских, то су били Норманци, Бретонци и Бискајци, највећим делом рибари који су препловљавали океан ради риболова, па су се ту и насељавали. Једним много мањим делом то су били обични досељеници које су из француске довозили бродови колонизаторских експедиција да се ту населе, или, напослетку, дезертери француских бродова који су ту из буди каквих разлога пристајали.

Француски досељеници су се, гоњени Енглезима, груписавали у засебне колоније, као што су оне на острвима Сен-Пјер и Миклон, или на појединим местима Гаспезије. Одатле су, као што је напред казано, били с времена на време прогањани и смењивани енглеским досељеницима, па се, после извесног времена, опет враћали на своја стара огњишта кад би какав пакт о миру, или обичан уговор, враћао Французима оно што им је било од Енглеза отето.

На данашњем Њу-Фундленду становништво је готово искључиво енглеског порекла. То су доскора били здрави и снажни људи, веома издржљиви у тешким приликама за живот. У време последњег светског рата, њу-фундлендски пук, који је учествовао у борбама на Дарданелима, мада су људи имали да издрже невероватне напоре и незгоде, не свлачећи се по месец дана, стојећи по неколико дана и ноћи у рову, у води, изложени свима атмосферским непогодама, са врло слабом храном, није за све то време изгубио, због болести, ни једнога јединог човека, док су остали, фран-

цуски и енглески пукови, губили у истим приликама по стотине људи.

Али у последње време развила се у колонији туберкулоза, која је захватила масе млађег света и почела да коси. За узрок се зна: слаба храна и крајње нехигијенски живот код највећег дела становништва, рибара и радника. Томе доприноси и општи узрок који се јавља у мањим, осамљеним људским агломерацијама: избегавање брачних веза ван насеља и неизбежно ступање у брак међу сродницима. А број лекара у колонији је врло мали према броју становника и њиховој раштрканости. У целој колонији нема више од деведесет лекара, на становништво од 250.000 душа; од ових су њих 45 на полуострву Авалону, а осталих 45 расподељени на остатак колоније, тако да ту долази по један лекар, недовољно плаћен, на 3000 раштрканих становника. У понеким крајевима лекарске су посете, због удаљености и непроходности краја, немогуће.

Ових последњих година једна санитарна установа (New-Foundland Outport Nursing and Industrial Association) чини у томе погледу неоцењиве услуге. Она шаље своје „nurses“ у најзабаченија места, у која је лекару врло тешко доћи, или би његов долазак, због великог губитка у времену, био на штету његових редовних болесника. Те су жене извежбане да указују лекарску помоћ за обичне и познате болести и од велике су користи за удаљене и забачене крајеве колоније. Поред тога, санитарна установа зими раздаје незапосленим женама на острву потребан материјал за плетење вуненог одела; та одела она продаје у својим продавницама, па се један део добијеног новца дели радницама, а други део установа употребљава на своје сврхе. Жене „nurses“ имају један врло напоран живот, који захтева велико пожртвовање и самоодрицање. По најгорем времену, по бурама и циклонима који обарају дрвета и руше куће, по цичи и снежним

вејавицама, по густој и студеној магли, те жене, у саоницама које вуку верни и издржљиви њу-фундлендски пси, прелазе по 50 до 100 километара даљине, носећи за болеснике лекове, храну, понуде, и указујући им, кад преморене и малаксале стигну на лице места, потребну лекарску помоћ. Установа има помоћ од владе од 4000 долара, помоћ од добровољних прилога, и приход од 15—20 хиљада долара, колико се годишње добије од њених про-давница.

Један од фактора који јако утичу на услове живота у колонији, јесу високи царински ставови за све што није неопходно потребно за живот. Стога се највећи део становништва ограничава само на оно без чега се не може, и живи н. пр. од брашна, кромпира, усољеног меса и рибе. Одело увезено са стране врло се ретко купује; жене га саме израђују за време дугих зимских ноћних седељки у топлим одајама. Лекови се избегавају, јер плаћају 75% царине. Угаљ се не троши, јер се мора увозити, па плаћа велике царинске дажбине. Због истог узрока кујна је на острву врло упрошћена и једнолика: по које просто јело од бакалара, кромпира, морнарског бисквита, усољеног меса и уловљених фока. У време кад се враћају кућама ловци фока, настаје по неколико дана опште чашћење обедима тако званим „flipper dinners“ од самих фока, како у приватним кућама, тако и у гостионицама. Чудна је ствар да се за исхрану становништва од све похватане рибе употребљава само бакалар и хадок; сва остала уловљена риба, па и многа финија од тих двеју врста риба, враћа се у воду.

Главна су, и готово искључива занимања становника колоније: рибар, ловац фока и фабрички радник. Обрада земље и рад у шуми само је споредан посао тих истих људи и њихових жена. Један мали део становништва бави се о каквом занату или о трговини, али и то је све у непосредној вези и у сразмери са потребама рибара, ловца и радника са острва.

## 10. Занимљивости о животу у колонији.

Етнографски, становништво колоније се дели на Ирце, Шкотланђане, праве Енглезе и Французе. Али, класификација која има практичан значај је она по верским убеђењима. Становници се, према овима, деле на католике, англиканце, методисте и чланове Војске Спаса. Ови су последњи најмоћнији и већина просветних и санитарних установа је у њиховим рукама. Свако, па и најмање место, има бар по три основне школе, јер би свака од поменутих верских секта хтела да има своју школу. То је и онда кад би и само једна школа била једва потребна. То и чини да у наставним програмима нема јединства и да становништво нерасушно даје децу у школу. По званичним извештајима од 1924 године, било је тада 45% неписмених; то је 1926 године спало на 17%. У извештају се изрично каже: „Не можемо се ни у коме случају похвалити да имамо становништво школовано и просвећено”. Томе доприноси нарочито то што је и прво школовање необавезно, а скопчано са дажбинама; на острву се мисли и говори, вероватно погрешно, да Управа нарочито не допушта да се становништво школује, а из тога чудног разлога што налази да колонији не требају интелектуални радници и господи, већ само рибари, ловци и фабрички радници.

Таквим се разлозима приписују и велике отежице за досељавање на Њу-Фундленд. Са нарочитом намером шире се гласови да је клима на острву врло неугодна и да на њему могу становити само они који су ту рођени и на све те невоље од малена навикли. Раније је било и драконских мера да би се спречило досељавање. Моћне компаније, које експлоатишу риболове на острву и око њега, а које се у колонији зову „рибљи набаби”, биле су у једно време израдиле код енглеске владе да се женама са стране забрани долазак, јер би оне могле одстранити рибаре од посла.



Затим је изашао закон који је забранио сваку сталну индустрију или рибарску инсталацију која не би радила за коју од компанија. Ишло се чак дотле да су попаљене куће и инсталације нових досељеника, и овима нису признавала никаква грађанска права. Тек од 1811 године допуштено је овима да раде за свој рачун и да имају иста права као и доморотци.

Полициску службу у колонији врши нарочита врста полицајаца (*constabulary*), којих има свега око сто педесет (у самоме Сен-Џонсу 81), растурених по насељеним местима дуж обале и у унутрашњости. Они се бирају са нарочитом пажњом; тражи се да буду крупни, снажни и издржљиви. Достојанствени су, одважни, хладнокрвни, енергични, али не и груби. То је, несумњиво, и у очима свих који су их видели и упознали, најсавршенији тип полицајца, у колико се тиче понашања према становништву и онима са којима треба да имају посла.

На острву не постоји „суви режим”, али постоји државни монопол и контрола за продају алкохолних пића. Покушано је са системом забране, као у Сједињеним Државама, али се то показало као неизводљиво. Становници су били научени на пиће; онај који није могао купити по фантастичним ценама кријумчарено пиће, вино, ракију, коњак, рум, које је кријумчарски пристизавало са француских острва Сен-Пјера и Миклона, почео је пити разблажену колоњску воду, алкохолне течности за глачање паркета или медикаменте што садрже алкохола. Било је мноштво тровања, али то није ни за тренутак угасило жеђ за пиће. Пред таквим стањем ствари Управа је обуставила забрану, али да би спречила прекомерну употребу алкохола, увела је један мешовит систем ограничења. По новој уредби, алкохолна пића се продају само у државним продавницама, и то само у допуштеним количинама (*Liquor Control*). Хотели и ресторани имају нарочита овлашћења за веће количине пића, али које се



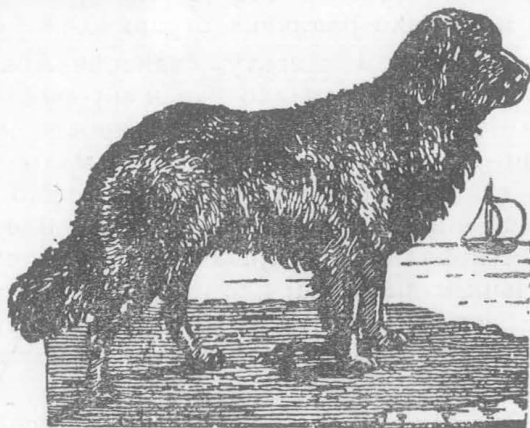
не могу премашити, тако да се мора бити врло обазрив при служењу клијената. Међутим, резултат је опет никакав. Онај који испије своју легалну порцију, снабдева се нелегалним путевима како буде знао и могао. У баровима ћете видети жене које траже своје порције алкохола да би их предале својим мужевима који их чекају пред продавницом и који су исцрпли оно на шта су имали право. На улици ће вас зауставити по који професионални пијанац који ће вас, тетурајући се, најучтивije замолити да за њега узмете своју неисцрпену количину ракије, коњака или рума. А пијанство је развијено много јаче но што је било у ранија времена кад није било никаквих ограничења.

У свакидашњем животу становништва доста важну улогу игра на далеко чувен њу-фундлендски пас, који је у колонији јако распрострањен. То су крупни пси са сјајном длаком, мало коврцастом, са великом главом. Само је тешко видети таквога пса чисте расе; такви се могу видети само код професионалних одгајивача или аматера који су их од њих купили. Тај пас је потомак пиренејске чобанске расе паса, коју су ту у седамнаестом веку пренели француски досељеници ради заштите од курјака.

Пас је врло разуман, одан своме господару и брзо схвата оно што се од њега тражи. Рибари на њу-фундлендским острвима често имају на своме броду по једнога таквог пса, кога брзо науче да стражари на предњем врху брода и објављује приближавање каквог другог брода или чамца, што он осети много пре но што то човечје око може назрети у тами, магли или снежној вејавици. Ако човек, или какав предмет, падне са брода у море, пас одмах скаче за њиме и вади га из воде. Два таква пса не смеју бити на једноме броду; чим један од њих скочи у море, други скаче одмах за њим да га спасава, па се при томе и покољу. Ако би који рибар, кад брод наиђе на топлу морску струју,

скочио у море да се окупа, пас одмах скаче за њим и извлачи га зубима из воде против његове воље; од тога се рибар ничим не може одбранити.

Њу-фундлендски пас чисте расе тежак је око 60 килограма. Обично је црн, ређе црн и бео, а сасвим ретко потпуно бео. Главно му је обележје крупна округла глава и ноге са шапама подесним за пливање. Ход му је лаган и достојанствен. Одличан је гњурач и ванредно је користан ловцу кад треба да из воде изнесе убијену или рањену птицу, а при том треба гњурати и пазити да се птица не исквари.



Сл. 34. — Њу-фундленски пас.

У северним крајевима колоније тај се пас употребљава и за запрегу. Он је тада у стању да замени три лабрадорска пса, од којих је не само много јачи, већ и послушнији и питомији. Упрегнут у саонице, он их вуче без одмора од изласка до заласка сунца, са сталном брзином од 12–15 километара на сат; кад је потреба, а за кратко време, може у трку, са саоницама, прелазити и по 40 километара на сат. Врло мало једе; две суве харинге, поједене за време док вуче саонице, доста су му за цео дан.

Њу-фундлендски пси су извршили безбројна спасавања при бродоломима око обала острва. Нарочито је чувен један такав случај који се десио 1919 године у непосредној близини источне обале острва, поред које има мноштво подводних стена. Локални брод „Ети”, са двадесет и два путника, ударио је при јако узбурканом мору у такву једну стену, био њоме пробијен, опасно се накривио и почео се пунити водом. На заповест свога господара, који је бродолом гледао са обале, његов млад пас скочи у воду, заплива ка броду кроз бесне таласе и шчепа зубима крај конопца који му је био бачен са брода, па са тим крајем у зубима исплива на обалу и донесе га пред господара. За тај крај конопца буде на обали везан крај једнога металног кабла, који матрози са брода, вукући конопац чији је други крај био остао код њих, привуку на брод и за овај га добро притврде. Помоћу тога тако опруженог и добро затегнутог кабла, који је спојио брод са обалом, извршено је спасавање свију са брода, и путника и особља, са једним новорођенчетом које је спасено са писмима у поштанској врећи.

Тако се може разумети натпис који је ставио Бајрон на гроб свога љубимца, њу-фундлендског пса: „Овде почивају остаци једнога створења које је имало лепоту без сујете, снагу без бруталности, кураж без дрскости, и све врлине човека без његових мана”.

## 11. Ловци фока на Њу-Фундленду.

Овде неће бити речи о лову као забави коју становници колоније, у дугој зимској беспослици, приређују по морским обалама, ловећи морске птице више због забављања но због какве потребе или стварне користи. Реч је о великоме, индустријском лову од кога живе хиљаде људи са својим поро-

дицама, и који је један важан извор прихода за колонију.

У унутрашњости великог острва, по густим шумама, живи у доста великом изобиљу врста крупног јелена, ирваса, тамо званог „Карибу”, који достиже тежину до 250 килограма. То је један лак и приносан лов од кога живи доста велики број становника. У Лапонији је тај јелен припитомљен и рачуна се у домаћу стоку; на Њу-Фундленду то се није никад ни покушавало чинити. Јелени се ту налазе у слободи, па лети у великим чопорима излазе из шуме на чистину, гоњени од насртљивих шумских комараца и других инсеката који им досађују; а зими се повуку дубоко у шуме, где под снегом налазе своју храну. Тада се и лове у масама, јер се много не крећу, а и лако је приближити им се. Није их могућно убити обичним челичним метком, који прође кроз тело као игла и убије животињу само онда кад прође кроз главу или срце. Тај јелен је једна врста амблема за острво; он се види и на поштанским маркама Њу-Фундленда. Према званичним извештајима о лову на острву, преко зиме се на њему излови око две хиљаде комада јелена. То није ништа тако велико, али ипак олакшава иначе тежак живот становника у унутрашњости острва.

Али друга једна врста лова има несразмерно већи економски значај за становништво колоније. То је велики индустријски лов фока који даје скоро невероватне резултате. Норвежани и Њу-Фундленђани су највећи на свету ловци фока, а ови други ни у чему не уступају првима по предузимљивости, умешности и резултатима лова.

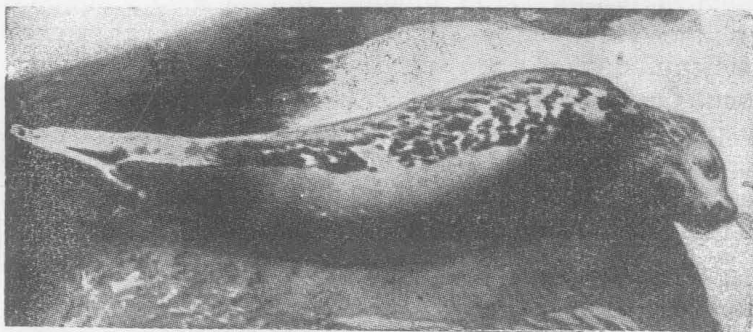
Годишњи почетак лова фока је велики догађај у колонији и он је пропраћен читавом узбуном становништва. Већ од половине фебруара отпочиње у Сен-Џонсу традиционално узајамно клађење о будућем резултату лова, као што се у Европи клади о резултатима коњских трка. Клађење има обележје

праве лутрије. У излозима трговина, у баровима, у посластичарницама, фризерским радњама и на зидовима надлештава, па и приватних кућа, излепљене су велике објаве са позивом на клађење, са обавештењима о начину клађења и о томе где се и по каквим ценама могу купити карте. Клади се на разне начине: о томе којим ће се редом вратити бродови ловачке флоте, колика ће бити разлика у броју кожа између појединих бродова или појединих фирми, итд. Карте за клађење су у почетку доста јевтине, а доцније, кад их остане мало непродатих, постају скупље и цена им достиже један долар. Са једном картом може се добити од 50 до 3000 долара. Такве су лутрије на острву врло популарне, и оне су, од половине фебруара па до краја маја кад се ловачка флота враћа, готово искључиви предмет разговора и маштања. Лутрија нема званичан карактер и управа колоније се у то не меша. Њу, на своје начине, организирају најразличније установе у колонији: приватна удружења, клубови, цркве, орфелинати, па чак и поједини барови. Она доноси доста велике приходе онима који су је организирали. Тако на пр. диоцеца Св. Ђорђа продала је пре две-три године карата за 12.000 долара, а исплатила 4.900 долара; остало јој је 7.100 долара као чист добитак.

Мало после почетка клађења излазе у локалним дневним листовима огласи у којима поједине ловачке предузетничке фирме траже људство или лекара за своје бродове које опремају за лов фока. У исто време излози трговина испуне се артиклима потребним ловцима фока: судови од алуминиума или калаја, лампе за кување, наочари од обојеног стакла које ловци међу на очи кад снег или лед сувише бљешти, месарски ножеви са канијама за убијање фока и скидање коже и сала, оштрачи за те ножеве, кожне и гумене чизме, кајишеви разних димензија, конопци и једна врста амова за превлачење убијених фока или њихових кожа по леду,

итд. Књижари извлаче из својих стоваришта књиге у којима се до појединости описује лов фока. Мада сваки од купаца зна све то боље но писац књиге, ипак се то радо чита и такве се књиге продају на јагму. Локални листови доносе чланке о лову и ловачке слике, и то се све у то време чита, мада се из године у годину понавља.

У исто време улице Сен-Џонса необично оживе. Две хиљаде до две хиљаде и пет стотина људи, придошлих нарочито са севернога краја острва, навикнути на хладноћу и непогоде, купују у главној трговачкој улици Water streetшта им треба за лов. Они су у варош дошли да се погоде са појединим фирмама као ловци фока, а то погађање фирме увек уступају капетанима својих бродова. Ловци носе на ногама тешке дугачке чизме; ход им је тром, и они у то време својом многобројношћу



Сл. 35. — Фока на леденом брду.

закрчују улице, а својом тромошћу отежавају саобраћај на улици. Кад се стану укрцавати на ловачке бродове фирми са којима су се нагодили, по кејовима у пристаништу обустави се сваки саобраћај. Дуги низови трoмих људи у дугачким чизмама пењу се на бродове, носећи на леђима и раменима своје вреће, покриваче, ловачки прибор,



намирнице, итд., што се све одмах слаже у одређене просторије брода у коме ће они становати три месеца.

За лов фока у ранија су времена употребљаване гоелете једрењаци, подељени на просторије за обитавање ловаца и магацине за смештај кожа фока. Сваки је ловац плаћао фирми кирију од три фунте стерлинга за сезону, да би имао засебну постељу на броду и право на извесне удобности. Приход од лова ловци су делили на пола са фирмом, сопствеником брода. Живот је на броду био доста угодан, јер се сваки ловац сматрао као ортак предузећа. Храна је на гоелети била добра; кафа се пила по цео дан, колико је ко хтео. Кад фирма не би све то осигурала, бивало је побуна на броду, што је фирму скупо стајало, јер су се пропуштале богати ловови који би брзо напунили магацине брода.

Данас је све то измењено. Бродови су парни или са мотором, али имају много мање простора и угодности за ловце, а са много пространијим магацинима за коже. Ловаца је на броду много више но некад на једрењацима, а услови за живот много гори. Ловца фирма сматра као свог обичног радника, а не као ортака, па се не стара много за његову угодност. Сва је брига фирме сконцентрисана на то да се коже што више гомилају у магацинима брода, а о људству је брига сведена само на најнужнији минимум, колико да лов не трпи штете.

Први ловови фока у овим крајевима почели су 1593 године. Те је године из Енглеске стигла у њу-фундлендске воде једна ловачка експедиција са циљем да лови фоке по тим водама. Али се то није више поновило све до 1793 године, кад су почели, опет из Енглеске, пристизати бродови са ловцима и са искључивим циљем да траже и лове фоке. Године 1805 педесет гоелета је обављало тај лов. Број ловачких бродова и ловаца повећавао се из године у годину, јер се посао показао као врло



рентабилан. Године 1857 тај је лов био на своме врхунцу: четири стотине ловачких бродова, са четрнаест хиљада ловаца, изловило је те године, у водама о којима је реч, невероватан број од 680.000 фока, за време кратке сезоне од два месеца. Од тада се то из године у годину смањивало, тако да је 1866 године учествовало у лову свега 177 бродова са 6000 ловаца, који су изловили око 400.000 фока. Данас тај лов, у тим водама, обавља свега једанаест парних бродова са две до три хиљаде ловаца; лов у једној сезони не прелази 230.000 фока, што за ловце представља вредност од 300.0000 долара. За лов се употребљавају чак и аероплани, као извиђачи. Прерађене коже се употребљавају за одела, обућу, бунде, женске огртаче и др. Као сировина немају велике цене, али је цена јако повећана после прераде. У Сен-Џонсу женски огртач од најбоље коже фока стаје по сто осамдесет долара.

Да би се видело како се у пракси врши лов фока и на какве се сцене и призоре при томе наилази, овде ће бити преписано оригинално писмо једнога учесника у таквоме једноме лову, коме је то било прво учешће у таквоме чему, и који још није био постао довољно прекаљени блазиран тим сценама да би постао неосетљив и индиферентан према ономе што је при томе видео. Писмо је послато пријатељима, са ловачког брода „Немезис“, са места удаљеног око 800 километара источно од рта Фога на њу-фундлендској обали. Оно гласи:

„Драги пријатељи, користим се проласком обалног патролног брода да вам пошљем новости о себи. Ми смо брод позвали бежичном телеграфијом да прими једнога од наших људи који је, пропустивши да метне на очи наочаре, био изгубио вид од снежног бљеска.”

„Што више посматрам лов на фоке, тај ми лов све више личи на војну експедицију. То ће вам изгледати мало чудно, али пођите за мојим

размишљањем. У великим данима тога лова износио је толико исто колико једна добра дивизија пешадије: четрнаест хиљада људи. Првога марта стотине бродова полазило је из Сен-Џонса, са високо уздигнутим заставама и са громком песмом ловаца на њима. Дивизија полази на фронт. Данас то још више личи на војни поход. Авиони иду са бродовима као извиђачи; бродови се држе у међусобној вези бежичном телеграфијом. Кад је пронађена и угледана група фока, на команду капетана брода све људство, са великим добро изоштреним ножевима и оштрачем за појасом, са тешком око-



Сл. 36. — Ловци заопкољавају чопор фока.

ваном полугом у руци и са пушком обешеном преко леђа, излази на лед. Кад се са стране погледа на приказ што се има пред очима, види се дуги низ црних тачака које се једна за другом крећу преко беле ледене површине, а пред њима се носи застава о чијој ће улози мало ниже бити речи. Сличност са војним походом у толико је потпунија што, кад се

има напасти гомила одраслих, маторих фока, то мора бити пушком, и тада се људи растуре у стрелачки строј.”

„Али доста са маштањем; вратимо се стварности. Индустриске се фоке разликују на оне са капом и без ове. Капа је једна врста кожне кесе коју мужјаци имају на челу и коју они могу надувати тако да садржи 7—9 литара ваздуха. То им служи зато да у борби заштите главу. Такве су фоке веће од оних без капе и ловци тврде да оне долазе са Гренланда. Оне без капе имају на леђима једну широку црну пругу и мисли се да долазе из Хјудзонског Залива. Фоке долазе у њу-фундлендске воде у засебним групама, срећу се почетком зиме на пучини Лабрадора, па затим, не мешајући се, силазе на југ у правцу великих њу-фундлендских рибљих ловишта. О тим њиховим миграцијама још није ништа тачно утврђено, али се зна да се крајем фебруара фоке обеју врста враћају на север и да у томе повратку, у близини мореуза Бел-Ил, излазе све на лед и ту рађају своје младунце.”

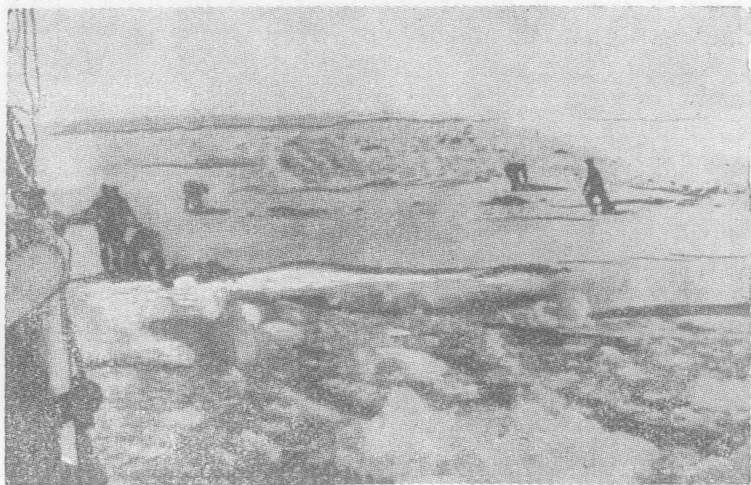
„Био сам јако узбуђен кад је наша стража са катарке на броду први пут јавила да се у даљини, на леду, виде гомиле фока и да су то све младунци. То се врло радо напада, једно стога што је маст младунаца боља и скупља од оне одраслих фока, а друго стога што лов није скопчан ни са опасностима, ни са напорима; младунци се убијају ударцима оковане полуге по глави. Одмах смо изашли из брода на лед, али на моје велико запрепашћење овај није био једноставан и сигуран, већ састављен из хетерогених делова и таласао се. Морао сам скакутати са једне санте на другу и пао сам неколико пута пре но што сам се навикао на такву гимнастику.”

„Кад смо се приближили фокама, видео сам да је велики број њих покривен белим крзном. Другови су ми у ходу казали да су то младунци фока

без кожне капе и да су они бели до шест недеља старости, па онда беле длаке опадају и смењују се загаситим. Одједном сам се нашао пред једним од тих створења које ме је без страха гледало својим округлим, црним и благим очима. „Што не ударате”, викнули су ми љутито другови иза мене. Аутоматски подигнем своју тешку полуку, снажно је спустим, али не погодим фоку по глави, већ по леђима. Сирота животиња почела је да дречи као дете и да лије сузе. То ми је било страшно гледати; сагнуо сам се, и сав очајан, узео сам јој главу у руке и нисам знао шта да радим са њом. Иза мене разлетео се грохотан смех мојих другова који су ме почели исмевати. Али један од њих, седих бркова, узео ме је у заштиту викнувши осталима да ме оставе на миру, јер ни многи од њих није био бољи од мене при своме првоме лову, а ја ћу се брзо излечити од осетљивости и сентименталности. Па је затим потрчао да полугом убије другог једног младунца који је пузио по леду на неколико корака од нас. То је био стари и искусан ловац фока (sealer); око појаса увек је носио нанизане на канап сирове цигерице и срца фока које је побио, и то је целим путем грицкао као прехрану од скорбута.”

„Оно што највише изненађује ловца који први пут узима учешћа у великоме лову фока, јесте невероватна брзина са којом извезбани ловци скидају кожу са убијене фоке. Оштрим ножем ловац прореже кожу, једним потезом, од гуше до репа, кроз 7—8 сантиметара дебело сало; другим потезом десне руке он одједном скине целу кожу од главе до репа и одмах је простре по леду, па иде даље да убија опкољене фоке којима су ловци, постројени у ланац, пресекли повратак у море и које пузећи беже по леду. Кожа младунца има око 90 сантиметара дужине, а са салом на њој тешка је до 20 килограма. Све остало од одеране фоке оставља се на леду, а коже сваки ловац слаже

једну на другу; кад их буде шест на гомили, он повеже пакет конопчићем и вуче их за собом по леду. То превлачење је најнапорнији посао у лову, нарочито кад се ради на простору од неколико километара дужине и кад је лед неуједначен, тако да треба ускакати из једне гомиле леда на другу и прескакати пукотине. Најчешћи је случај да се нема времена превлачити сваки пут пакет на брод који чека плен; коже се тада прикупе и наслажу на какво сигурно место где неће лед препући, па се



Сл. 37. — Превлачење кожа са леда на брод.

сутрадан ловци, преноћивши на броду, враћају на место и одвлаче коже у магацине брода. Поред таквог стоваришта кожа на леду побије се она застава коју ловци собом понесу полазећи са брода у лов; то се чини зато да се обележи својина, па да не би било спора са ловцима других бродова.”

„Као што је горе казано, лов младунаца је најпростији и најлакши. Са одраслим фокама то не иде тако лако, а са маторима је још теже, каткад и

опасно, јер се ове знају и бранити. Тада се мора употребити пушка; ловци се распу у стрељачки строј и отпочињу палбу на фоке, и сувише троме на леду да би могле утећи. Палба се не обуставља док и последња фока у чопору не буде убијена.”

„Посао ловца фока веома је напоран, често и опасан. Није редак случај да, пошто су цео дан без прекида убијали фоке на леду, ловци морају један већи део ноћи провести у превлачењу кожа на брод, јер лед није сигуран; бура може преконоћ учинити да се лед разбије и да море прогута све што је прошлога дана учињено. Такав се и пр. случај десио једној ловачкој експедицији од девет бродова, 20 марта 1927 године. Ловци, њих неколико стотина, наишли су на огромне чопоре фока, за три дана побили их око 50.000 радећи без одмора и немајући времена да коже превуку на своје бродове. У том отпочне јака бура, лед препукне и цео товар кожа оде у море. Али бар ни један од ловаца није том приликом страдао.”

„Међутим, дешавало се да и ловци страдају, било да се помрзну од хладноће, било да се подаве у мору. У пролеће 1914 године 78 ловаца са парног брода „Њу-Фундленд” однела је собом на пучину једна велика санта која се била одвојила од остале масе леда на којој се ловило. Ниједан од тих ловаца није изнео главу; сви су на санти лагано поумирали од хладноће и од глади. Скоро у то исто време брод „Southern Cross“, враћајући се из лова претоварен кожама фока, потонуо је са свих 170 ловаца. Такве су ловачке трагедије доста честе. Најтежа је била она од 1838 године, кад је за један дан, због страшне буре, потонуло четрнаест ловачких гоелета са три стотине ловаца. Та је катастрофа описана у једној од најлепших песама тадашње енглеске књижевности.”

„Осим таквих, постоје још и друге опасности за ловце фока. Ако је ловац напао младунца какве маторе фоке, а ова се у тај мах десила у близини,



ствар постаје опасна. Полуга не може убити матору фоку која надува своју кожно капу ваздухом, и ова је штити од удараца. Ако ловац тада нема при руци пушку, или је дотле потрошио сву муницију, он може лако изгубити живот. Фока ће га, пузећи, снажно гурати до краја ледеће санте и ту га гурнути у море, где је она много спретнија и јача; ако ловац при томе посрне или се на леду оклизне и падне, она ће га поклопити, притиснути и угушити. Био сам очевидац кад су четири наша ловца морала бежати од једне маторе фоке.”

„У колико сам у почетку лова био желео да се лед што боље стегне, да бисмо ловeћи на њему били што сигурнији, у толико сам био очајнији кад сам видео другу једну страну појаве којој сам се радовао: наш брод нашао се са свих страна ухваћен у леду приликом једног наглог снижавања температуре, и на место лова морали смо проводити време разбијајући лед око њега, просецајући пролазе у леду и вукући кроз ове брод по опруженом каблу. Са великом муком извукли смо се из опасности која нам је претила, да брод ледом буде заробљен.”

Једно се питање често поставља на острву Њу-Фундленду, од кога много зависи и сам опстанак колоније: шта ће бити у будућности са ловом фока? Јер утврђено је као несумњиво да је фока око острва, иако их још има врло много, из године у годину све мање. Ловци се не слажу у томе шта је узрок тога поступног нестајања. По једнима, фоке мењају правце емиграција и не ударају на Њу-Фундленд у оноликим масама као некад; те се фоке осећају безбедније у заливу Сен-Лорана, чија је пространа ледена кора неприступна ловачким бродовима. Али већина налази да главни узрок треба тражити у непрекидном тамањењу младих фока, којих се за кратко време сезоне лова побије само у њу-фундлендским водама по која стотина хиљада. Па и зараде ловаца нису више онакве какве су

биле раније. Некада, кад се радило са ловачким гоелетама једрењацима, добит од лова се делила на пола: једна половина припадала је фирми, а друга се раздељивала на ловце; број ових био је знатно мањи, а лов издашнији, па су и делови били већи. Кад је добар лов, још се и може имати неког рачуна излагати се напорима и опасностима скопчаним са ловом фока. Тако на пр. 1928 године 253 ловца са брода „Силвија” добили су за два месеца рада сваки по 35 долара; ловци са брода „Тетис” примили су сваки по 63 долара. Али зараде су понекад ништавне, као што је то недавно био случај са једним ловачким бродом на коме ловци нису у име зараде примили ни једне паре, и још су морали из свога џепа плаћати своју опрему за лов.

Доскора су се полагале наде у користи које ће за индустријски лов фока донети употреба аероплана као извиђача. Показало се, међутим, у пракси, да су те наде биле неосноване. Пре свега, из аероплана је тешко спазити чопоре фока младунаца, чија се боја готово не разликује од боје леда. Затим, — и то још бива понајчешће, — и кад се са аероплана спазе велики чопори фока, ловачки брод не може прићи на толику близину тога места да би ловци могли благовремено стићи да их опколе или им пресеку повратак у море; или је то место толико удаљено од онога где би се ловци могли на лед искрцати, да би било немогућно превући на брод оне хиљаде кожа што би се ту прикупило. Извиђање не доноси тада никакве користи.

Некада је повратак ловачке флоте у Сен-Џонс био прави народни празник. Бродови су дочекивани пуцњавом из пушака и клицањем раздраганог света. На њима су биле истакнуте заставе, и кад би се приближили улазу у пристаниште, паљба из топа на броду објављивала би број фока изловљених од ловаца тога брода; сваки пуцањ означавао би по

једну стотину кожа које брод доноси. Од свега тога данас нема ништа. Становништво Сен-Џонса сазнаје из локалних дневних листова да се флота вратила. Једино што је још остало, то је радостан дочек ловаца од стране њихових породица. Препланулог лица од сунца, ветрова и бљештавог леда на коме је провео два месеца, са искрвављеним, масним и прљавим оделом, са дивљим изгледом, изнурен од напора, тешкоћа и опасности са којима се борио, ловац се баца у загрљај својих милих и драгих, збацује са себе чизме и одело и предаје се одмору и породичним задовољствима.

## 12. Локални рибари са Њу-Фундленда.

Риболов бакалара је неоспорно најиздашнији и најважнији извор доходака за становништво Њу-Фундленда. Он је толико везан за живот колоније, да би и опстанак ове био немогућан кад би тај извор пресушио, или ослабио преко одређене мере. Риболов је био и једини разлог колонизирања целе те области, и то још у време кад су прелазак преко океана и колонизирање били скопчани са великим тешкоћама и опасностима. Око тога риболова су вођени ратови између држава; он је и данас, с времена на време, предмет међународних спорова који се решавају међународним преговорима и дипломатским интервенцијама.

Локални рибари са Њу-Фундленда обављају риболов у заливу Сен-Лорана и на светски чувеним њу-фундлендским рибљим ловиштима. Ова последња су експлоатисана и од европских и од северо-америчких рибара и имају међународни карактер. Риболов у водама залива Сен-Лорана привилегија је и специјалност професионалних рибара са Њу-Фундленда; у то немају права мешати им се рибари са стране.

Риболов је сезонски; лови се од почетка пролећа до краја јесени. Припреме за риболов почињу

у колонији још почетком јануара. Локални бродови почињу довозити са свих крајева колоније рибаре који су прву половину зиме провели код својих кућа, па се тада прикупљају на обалама острва да би ступили у службу власника рибарских предузећа. За извоз рибе са острва влада даје рибарском броду нарочиту премију, али под условом да брод има потпун раднички персонал, одређен према тонажи брода.



Сл. 38. — Велики ловачки брод.

Око две стотине локалних рибарских гоелета полазе сваког пролећа са острва у риболов, свака од 80—100 тона. Како на самоме острву нема довољно људи за ту рибарску флоту, људство се на бродовима попуњава дошљацима са острва Сен-Пјера и Миклона, који тада долазе у потребном броју на позив предузећа, или и без тога, тражећи рада.

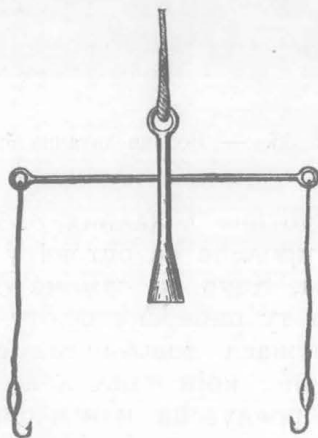
Риболовна област, у којој лови локална рибарска флота, јесу морски прудови око острва и залив Сен-Лорана. Та флота лови и данас на исти начин како је ловила од првих почетака риболова у тим крајевима, искључиво удицама. Али то се ради на разне начине, према навикама рибара и према месту на коме се лови.

Најстарији и најпростији начин састоји се у томе да рибар са брода завитла око себе и баца у море дугачак, јак и мек канап, на чијем је крају



Сл. 39. — Удица за лов бакалара.

што се баца добро увезана крупна оштра удица и комад олова да би она брзо потонула. На удици нема никаквог мамца; њу одмах, чим је бачена у



Сл. 40. — Мали бакаларски струк.

воду, рибар брзо тргне и привлачи себи, а она у пролазку кроз воду или закачи рибу кад је ова ту у густој гомили, или буде од рибе прогутана заједно са комадом олова, коме се обично да облик мале рибе да би намамио страшно прождрљивог бака-

лара да појури за њиме и прогута га заједно са удицом. Рибари се распореде дуж ивице брода, са једне и друге стране овога, само на толиком растојању између себе да не би једни другима у раду сметали. Тај се риболов обавља само на појединим, рибарима познатим местима, где се накупила риба у густим масама. Он је у последње време законски забрањен, јер се показало да, иако се много рибе улови на тај начин, још много више буде израњављено и испуштено без користи ни за кога. Међутим, такав се риболов ипак обавља кришом, јер је врло прост, лак и не може се контролисати, а у колонији има мноштво рибара који су се томе одали још од детињства, у томе се извежбали и специјализирали, па не мисле напустити користи које од тога могу имати.

Други начин, много више распрострањен, разликује се од првога само тиме што се на удицу меће мамац за рибу, понајчешће једна врста морских пужева извађених из љуштуре, или ситна риба која се нарочито зато лови. Рибари стоје поређани дуж плитке ограде брода, сваки у по једноме добро учвршћеном бурету без горњег дна, да се не би оклизнули и пали у воду. Завитлавши око себе удицу са оловом испод ње, рибар је баца у море и лагано је привлачи себи. Кад се има среће да се наиђе на место где је згомилана риба, — а таквих места има врло много у тим водама, — он осети трзање свога струка чим је удица потонула у воду; рибар тада полако и пажљиво привлачи себи ухваћену рибу, откачује је са удице и баца на под брода. Кад се наиђе на добро место, један рибар може тако изловити за дан по 4—5 квинтала рибе. У многим случајевима, количина рибе која ће се на броду изловити, зависи само од тога за које ће време рибар издржати напор око завитлавања удице и извлачења рибе на брод. И за тај посао има на острву рибара специјалиста који то раде кроз цео свој век.



Али најраспрострањенији и најрентабилнији начин је риболов помоћу великог рибарског струка. Један јак, 3—4 километра дуг конопца, опружи се по морском дну, на месту где се очекује издашан риболов. На сваки метар до метар и по растојања везан је по један кратак, а јак струк, који на своме крају има добро изоштрену удицу. На удицу се меће исти онакав мамац као и при горе



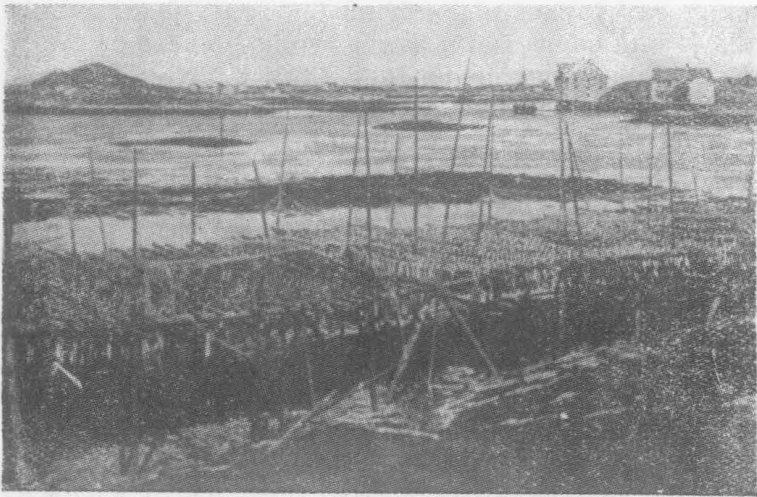
Сл. 41. — Рибар лови удицом.

описаном начину риболова. На оба краја дугачког конопца, о коме тако виси 3—4000 кратких струкова са једном удицом, кад је већ положен по дну мора, увезан је по какав тежак предмет, ленгер, камен или комад олова, који утврђује те крајеве за дно.

Пре почетка рада тај се дугачки конопац, са својим струковима, прениже у дубоке корпе од прућа, сваки конопац у засебну корпу. При томе пренизивању, кад која удица дође рибару до руку, овај набоде на њу мамац што стоји поред њега и продужава пренизивање. Кад све то буде довршено, корпе са струковима уносе се у чамце, који се тога ради спуштају са брода у море. За сваку корпу са струковима има на броду по један чамац. Кад је она спуштена у чамац, у овај силазе са брода два рибара који ће руковати тим алатом; за њима се са брода спусти у чамац нешто мало хране и воде за пиће, па се онда рибари, веслајући, отисну од брода да струк опруже по морском дну. Један од њих весла и управља чамцем, а други поступно баца у море дугачак конопац и за њега привезане удице. Кад цео конопац буде избачен и опружен, избаци се из чамца једно празно буренце, везано за терет који на дну мора држи утврђени крај конопца; уже које везује буренце за терет, толико је дугачко колико је на томе месту дубина мора, тако да буре буде на површини мора. За њега је утврђена 2—3 метра дугачка мотка на којој се лепрша застава; то служи на то да се из даљине може видети где се налази крај струка.

Са тим моћним рибарским алатом локални рибари лове најчешће на местима где је дубина мора 60—70 метара. Риба, тражећи по дну храну, наиђе на мамац, прогута и њега и удицу и остаје тако закачена отимајући се да се откачи, док рибар не подигне струк са морског дна. Струк се увек баца увече, а вади из мора рано изјутра. Рибари који су разбацили свој струк, враћају се на брод да на њему преноће, па сутрадан зором спуштају опет свој чамац у воду и полазе да ваде струк и на њему ухваћену рибу. Како је која риба дошла до руке, рибар је откачи са удице и баци на дно чамца, па продужи вађење струка. Чамац се брзо пуни рибом. Кад се пало на добро место, де-

шава се да се чамац препуни, па да се, нарочито кад је море узбуркано, мора један део рибе враћати у море. Дешава се и то да се чамац напуни рибом још пре но што је цео струк из воде извађен; тада се са вађењем престане, па се за оно место струка где се стало, а пошто се струк пресече, веже какав пловац, као сигнал по коме ће се то



Сл. 42. — Сушење бакалара на ваздуху.

место опет моћи наћи, а чамац се са товаром врати броду, где се риба извади на палубу; рибари се онда враћају са празним чамцем да продуже са вађењем струка оданде где су стали. Доста је обична ствар да један чамац, при једном вађењу струка, донесе на брод по 4—500 комада ухваћеног бакалара, у тежини од 500—1500 килограма.

Кад су се сви чамци, са повађеним струковима и ухваћеном рибом, вратили броду, рибари узимају у руке ножеве, па отпочну чишћење и сољење рибе. Кад је усолјена довољна количина рибе, брод се крене обали, где је бродовласник већ пре тога

подигао сушаре на слободном ваздуху. То су не-прегледни паралелни низови дебелих дрвених шта-пова, с места на место подупрти кратким ра-чвастим кочевима који их држе водоравно, уз-дигнуте од земље. Преко тих штапова пребаци се усолјена риба, тако да буде изложена сунцу и ветру. Свако вече риба се скида са сушаре и наслаже у камаре које се покрију непробојним платном, да влага не би спрала са рибе со. То се исто ради и при врло јаком сунцу, да се риба не би ужегла. После 2—3 недеље таквог сушења, исушени бака-лар се распростре по пространој пешчаној повр-шини поред морске обале, да би ту добио, као што то рибари кажу, „последњи удар сунца”, па се онда слаже у магацин, спреман за продају. Један део уловљеног бакалара суши се на диму. Он се онда боље усоли, па остаје у саламури по 12—15 дана, и онда се обеси у затвореноме и задимљеном простору, изложен диму од четинара. Рибље циге-рице се изложе ферментацији; производ који се до-бије служи као сиров материјал за рибљи зејтин.

Радници око свих тих послова нису они ри-бари који су рибу уловили и предали је у су-шару, и који се, чим предаду робу, враћају на ло-виште. Те послове обављају нарочити радници, спе-цијалисти, који само то раде, а не баве се о лову. Они су, понајчешће, на лице места долазили са Сен-Пјера и Миклона; кад их нема у довољном броју, доводе се чак из Француске. За њих је пре-дузетник дужан подићи, поред сушаре, станове за обитавање: за то се подижу простране дрвене ба-раке, са добро катранисаним крововима. Кроз ба-раку иде средином дугачак ходник за пролаз; са једне и друге стране ходника су поређани, у хо-ризонталним редовима, дуги редови четвртастих у-дубљења, а таквих је редова по неколико, постав-љених једних изнад других. У свакоме од уду-бљења виси обешена по једна постеља од јаке

мреже, са широким окцима (хамак), и то је стан за по једнога радника.

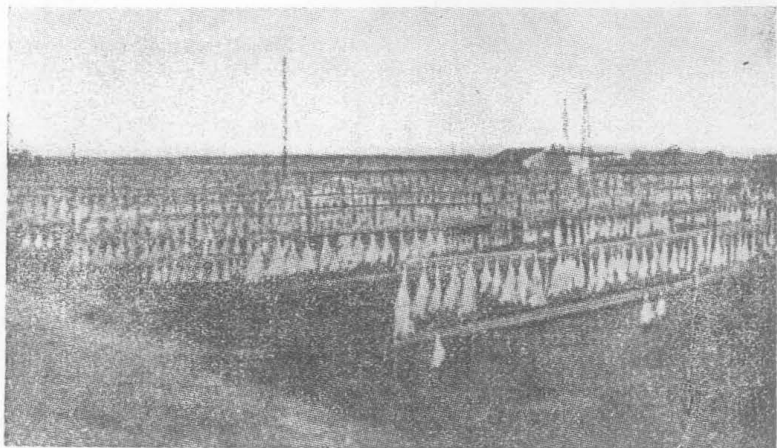
Риба се лови, соли и суши од почетка пролећа до краја октобра. По свршеном лову бродови се враћају у своја стална пристаништа; рибарски алат и прибор износе се из брода, и кад је све то предано бродовласнику, прегледа се обрачун између овога и



Сл. 43. -- Сушење бакалара на ваздуху.

рибара. При томе се поступа на овај начин (што вреди само за локалне рибаре), регулисан краљевском уредбом од 1745 године, а која и данас важи: подели се процењена вредност рибе на три једнака дела, па два дела припадају предузетнику, а један део рибарима. Тај рибарски део подели се на једнаке делове, тако да и од њега предузетник дигне два дела, рибарски мајстор, који рукује послом на мору, један део и једну четвртину; сваки од ри-

бара добије по један део, новајлије у послу по три четвртине једнога дела, а мали на броду половину дела. Предузетник, после извршеног обрачуна, даје рибарима напојницу, чији износ зависи од успеха у лову и од његове добре воље. Пошто се обрачун прави пре него што се риба прода, једна нарочита уредба, донесена још у време кад су почели долазити досељеници из Европе да у овим водама лове рибу, — уредба која такође и данас важи — одређује да се обрачун прави према средњој цени рибе, котираној на острву Сен-Пјеру.



Сл. 44. — Сушење бакалара на сунцу.

У време кад се почне правити обрачун, појављује се кредитор, који је и предузетника, и рибаре, и њихове породице, кредитирао за све време трајања риболова. Са предузетником он лако излази на крај; ту је све рађено написмено, по требовању, и ту не може бити спорова. Али другојаче иде ствар са рибарима, који, немајући ништа написмено, оспоравају и цене онога што су узимали они и њихове породице, и количине тога. А поред свега тога што рибар, кад се даје на кредит, троши без мере,



тачно је и то да га кредитор намамљује на трошење и на куповање и онога што ни њему, ни породици, није баш од преке потребе. Спорови се често завршују пред судом, а овај је увек више на страни рибара, бришући немилосрдно из обрачуна дуговања за оно што буде нашао да није била прека потреба, и за шта зна да је купљено само на наваљивање кредитора у згодном тренутку.

Поред овде описаног риболова у већем стилу, становници Њу-Фундленда обављају и тако зване мале риболове, са омањим рибарским лађицама на једра, или са малим мотором, у којима су 2—4 ри-



Сл. 45. — Флота локалних њу-фундлендских рибара

бара. Лађица полази у лов изјутра и враћа се увече у своје пристаниште, доносећи увек доста велике количине рибе. Тај риболов не захтева велике капитале; стога се он све више развија, а нарочито риболов са моторном лађицом, која иде брже и сигурније од једрењака и окретнија је од овог, па се са њоме губи мање времена при кретању, а доноси се више рибе. Таквих је омањих локалних рибарских предузећа врло много на Њу-Фундленду, као и на острвима Сен-Пјер и Миклон.

## ТРЕЋИ ОДЕЉАК.

### Индустриски лов бакалара на њу:фундлендским ловиштима.

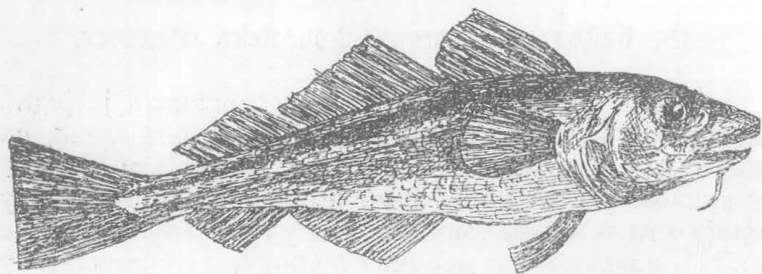
#### 13. Бакалар и његова економска вредност.

У целоме свету, па и код нас, позната је једна добро усољена и исушена риба, увек без главе, са мало или нимало костију, која, у таквоме стању у каквом се код нас једино и виђа, не даје никакву идеју о томе каква она изгледа у тренутку кад ју је рибар извукао из морских дубина. Њу познају у свежем, непрерађеном стању само океански рибари који годишње излове милионе комада те рибе. То је риба позната код нас, као и по многим другим земљама, под именом „бакалар”.

Бакалар (латински *gadus callarias*, француски *morue*, енглески *codfish*, немачки *Dorsch*) је једна риба што живи у морским дубинама до 500 метара, и то у хладним областима Атлантског Океана. Ретка је у умеренијим областима, на пр. у Ла-Маншу и дуж обала Бретање и Бискајског Залива. Најрадије се бави по пространом океанском равном, песковитом или каменитом дну, где налази у ситнијој риби, рачићима, молусцима и шкољкама, изобилну храну. Плића места (до 40 метара дубине) посећује само у време икрања.

Најчешћа тежина бакалара, онога што се лови индустриски, у масама, је 2—5 килограма, а с времена на време улови се и по који комад од 40—50

килограма, дугачак 1,50—1,60м. Неколико пута је уловљен и бакалар од 100 килограма тежине, али то је велика реткост. Рибари, ловци бакалара, тврде да је хватан и још крупнији, али о томе нема доказа. Женке су крупније од мужјака; ови последњи постају полно зрели кад достигну дужину од 60—70 сантиметара, а женке кад достигну 80 сантиметара. Изузетно, и само у појединим водама, има и зрелих мужјака од 30—40 сантиметара. По спољњем облику бакалар личи на смуђа. Тело му је покривено ситним крљуштима; пераја су му мека. Боја му је сива, по леђима има мрке мрље, а трбух је бео.



Сл. 46. — Бакалар.

Бакалар је сезонска риба, која се на појединим океанским просторима појављује у једно одређено време, у непрегледним масама, па је после одатле потпуно нестане. Бавећи се најрадије у дубинама од 500 метара, при температури воде између  $-2^{\circ}$  Ц. и  $+6^{\circ}$  Ц., он у време икрања радо тражи плиће и топлије воде. Време икрања зависи много од области океана у којој се оно врши. За њу-фундлендске воде оно наступа крајем зиме или почетком пролећа. После икрања бакалар се још неко време бави у тим топлијим водама, па доцније из њих ишчежава. Плодност је те рибе нечувена; природњаци су у њој, пред икрање, избројали 5, 7 до 9 милиона зрна, а у једној их је ту скоро нађено 11 милиона. У време икрања та маса рибље

икре плива по површини мора и познаје се издалека као неки облак на тој површини; тај облак је за рибаре знак да се у тој области налази оно што они траже. Кад би сва та икра била оплођена, а не би била поразбијана таласима или прогутана од других риба, може се замислити колико би се бакалар за кратко време размножио и испунио океан. Али, и поред свих деструктивних фактора, он се толико множи да се ни у самим океанским областима у којима се он интензивно лови, не примећује да га је све мање, осим оних година кад његове миграције буду упућене другим путевима.

Бакалар је невероватно прождрљива риба, нарочито у време икрања. Прождире све што сретне, а што може да прогута: разне рибе, ракове и рачиће, молуске са свом њиховом љуштуром, шљунак и др. Наводи се случај да је рибар са једног рибарског брода у распореном бакалару нашао своју кожну рукавицу која му је, на месец дана пре тога, спала са брода у море.

Има неколико врста бакалара, које се међу собом мало разликују по спољњем облику, али се разликују са индустриског гледишта. Онај што има велику економску вредност, представљен је овде сликом. Он личи на крупног смуђа. Месо му је чврсто, слојевито и од соли постаје све чвршће, а притом не мења своју лепу, чисту, белу боју. Остале врсте, иако би се могле ловити у масама, немају ту индустријску вредност. Месо је и сувише масно, со га разједе, и при дужем стајању мења боју, добије црвене мрље, па зато океански рибари и не иду тамо где таквих врста има у изобиљу, а то је у топлим областима Атлантског Океана.

Области океана у којима се бакалар лови у великим размерама, индустриски, јесу: њу-фундленска рибља ловишта, исландске воде, област око норвешких острва Лофотен, око данских острва Ферое, Доцер-Банк у Северном Мору, мурманска

обала, обале Гренланда и поједине мање области поред обала Северне Америке и Канаде.

За поједине земље лов и прерада бакалара су права благодет и права национална индустрија. У својој књизи „Кроз поларну област” навео сам шта значи за Норвешку лов бакалара у њеним водама, н. пр. око острва Лофотен, у близини злогласног морског вртлога Малстром, за који су везане толике скандинавске скаске и легенде. Довољно је посетити велико и живо пристаниште Кристиансунд, центар велике норвешке рибарске индустрије, па да се добије слика о томе шта за ту земљу значи бакалар, који се одатле, у прерађеном стању, извози у све делове света. Колики трговачки интерес лежи у тој индустрији, може се видети и из тога што норвешки трговци што раде са рибом, а нарочито они из Кристиансунда, шаљу своје синове у Шпанију, која је велики потрошач норвешког бакалара, да науче шпански језик потребан им за трговину са бакаларом. То и чини да се шпански језик доста често чује у тим крајевима, толико удаљеним од места потрошача. Рађије, док је трговина обављана једрењацима, многобројни шпански и португалски трговци долазили су својим трговачким бродовима у норвешка рибарска насеља, искључиво у циљу куповине усољеног бакалара. У гостионицама су, у то време, поред норвешких, стајали и шпански натписи, од којих и данас постоји понеки траг.

Тако исто треба посетити и интересантну данску рибарску варош Торсхавн, на једноме од острва Ферое, па да се види шта је бакалар за земљу Данску. У великим енглеским рибарским варошима Абердину, Холу и Гримсбиу, још издалека, прилазећи им, види се шума од катарки рибарских бродова, са распрострајим по њима рибарским мрежама. Уши заглушује хука и лупа мотора на рибарским лађицама, шиштање паре из парних котлова на бродовима и инсталација на обали што

из бродова истоварују рибу, а утоварују угљ, нафту и со за рибу. Задах од тера, катрана, нафте, рибе, рибље саламуре, све то наговештава размере рибарске индустрије у тим живим енглеским пристаништима, из којих полазе хиљаде рибарских бродова и лађица у велики риболов.

Цела западна француска обала, од најсевернијег њеног пристаништа Денкерка до најјужнијег пристаништа Бајон, заинтересована је непосредно или посредно за риболов и индустрију бакалара. Пре свега, хиљаде људи само у Француској, са својим породицама, живе искључиво од лова бакалара на њу-фундлендским ловиштима и око Исланда. Али, поред њих, још стотинама хиљада, а можда и који милион других, живе посредно од тога лова. Јер не треба губити из вида да су са том индустријом тесно везани: радници који ту рибу прерађују, радници који тако на обали прерађену рибу поново прерађују у фабрикама, пре но што се она дефинитивно пусти у продају; радници и особље у бродоградилштима за рибарске бродове, лађице и чамце; у фабрикама удица, канапа, мрежа, платна за једрила, инструмената, машинерије, буради за со и гу-сољену рибу, бисквита; радници у приморским соланама које шаљу читаве возове и пуне бродове морске соли у рибарска пристаништа и на ловишта; лиферанти намирница и њихово особље, лиферанти угља, нафте, зејтина и других потреба за океанске рибаре, итд.

У коликим се размерама данас лови бакалар и колика је његова светска економска вредност, показује овај, на први поглед скоро невероватан податак француске статистике: Француска има од риболова годишњи приход од једне милијарде франака; од тога нешто преко 250 милиона франака долази само на лов бакалара, чија количина, прерађеног и пуштеног у потрошњу, износи око 72 милиона килограма. А може се замислити како слика изгледа кад се зна да лов бакалара доноси



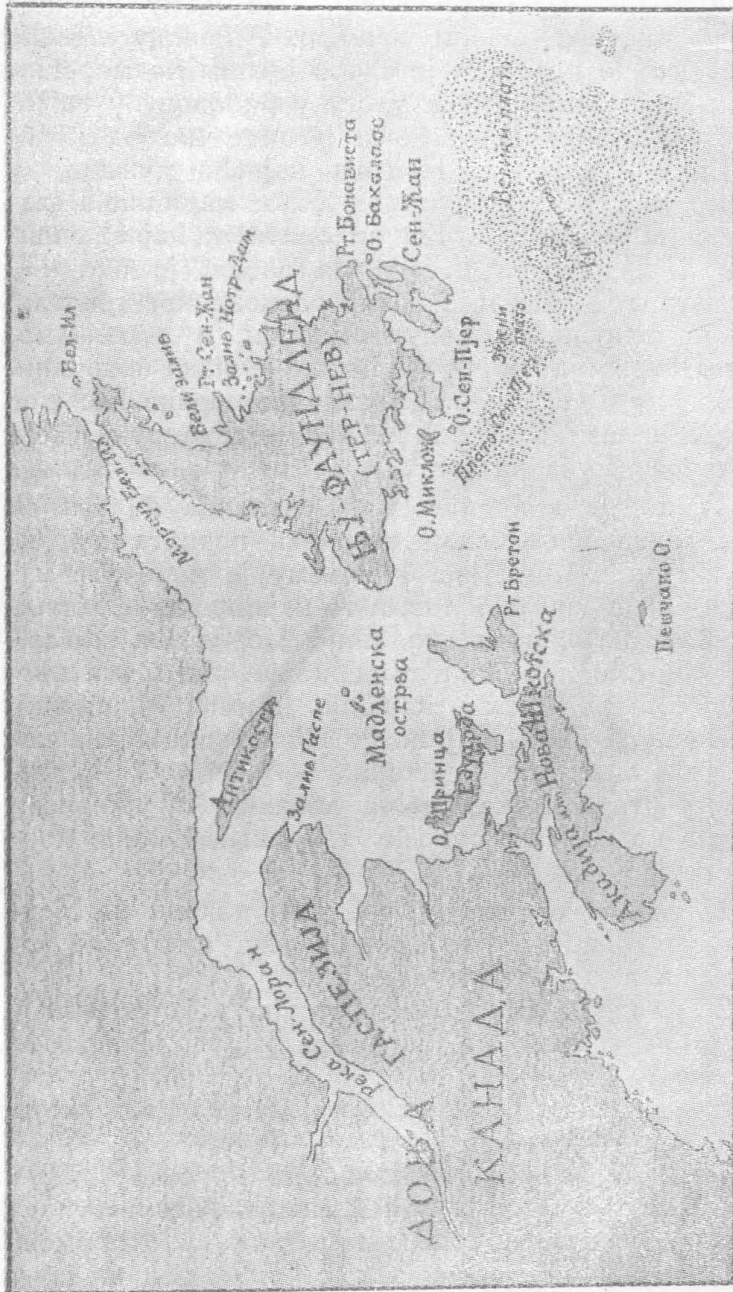
Француској једва један двадесети део од онога што укупно доноси светски лов те рибе, у коме, поред Француске, учествују још и Енглеска, Норвешка, Данска, Немачка, Португалија, Северна Америка и Канада!

#### 14. Њу-фундлендска рибља ловишта.

Најиздашнији лов бакалара, још од вајкада, па и данас, је онај на њу-фундлендским ловиштима, јужно од велике енглеске колоније. На томе су месту равна, песковита и каменита морска дна (Bancs de Terre-Neuve), чија је дубина 100—200 метара, од којих главна захватају у океану простор од 900 километара дужине и 400 километара ширине. Унаоколо, око тих подморских висоравни, инструменти за мерење показују велике дубине; те су простране висоравни, дакле, круна високих подморских брда окружених дубоким увалама, рововима и рупама. Оне се налазе на простору између 43<sup>0</sup> и 47<sup>0</sup> северне ширине и између 47<sup>0</sup> и 62<sup>0</sup> западне дужине. На томе простору се налазе најглавније од тих висоравни; поред ових има их, у близини њих, и неколико других од мањег интереса за индустрију бакалара.

Те су подморске висоравни (платои) састављене из пространих терена, остатака дислокације делова потопљеног некадашњег северо-атлантског континента, на које су се, у току векова, слагали алувиални наноси што их собом носи океанска струја са сибирских река и обала, или ледена брда што долазе са Гренланда и ту се топе у сусрету са топлим голфском струјом, па испуштају у море оно што собом носе.

Риболовне висоравни су пораздвајане једна од друге и свака има нарочито своје име, по коме га рибари разликују од других. Највећа је од њих, и од највећег економског интереса, Велики Плато



Сл. 47. — Карта ну-фундлендских рыбных ловишта.

(Grand Banc de Terre-Neuve). На њему највише лове француски рибари удичари. У правцу највеће своје дужине пресечен је скроз једним подморским ровом, који такође игра улогу у риболову у тој области. Велики Плато лежи југоисточно од колоније Њу-Фундленда. Његова највећа дужина, у правцу од севера на југ, дуж 52-ог меридиана (западно од Париза), је 450 километара; највећа ширина, у правцу од истока на запад, је око 400 километара. Плато има облик равнокраког троугла, чија је основица окренута Европи, а теме Америци. Површина му је од прилике једнака површини острва Њу-Фундленда. Са западне стране Великог Платоа налази се једна дубока морска рупа, која се назива „Рупа китова”.

Јужно од колоније Њу-Фундленда налази се друга једна риболовна висораван позната под именом Плато Сен-Пјер. На њему је нарочито издасан удичарски риболов, и ту највише лове локални рибари из оближње колоније. Поред тих најважнијих платоа, посећени су од рибара још и осамљени од осталих: Фламанска Капа (Bonnet Flammand) и Пешчано Острво (Banc de l'Île de Sable), на којима је обилат лов бакалара.

Њу-фундлендска рибља ловишта су океански простор на коме се сусрећу три разне велике морске струје:

1<sup>0</sup> топла голфска струја, што долази из Мексиканског Залива, као „топла река што тече између обала од хладне воде”;

2<sup>0</sup> хладна Лабрадорска струја, која долази у супротном правцу из најсевернијих поларних области;

3<sup>0</sup> умерена Гаспезиска струја, што долази из залива Сен-Лорана.

Голфска струја прилази томе простору доста стална, али са ослабљеном брзином. Арктичка Лабрадорска струја је интермитентна и врло променљиве јачине, јер произлази од топљења леда у

арктичком басену и стропиштавања ледених брда низ обронке и обале Гренланда. Гаспезиска струја је такође променљиве јачине, јер она у многоме зависи од топљења и сурвавања леда на пространоме ушћу велике реке Сен-Лоран, као и од правца и брзине ветрова.

Осим тих главних струја, чије је зборно место велико њу-фундлендско рибље ловиште, на тим местима се јављају периодички још и локалне струје мањег значаја, као што је на пр. она што произлази од прилива и одлива, а које доста ометају риболов, како удичарски, тако и мрежарски.

Све те струје чине да температура морске воде на томе простору није увек иста, већ да се периодички мења у току сезоне риболова. Те су промене данас доста тачно проучене од океанографа, а такве хидролошке појединости од великог су практичног интереса за риболовна предузећа. Па и боја мора даје симптоме за издашност или стерилност места у погледу риболова, али ту је мало што-шта до данас насигурно утврђено. Док су океанографи на пр. тврдили да бакалар избегава белу воду, један португалски рибарски брод је, пре три године, баш у таквој води имао врло богат лов. Утврђено је као сигурно да је на Великом Платоу добар лов кад се наиђе на воду отворено плаву. Такође је утврђено да време, потребно да би се из оплођене икре излегла млада риба, зависи од температуре воде на овај начин: то у води од  $+ 8^{\circ}$  Ц. траје 9 дана; у води од  $+ 5^{\circ}$  Ц. 16 дана; у води од  $+ 0^{\circ}$  Ц. 40 дана. Утврђено је и то да бакалар избацује икру и у води хладнијој од  $0^{\circ}$ , али тада јаја од икре остају неоплођена.

На риболовним висоравнима бакалар се увек налази у гомилама (*bancs de morues*). Свака гомила је састављена из риба приближно исте величине; кад рибари наиђу на такву гомилу, први лов показује каква ће се риба имати докле год траје лов на томе месту.

Осим бакалара, на њу-фундлендским ловиштинама се налази и мноштво разних других риба, које би се врло радо искоришћавале да је ловиште ближе потрошачким местима. Таква би на пр. риба била: у Енглеској толико омиљени „хадок” (*Gadus oeglefinus*), или у Северној Америци и Канади омиљени „халибут” (*Hypoglossus hypoglossus*), или макрела (*scomber scombrus*), или један нарочити и тамо изобилан варијетет туне, итд. Велики рибарски мрежарски брод, кад са пуним товаром од хиљаду тона бакалара крене са ловишта у Европу, сигурно је дотле побацао у море толико исто те, како је зову ловци бакалара, „лажне рибе”, коју би могли, да је потрошачко место близу, продати бар по 2—5 франка килограм. Једно велико богатство се на тај начин баца у море, једино стога што се за данас ни једна врста рибе, осим бакалара, не може прерадити на лицу места, на самом океанском ловишту, тако да може у исправном стању издржати неколико месеци стајања до повратка рибара у Европу. То је разлог што европски рибари који долазе на њу-фундлендска ловишта, немају никаква интереса за ту „лажну рибу”. Кад је улове, они је одмах враћају у море, задржавајући само за себе потребну рибу за своју свакидашњу исхрану. Права је беда за океанског рибара кад за тили час, вадећи из воде велики рибарски струк који је преконоћ лежао опружен на дну мора, напуни свој чамац каквом фином рибом, али која није бакалар. Он је одмах затим мрзовољно баца у море, проклињући судбину која му је наметнула толико напора ни за шта.

Поред такве рибе, у време кад масе бакалара наиђу на ловишта, на ова наилазе и грабљивице којима је бакалар храна. То су:

1<sup>0</sup> морски пас (*squalus acanthias*), који долази на ловишта месеца јуна и јула, и који прождире бакалара ухваћеног на великом рибарском струку, па се и сам ухвати на исту удицу, или прегризе конопче за које је удица везана;

2<sup>0</sup> морска стеница, која, док је бакалар још на удици, изгризе га свега, па чак и кости;

3<sup>0</sup> огромна гренландска ајкула, коју рибари зову „апокал“, и која достиже дужину од шест метара; безопасна за човека, она сатири бакалара, и кад се ухвати (једино великом мрежом) и распори, у њој се може наћи по 30—40 бакалара разне величине, кашто још живих;

4<sup>0</sup> једна врста грабљивице (*isurus punctatus*) која плива близу површине воде и шчепа бакалара у проласку, за време док рибар извлачи струк из воде.

И фока сатири бакалара у великим количинама. Једна врста рибе сродне бакалару, а то је „колен“ (*colin, pollock, coalfish*), устремљује се на бакалара готово исте величине као што је и он сам, и прождире га у комадима, ако је овај крупнији, а целога одједном ако је ситнији. Па и сами бакалари се у масама сатиру међу собом, прождирући крупнији ситније. Покашто бакалару од пет килограма, ухваћеноме у мрежи, вири из уста реп бакалара од три килограма.

Иначе, бакалар се, кад се излеже, храни у први мах сићушним копеподама, али чим мало одрасте и дохвати се морског дна, главна су му храна црвићи и сићушни рачићи. Кад сасвим одрасте, храни се већином молусцима; њих прождире са свом љуштуром, коју врло лако свари. У осталом; он не бира много храну; добро је све што му наиђе пред уста: краба, јастог, кревета, морска звезда и др. Ако се плен сакрио иза какве алге, он прогута и њега и алгу, као што прогута и шљунак на коме је спазио какву животињицу. Али најрадије прождире харингу, једну врсту ситне рибе (каплан) и неколико врста морских пужева и шкољака; то рибари, добро познавајући живот и навике бакалара, употребљавају као мамац на струковима.

Поменуте грабљивице су велика сметња при лову бакалара. Али поред њих има на ловиштима и



других морских организама који су за тај лов од велике користи. То су животиње које рибарима служе за мамац на удицама, па пошто на ловиштима раде милиони удица дневно, може се замислити колико треба тога мамца. Као мамац се најчешће употребљава:

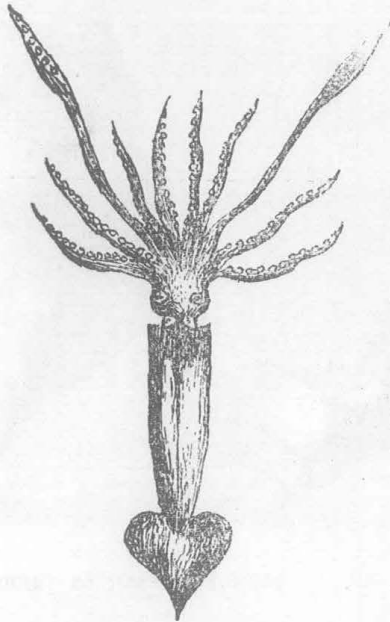
а) харинга, коју лове аловима нарочити рибарски бродови са острва Сен-Пјера и Миклона, искључиво за употребу рибара што лове бакалара удицом;

б) ситна риба „каплан” (*capelan, mallosus villosus*), дужине 15—20 сантиметара, боје мрке, коже голе и љигаве, са меким црвеним перајима. Зими је на дну мора, а преко лета се диже ближе површини воде. Храни се ситним рачићима. И њега лове аловом нарочити рибари специјалисти, па га продају рибарима удичарима што лове бакалара;

в) један организам рода цефалопода, познат под француским именом „encornet” (*illex illecebrosus*) који може достићи величину од 40 см., и који се сматра као најбољи мамац за бакалара. Појављује се на Великом Платоу крајем јуна или почетком јула, пливајући у густим гомилама. На платоу остаје до септембра, али за време сезоне лова дешава се да га напрасно нестане, па да се после кратког времена опет појави. Он на плато наилази увек са јужне стране; чим температура воде спадне испод 6° Ц., он напушта место; стога се у тим водама и не појављује кад је лето хладно. Лови се из чамаца, пред зору или пред залазак сунца, једном нарочито за то удешеном справом. Лов му је помало и опасан, јер у тренутку кад се вади из справе, он пушта млаз једне мрке, врло корозивне течности, која нагриза кожу и може да нагрди лице, производећи пликове и пукотине на кожи. Они што га лове, а то су опет рибари специјалисти за тај лов, доносе га у великим количинама на ловишта бакалара, и то свежег или усолјеног у бурадима, и продају га другим рибарима. Усолјен се

употребљава као мамац нарочито у почетку сезоне лова бакалара, кад се још не може имати свеж;

г) морски пуж познат рибарима под именом „bulot“ (*buccinum undulatum*), са пругасто ишараном љуштуром, а који се нарочито налази у изобиљу на морском дну у заливу Сен-Лорана. Пре него што се употреби као мамац на удицама, разлупа му се љуштурска и извади се пуж. Стотинама хиљада тих пужева труле на бродовима који се баве о њиховом лову и о лову бакалара; често се од заграда не може броду прићи.

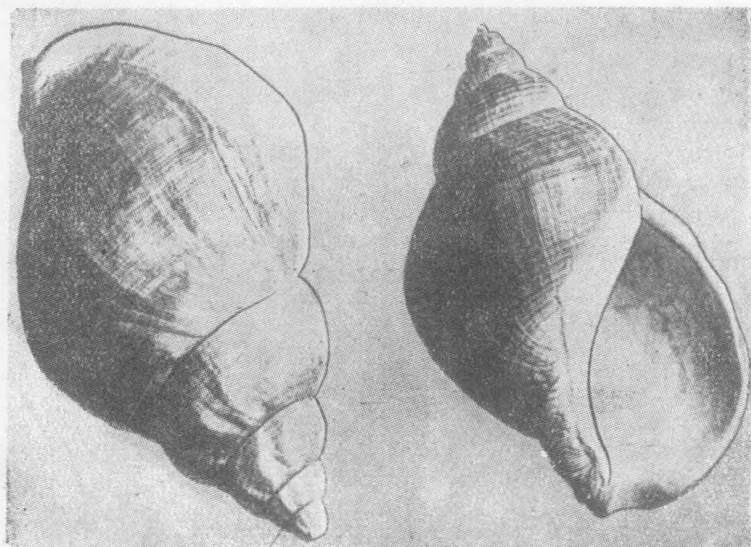


Сл. 48. — „Encornet“, мамац на удицама.

Бакалар се на ловиштима појављује периодички; у једно време га има у невероватном изобиљу, па га после неколико дана или недеља одједном нестане. Његове миграције су од две врсте: једне су периодичке, а друге без икакве до данас познате правилности. Прве се врше тражећи области са повољном температуром за икрање. Друге

наступају онда кад риба тражи области са изобилном храном. Кад се то зна, онда настаје питање: зашто се бакалар скупља баш на њу-фундлендска ловишта у тако огромним масама? Томе има више узрока, од којих су главни ови:

1<sup>0</sup> на тим прудовима риба налази воду мање густине од оне у дубинама где је пре тога била, воду са мање соли, у којој је лакше пливати у време кад јој је тело набубрело од забрекле икре;



Сл. 49. — „Bulot“, мамац на удицама.

2<sup>0</sup> као што је напред казано, у тој се области сусрећу на океанској пучини две јаке морске струје, топла голфска и хладна Лабрадорска струја. Тај сусрет топле и хладне воде има за последицу пропаст сићушних морских организама у маси, јер и једна и друга струја носе нарочите своје организме чији опстанак захтева нарочите температуре. На те мирнаде угинулих сићушних организама, које се јављају у читавим облацима, скупљају се безброј-

не ситне рибе којима је то храна; бакалар налази своју храну у тој риби, постајући и сам плен прождрљивих крупнијих животиња, као и рибара.

Рибари што лове на њу-фундлендским ловиштима запазили су неке особитости бакалара на њима, и они их у лову искоришћавају. Тако на пр. бакалар се по тим ловиштима креће у формацијама од четири врсте:

а) у густим гомилама, које рибари називају „облак”. Један такав облак остаје на месту по неколико дана. Он је увек састављен од бакалара исте величине, и рибари сматрају да повод томе скупљању у гомилу није тражење хране, пошто се риба у таквоме облаку слабо креће, већ да је то једна претходна фаза за оплођавање. Кад, тражећи место где ће ловити, рибари наиђу на такав један облак од рибе, лов је сигуран и врло богат. Свака удица, завитлана у море са брода или чамца, одмах зграби, још одмах испод површине воде, по једног бакалара, и количина рибе која ће се уловити зависи само од тога колико времена рибар може издржати без хране и одмора завитлавајући оптерећену удицу и увлачећи у брод закачену рибу. При томе је за рибара срећна околност та што се бакалар слабо отима кад се извлачи из воде; са доста слабом удицом, везаном за танак канап који само може одржати тежину рибе, може се из воде извући доста крупан бакалар;

б) у густим, паралелним редовима, ориентисаним у истом правцу, а који се лагано крећу. Лов је тада обилат, али траје за кратко време, управо толико док сва гомила не прође поред рибара;

в) у разређеним гомилама, држећи се морског дна, при чему се риба слабо креће. Бакалар тада тражи храну, и за рибаре удичаре у изгледу је добар лов, јер риба удара на мамац на удици; за рибаре мрежаре то је мање повољно, јер њихов посао захтева густе формације рибе;

г) у разређеним гомилама одмах испод водене површине. То бива у време кад се на ловиштима појаве густе гомиле напред поменуте ситне рибе „каплана”, која је у то време бакалару искључива храна, а која се држи близу површине мора. Риболов је тада слаб и за удичаре и за мрежаре; за прве зато што тада бакалар има на домаку изобилно хране и неће да дарне у удицу; за друге зато што је он тада за мрежарски лов сувише разређен. Али тада је лов издашан за локалне њу-фундлендске рибаре који лове рибу оштрим удицама без мамца, што закачују рибу у пролазу кроз воду, трзане од рибара који држе струкове у руци.

На ловиштима има места у којима се ловећи наилази на велике количине широке и као даска пљоснате рибе „раже”, које ту има неколико варијетета (*raia senta*, *raia stabulifor*, *scabrata*, *dianthes*, *erinacea*). На таквоме месту рибар неће ухватити ни једног бакалара; кад удица ухвати ражу, па ма како она била лепа и крупна, рибар је љутито тресне о под чамца, откачи је са удице и баци у море.

Дешава се да бакалара нагло нестане у области где је мало пре тога нађен у густој и пространој гомили; то је за рибаре знак да се у тој области појавио „апокал” (крупна гренландска ајкула), која за тили час растури гомилу.

Кад год се на ловишту, поред бакалара, појаве и густе гомиле „каплана”, рибари удичари имају слаб лов; бакалар тада јури за том ситном рибом и неће да дарне у мамац.

Кад се на коме месту, на површини мора, појаве ваздушни мехурићи и клобуци, рибари сматрају за сигурно да на морском дну под тим местом има гомила бакалара; они се ту одмах задрже и почну ловити.

Велики риболов на њу-фундлендским ловиштима почиње крајем априла, а завршује се крајем септембра. Успех у многоме зависи од климатских

и атмосферских прилика за време сезоне лова. Уопште, кад је време топло, риболов је врло слаб и рибарска предузећа пропадају. Најбољи су риболови кад је лето осредње, ни топло, ни хладно. Отуда и долази тврђење искусних рибара да су најбоље године оне кад Лабрадорска струја носи много санти и ледених брда; то спречава сувишно загревање морске воде на ловиштима, које би са њих растерало рибу.

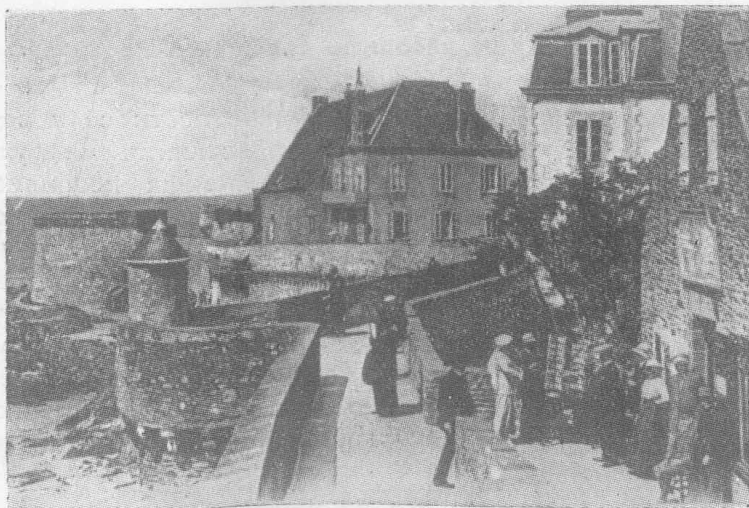
### 15. Са океанским рибарима удичарима на послу.

Крајем фебруара сваке године осети се у великим француским рибарским пристаништима дуж обале Атлантског Океана и Ла-Манша необична живост. У то време обично су на мору буре; по неколико дана узастопце дувају страшни морски ветрови. Често је све то праћено и мећавом; снег засипа кровове рибарских кућица и претвара место у праву арктичку норвешку варош. По пространим басенима у пристаништу оцртава се на тамноме, туробном небу права шума од катарки рибарских бродова; многи брод стоји неочишћен од вејавицом нанесеног снега.

На пристаништу све су кафанице пуне и препуне. Свирају без престанка аутоматски клавири и грамофони; по ритму цаза играју полупијани морнари и селе се сваки час из једне кафанице у другу. То су пријатељи и познаници оних који ће се једнога од наредних дана кренути на дугачак пут, на њу-фундлендска рибља ловишта, са кога се, у најбољем случају, неће вратити до септембра. Ти далеки путници су њу-фундлендски океански рибари (*terre-neuvas*), који ће на тим ловиштима, изложени атмосферским непогодама, бурама, густој магли и опасности да буду потопљени, за време од шест месеци непрекидно ловити бакалара и слагати га усољеног у простране магацине рибарског брода.



Док се њихови пријатељи и познаници, који су се искипили да их испрате, забављају и веселе у кафаницама и бродовима у пристаништу, рибари путници, праћени својим породицама, утоварују у бродове своје ствари: сандук са ситницама, по коју белу морнарску врећу, навоштањено непробојно одело, дугачке кожне чизме, покриваче и др. Сваки рибар има, у просторијама за спавање на броду, на расположењу по једно четвртасто удубљење које

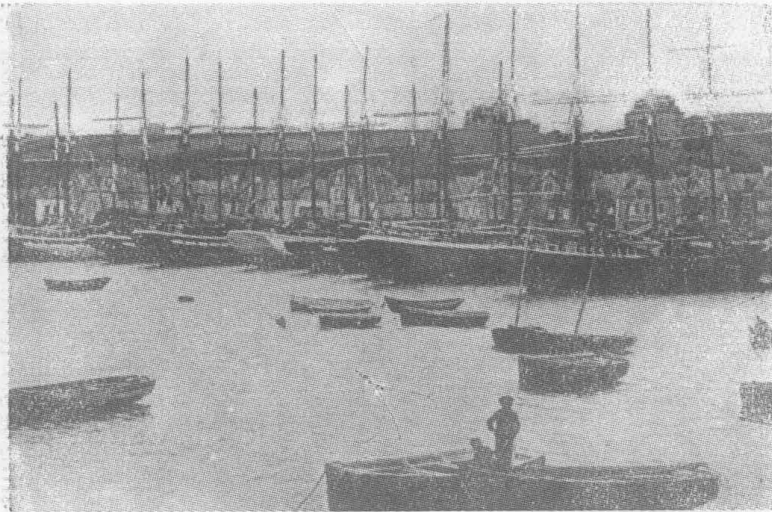


Сл. 50. — Сен-Мало, гнездо океанских рибара.

ће му бити стан за све време рибарске експедиције. Ту смешта своје ствари и разапиње свој „хамак”, постељу од јаке ретке мреже обешене о своја два краја. Удубљења су поређана у паралелне редове, по два таква реда један изнад другог.

У рибарске бродове се утоварује све што је потребно за шестомесечни живот и лов на океану: рибарски алат и прибор, храна и пиће, судови са водом, угаљ за машину (ако је брод парни) или за бродску кујну и огрев, нафта (ако је брод са мо-

тором), и стотине других потребштина о којима се мора водити рачуна. Брод се снабде тако да, кад се једном буде кренуо, нема потребе дангубити око набавке онога што буде потрошио; он мора бити тако снабдевен да може издржати пут до ловишта, бављење на овоме од пет месеци и повратак у своје редовно пристаниште, а да нигде тога ради не мора пристати уз обалу.

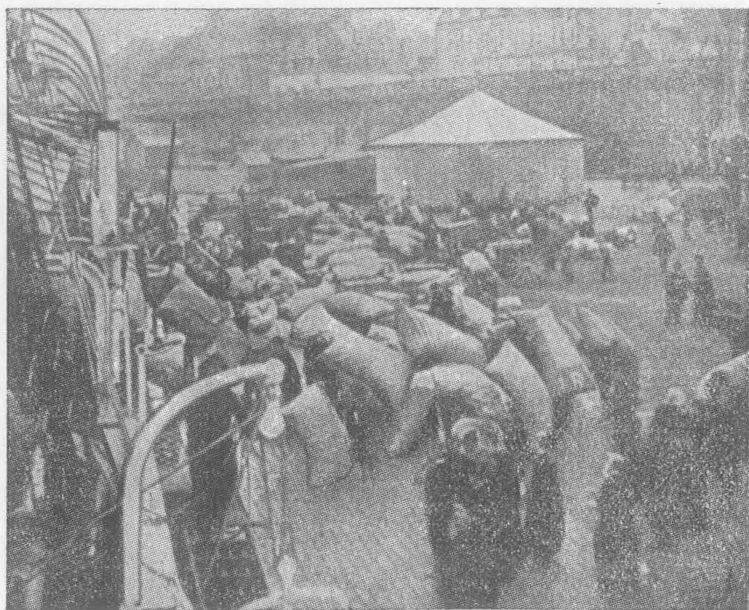


Сл. 51. — Пристаниште рибарских гоелета.

Рибарски бродови опремљени за лов бакалара су једрењаци, или парни, или моторни бродови са нафтом. Једрењаци раде искључиво са удицама, а парни и моторни бродови са мрежама које вуку разјапљене по морском дну. Међу француским пристаништима из којих полазе бродови у велики риболов, главна су: Сен-Мало, Фекан, Гранвил, Канкал, Пемпол, Лориан, Ла-Рошел, Булоњ, Рошфор и Бормо. Број француских једрењака раније је био већи но данас; године 1913 било их је 235, па је тај број данас спао на нешто преко стотине. На против,

број парних и моторних бродова је порастао; од 25, колико их је било 1919 године (сви су полазили из Булоња), тај је број данас прешао стотину.

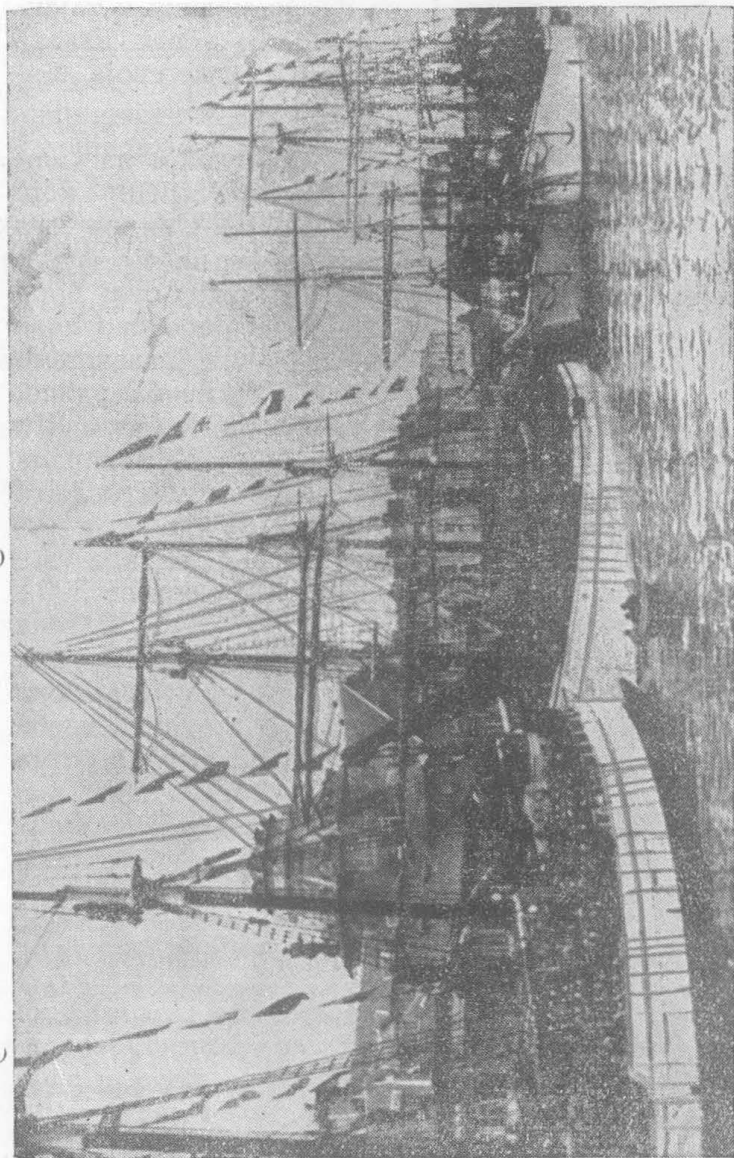
Полазак рибарске флоте за Њу-Фундленд читав је догађај у месту поласка. У Сен-Малоу то је везано са традиционалним свечаностима, на које долази много света, не само из околине, већ и из удаљених места. Цела је варош окићена заста-



Сл. 52. — Укцпавање рибара на гоелету.

вама. По прастаром обичају, који се одржава годинама и вековима, сви рибари што путују у далеке прекоокеанске риболовне области, присуствују са својим породицама свечаној служби у цркви и примају од свештеника благослов. Служба почиње рано изјутра, и на њој увек чинодејствује архиепископ из окружне вароши Рен. После свечаног чина из цркве се креће дуга поворка према морском басену, у

коме се љуљају, иако заклоњени од ветра, рибарски бродови спремни за полазак. Сви су бродови окићени разнобојним заставама које се лепршају по



[ Сл. 53. — Свечаност при поласку гоелета.

ветру, а на палубама стоје поређани рибари са породицама и познаницима. Локалне власти, са свештеником на челу, обилазе чамцем један по један брод и сваки брод прима благослов. Кад је све то свршено, рибари отпевају на броду мрачни и тајанствени „De Profundis“; породице и гости излазе из брода дубоко погружени, и брод диже своје ленгере, и развија платна.

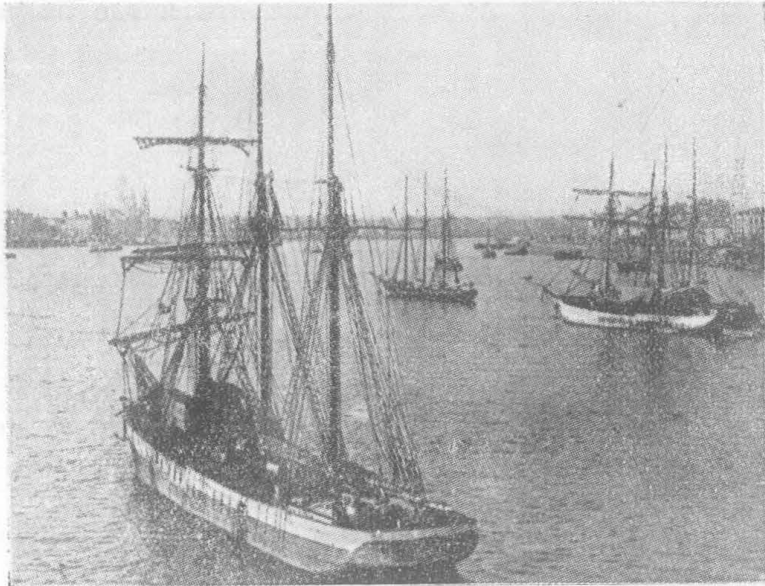
Пођимо са таквим једним једрењаком из Сен-Малоа, на пр. са бродом „Martin-Pêcheur“ који припада рибарској предузећу Гилбер и Син, из тога места. Обично једрењаци који лове на њу-фундлендским ловиштима имају 30—40 људи; овај брод их има 45. Да би се видело колики рибарски алат и прибор такав један брод носи на пут, навешћемо да је он у себе примио 150.000 челичних удица, толико исто кратких конопчића који ће везивати те удице за велики рибарски струк; 750 конопаца дугих сваки по 125 метара, који ће се настављати један за други, 4 велика ленгера по 450 кгр. тежине; 75 малих ленгера за чамце; 900 метара гвозденог кабла, и др. За сољење рибе носи се 300—400 тона морске соли; за бродску кухињу 10 тона угља; за пиће, поред воде, 120 великих буради јабуковаче, вина и рума, итд. Све је то лепо сложено у бродске магацине, да би се имало све што треба за далеки пут, а да се ништа не мора за време пута и лова набављати, јер се мора провести шест месеци у потпуној усамљености од осталог света.

Брод обично извуче из пристаништа локални пилотски реморкер, па га пусти на отворено море. Он тада разапиње сва платна, добија све већу брзину и, гођен повољним ветром, устреми се у правцу свога циља. Време за које ће се стићи на ловиште, за једрењак је врло променљиво, јер зависи од праваца ветрова и од стања мора. Дешавало се да брод стигне на ловиште за две недеље путовања, док бива и то да се тамо стигне тек после



шест или осам недеља. Као средња мера путовања рачуна се 20—25 дана.

За време путовања расподеле се људи по специјалним пословима које ће сваки од њих имати да обавља у току риболова: удичари који ће опружати по морском дну велике струкове, вадити их из воде и извлачити ухваћену рибу; они што ће рибу чистити, солити и слагати у магацине; они што ће справљати рибљи зејтин, што ће одвајати, испи-

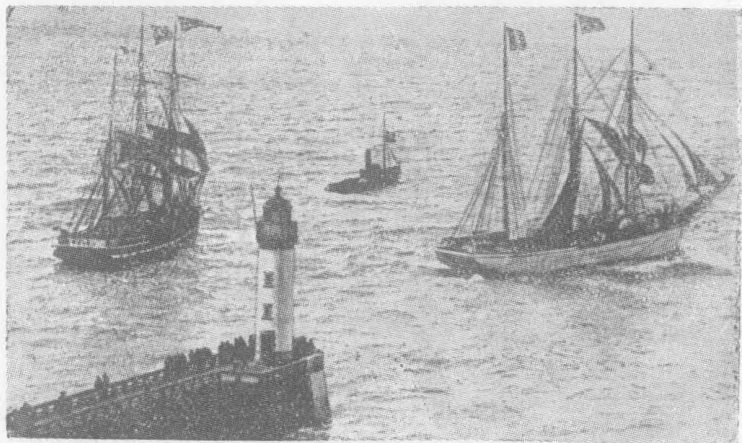


Сл. 54. — Полазак гоелета за њу-фундлендска ловишта.

рати и солити икру од рибе и слагати је у бурад, итд. Све је то расподељено пре но што брод стигне на лице места, тако да се тада одмах, без и најмањег губљења времена, приступа главном послу, лову. У путу се оштре и удице и везују се за дугачке конопце који ће на ловишту бити опружени на дну мора; слажу се на своја места велике корпе за те струкове, итд.



Кад се буде пришло на 50—60 километара са-  
моме ловишту, појава морских птица, које од тада  
постају све чешће, наговештава приближавање ме-  
сту. Убрзо затим справа за мерење дубина, која се  
одмах пушта у рад, покаже да се морско дно пење,  
док се напоследку не покаже да дно постаје равно:  
стигло се на Велики Плато. То обично бива из-  
међу  $44^{\circ}$  и  $44^{\circ}30'$  северне ширине и између  $52^{\circ}$   
и  $52^{\circ}100'$  западне дужине. Капетану брода тада пада  
у део дужност да на платоу тражи место где има  
бакалара, где ће се брод зауставити и где ће се

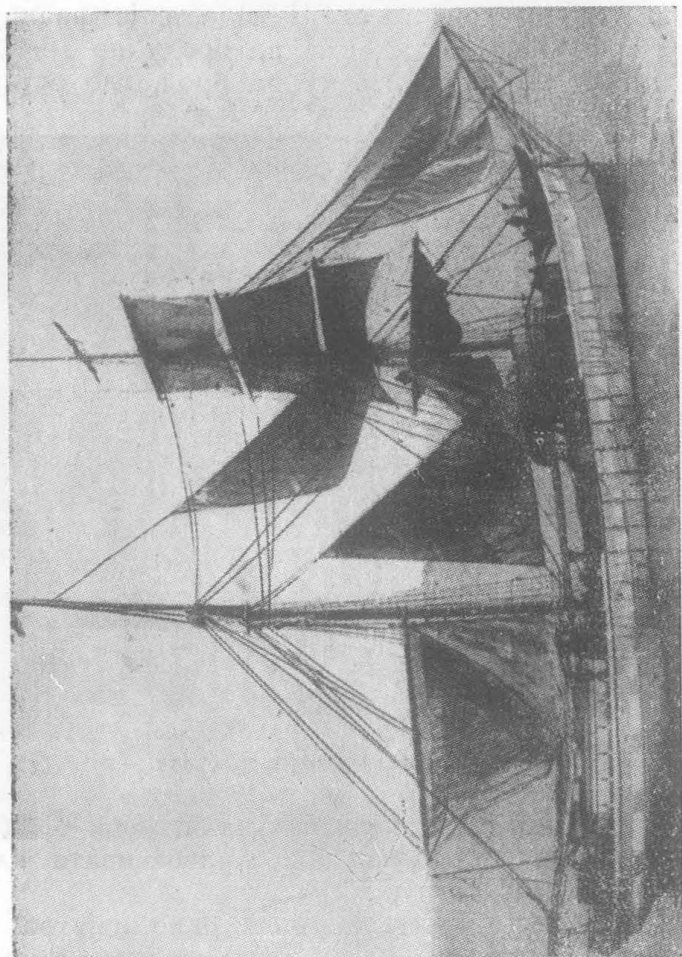


Сл. 55. — Гоелете излазе из пристаништа.

почети ловити. Готово увек пре почетка риболова  
за неко се време лове само морски организми  
који ће служити као свеж мамац на удицама, а  
то је понајчешће морски пуж „bulot“, или „encornet“,  
о којима је напред била реч. Кад се тог мамца при-  
купи колико треба бар за први мах, приступа се  
главном послу, лову бакалара.

Кад је капетан нашао место за које му, по  
температури и боји воде, по дубини мора и другим  
знацима, изгледа вероватно да је збориште ба-

калара, брод на томе месту спушта своје велике лангере, укотви се, па се струкови почну „китити” спремљеним мамцима. На један велики струк од 3—4 километра дужине, који на себи носи по 2—3



Сл. 56. — На океанској пучини.

хиљаде удица, кашто и више, долазе по два рибара. Пренизујући струк у корпусу, они набадају мамац на сваку удицу кад им ова дође до руку. Та радња траје по неколико сати, кашто по читав дан. Кад

је то свршено, — а гледа се да то буде пред само вече, — рибари спуштају са брода свој чамац, спусте у њега корпу са струком, отисну се од брода, па почну избацити струк у море, на начин како је то напред описано, приликом говора о локалним њу-фундлендским рибарима. Чамаца, које француски рибари зову „*dogis*“, има на броду по 18—20. Они се, кад не раде, извуку на брод, где остају



Сл. 57. — Постоље рибара на броду.

да их не би таласи ударали и лупали о бок брода; спуштају се само онда кад треба разбацити, или из воде извлачити струк.

Вађење струка из воде бива рано изјутра, у саму зору, готово увек у помрчини од густе магле. Кад је добар лов, ретко да је која удица без закачене рибе; како која од ове дође рибару до руке, он је увлачи у чамац, откачује је са удице и продужује извлачење струка из воде. Кад је цео струк извађен, чамац се управи у правцу брода, пристане

уз овај, па онда оба рибара избацују уловљену рибу на брод. Ту је прима капетан, који броји комаде и убележава у записник број комада и квалитет рибе одређен по њеној величини. За сваки чамац то се бележи засебно, и то ће доцније служити за обрачун и поделу добити. Кад се то сврши, уморни и изгладнели рибари потраже свој доручак, па после овога почну одмах опремати струк, да би поновили исти циклус рада као и дан пре тога.

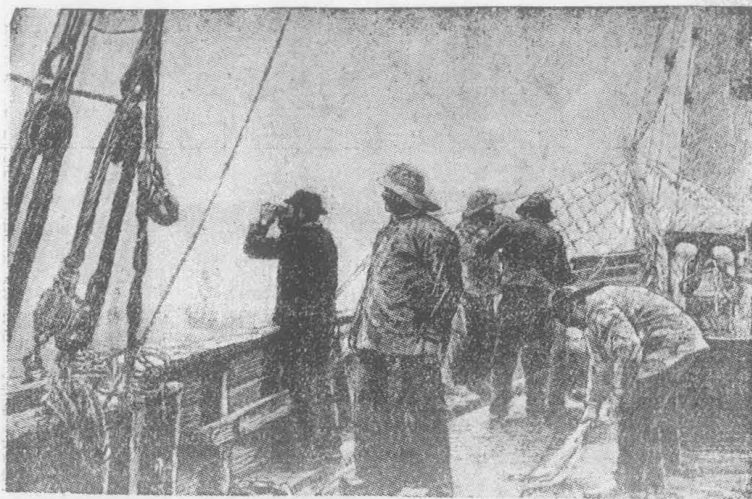


Сл. 58. — За време путовања преко океана.

Опремање струка, његово полагање по морском дну и вађење са ухваћеном рибом захтева време од шеснаест сати дневно. Кад би се сав рад свео само на то, рибар би имао дневно по 16 сати рада и 8 сати одмора. Али је далеко од тога. Кад се, у мрклу ноћ, пошто је разбацио струк, рибар вратио на брод,

и узео нешто топле хране, он мора преко ноћ, преморен и сањив, помагати онима што су одређени да уловљену рибу парају, чисте, испирају и соли. Риба не може чекати, и, ако се на време тако не преради, мора се бацити у море. Тек кад све буде урађено и риба сложена у магацине, рибар може отпочинути који сат, с тим да пре зоре буде опет на ногама и почне свој редовни свакидашњи посао.

Брод се тако сваким даном све више пуни усолјеном рибом. Магацини његови могу примити 700—2000 квинтала (385—1100 тона) бакалара, према



Сл. 59. — Сагледана земља.

величини брода и његовом унутрашњем распореду, а међу великим рибарским бродовима, конструисаним у последње време, има их који могу примити до 6000 квинтала (3300 тона) рибе. Квинтал њу-фундлендски рибари рачунају као 55 килограма. Кад се брод, у срећном случају, напуни рибом (што је доста ретко за време једне сезоне рада од шест месеци), или кад се приближи крај сезоне, он се,

са онолико рибе колико дотле буде имао, враћа преко океана своје пристаништу у Европи.

То би све ишло тако кад би ствари текле тачно по програму. Али и то је редак случај. Горњи опис само је скица слике која би се имала кад не би од поласка до повратка рибарског брода било непредвиђених компликација. Међутим, ових увек има, и оне чине да се ствари дешавају нешто друкчије, по некад и фатално. То ствара рибарске трагедије и све оно што узбуђује осетљива срца кад је реч о њу-фундлендским или исландским рибарима.

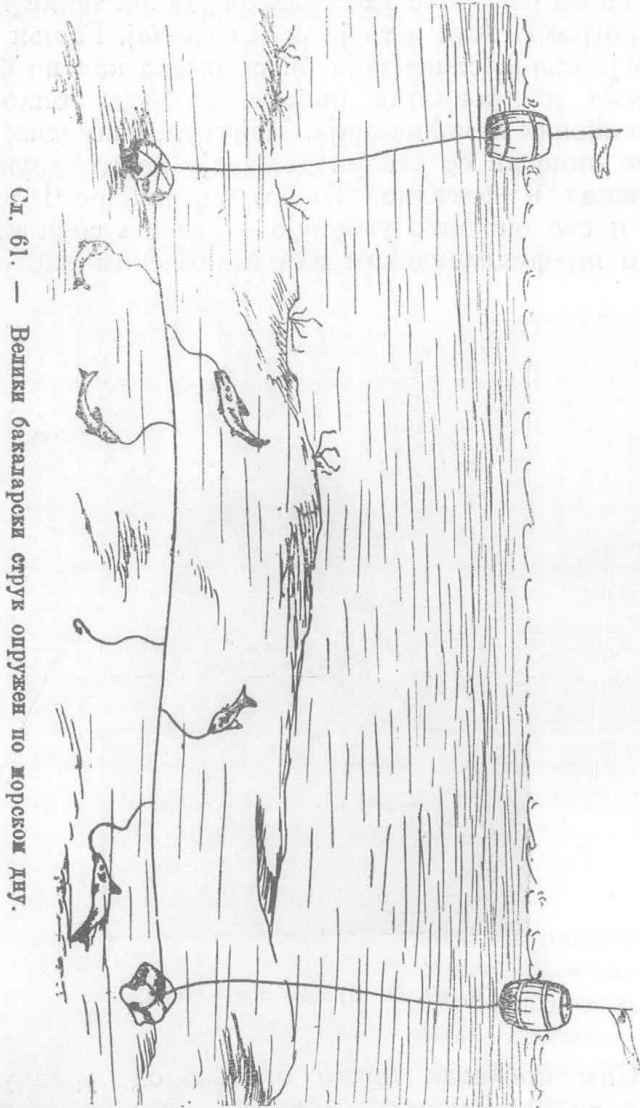


Сл. 60. — Пробни лов удицом.

Сам прелазак преко океана, од француских обала до прекоморских ловишта, увек пролази без нарочитих компликација. Бродови су такви да могу издржати најјаче ветрове и буре; морнарски еле-



менат је првокласан, јер су све то људи који су од детињства на томе послу и који проводе свој век у



Ст. 61. — Велики бакаларски струг опружен по морском дну.

борби са океаном. Зао удес може наступити само кад је брод стигао на ловиште, укотвио се и отпочео посао ради кога је дошао.

Пре свега, почетак сезоне лова обележен је незгодама и невољама које у то време наступају при сусрету Лабрадорске и голфске океанске струје. Прва собом носи огромна ледена брда и гомила на самоме ловишту читаво море од ледених санти. Испред ледених брда брод мора бежати, а притом пазити да не зађе у близину другог кога брда, или да се не испречи на његовом путу. Струјом нанесене санте ветар гони једну преко друге, а гомиле таквих санти, најашених једна на друге, велика су опасност за укотвљени брод. Хладна морска струја и лед који она носи, потпомогнути студеним северним ветром, толико расхладе атмосферу, да све до половине априла снежне вејавице и међаве чине пролеће горим од зиме. Палуба брода, катарке, ужарија и једрила, све је то тада завејано снегом и покривено леденом кором, што чини немогућним маневрисање бродом, који је тада немоћан да узмиче испред опасности од ледених брда и санти што их на њега гони ветар. Очајни и немоћни рибари стоје поређани на клизавој палуби, гледајући смрт како прилази.

Кад је та опасност прошла, приступа се грозничаво послу. Али, чим је лов почео, опет због сусрета двају струја различних температура, јавља се нова опасност, кобна густа магла, која чини да се два рибара, на два краја ловачког чамца, једва виде. Магла не смета дизању струка са дна и извлачењу ухваћене рибе; правац кретања чамца одређен је правцем самога струка по коме се иде. Али се јављају друге невоље, које се могу завршити катастрофално. У тренутку кад је сав струк из воде извађен, чамац се налази удаљен од брода на 3—4 километра, некад и више. Мада брод нарочитом громком сиреном, или малим топом, означује својим чамцима, расутим по океану, своје место, да би се ови могли к њему вратити, ипак се деси да, нарочито по узбурканом мору, понеки чамац изгуби тај правац и залута у маглу. И, ако магла по-

траје дуго, а при томе још завеје и снег, што се на ловишту често дешава, или се појача бура, чамац са рибарима се више никад неће вратити броду. После неколико дана или недеља, кад се све то смири и магла дигне, други који рибарски брод ће у проласку наићи на чамац са којим се играју океански таласи и у коме, на гомили смрзнуте рибе, леже два укрупљена човечја тела. Глад и хладноћа учинили су своје; капетан брода има само да то уведе у свој бродски дневник.

Али и то није све. Велики прекоморски парни бродови, који превозе путнике и робу из Европе у Канаду или у Сједињене Државе и обратно, раније су пролазили баш преко средине Великога Платоа. Брод је туда пролазио својом обичном брзином, било да пролази дању, било ноћу, по ведром дану или по густој магли. Дању је крмару било лако пазити да не удари на који рибарски брод или чамац који туда лови; ноћу укотвљени бродови имају своје светлосне сигнале који их заштићавају. Али по њу-фундлендској магли све то ништа не помаже. Капетан и крмар прекоморског колоса не виде пред собом ништа. Лак потрес на мосту за команду наговештава да је брод ударио у какав тврд предмет, што не може бити шта друго до какав рибарски брод који му се испречио на путу; кад тако раздроби какав чамац са рибарима, нико на колосу ништа и не осети, нити кадгод за то сазна. Два несрећника у чамцу спазе у тренутку, кроз маглу, пред собом огроман кљун црнога колоса од 25 хиљада тона и више, који као болид налети на њих, и у истом тренутку ни од људи, ни од чамца не остане ништа на површини таласа. У појединим рибарским местима на обалама Бретање могу се видети рибарска гробља у којима читав ред гробова носе један исти тужни натпис на крстовима: „М. Н., који је остао на дну океана на њу-фундлендском ловишту, заједно са свима својим друговима, маја Х. године”. Ти су гробови сви

празни; они чија су имена на њима исписана, остали су на другој крају океана на морском дну, на месту које се не зна и неће се никад знати, као и никакве друге појединости трагедије.

\* \* \*

Долazeћи из Сен-Џонса, нашли смо се једнога ведрога јулскога дана изјутра на Великом Платоу, окружени флотом од рибарских једрењака што лове бакалара удицама. Чамци са бродова и војска од рибара на њима довршивали су дизање великих струкова из мора и увлачење ухваћене рибе у чамце. Они који су то већ свршили, прилазе сваки своме броду и убацују бакалара на палубу брода; капетан, са записником и писаљком у руци, броји комаде и убележава у записник, у рубрику чамца и рибара који му рибу предаје.

Намера нам је била да останемо неколико дана усред те флоте, да посматрамо рад и да створимо себи што тачнију слику о томе шта је то велики њу-фундлендски риболов. Нас неколико, које је то највише интересовало, споразумели смо се са сапутницима и са командантом нашег брода да пређемо на саме рибарске бродове и да непосредно на њима посматрамо рад, сцене и призоре које сигурно нико од нас никад више неће видети. Да при том не бисмо сметали рибарима у њиховом послу, одлучили смо да нас не буде више од двојице на једном рибарском броду, већ да се расподелимо на више оближњих бродова.

Мени и моме другару пала је у део омања рибарска гоелета „Тереза“, која се љуљала укотвљена на један километар далеко од нашег брода. Она је из Гранвила, у Бретањи, и својина рибарског предузећа Риото и Синови. Од људства има 24 човека: капетана, његовог помоћника, куvara, двадесет рибара и једнога малог. Носи на себи десет

струкарских чамаца, са свом потребном опремом за струкарење. Људи су нас примили љубазно, казали нам да можемо сваки дан прелазити на њихов брод, али да не можемо на њему преноћивати, јер нема за то места. То нам, у осталом, није ни била намера.



Сл. 62. — Кићење удица мамцем.

На броду је страшан, неподношљив задах од стотине хиљада раздробљених морских пужева (bulot) што служе за мамац на удицама, као и од остатака исечене и усолјене рибе која је отишла у магацине. Али се све то морало подносити, ако се хоће да се нешто види и сазна. У време кад смо се ми на брод испели, рибари су почели опре-

мати своје струкове за вечерње бацање. Испред свакога пара рибара стајала је по једна дрвена каца из које су они вадили разголићене пужеве и набадали их на удице, па тако „окићене” удице, са концем, о коме висе на сваки метар до метар и по растојања, слагали у велику корпу из које ће избацивати струк у воду. Мали је претрчавао од



Сл. 63. — Разбацивање струкова око брода.

једне групе рибара до друге и доносио свакоме шта је ко тражио. Капетан је, са помоћником, довршавао пребројавање донесених бакалара и распоређивао их на гомиле за парање и чишћење, коме ће се послу приступити до вече кад струкови буду избачени и људи слободни.

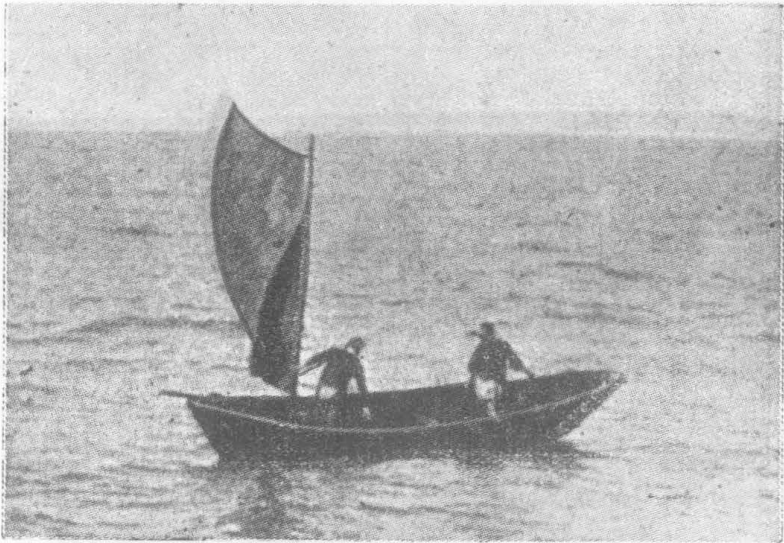


Рибар поред кога смо стајали, објашњавао нам је опасност од оштрих удица које му хиљадама пролазе кроз руке. На два човека (један чамац) долази по 1800—2000 удица, за једно бацање струка од 3—4 километра дужине. Ако се, тренутном непажњом, оштра удица забодје у руку, из које се, због свога нарочитог репељка, врло тешко вади, пошто је на њој пуно остатака од трулежи (нарочито од пужева), место се одмах инфицира, рана се врло тешко лечи, и није редак случај да дође до ампутирања. Капетан брода врши у таквоме случају дужност хирурга. Он процењује да ли се мора, да би се отклонила опасност за живот, извршити ампутирање, па ако нађе да се мора, он га сам и извршује. Метода је проста: рибар метне рањени прст на ивицу ограде брода, капетан му нареди да затвори очи, што и сам учини кад постави велики рибарски нож где треба, па онда свом снагом, жмурећи, превуче преко рибаревог прста, који спадне у море.

Кад је свршено са опремањем струка, спустио сам се поред брода у чамац у који је већ био унесен струк, поред исполца за црпење воде из чамца, мале бусоле, воде за пиће и нешто мало морнарског бисквита. Спустио сам се по конопцу који ради тога виси низ бок брода, чврсто увезан за његову ограду. Чамац је врло добро и пажљиво саграђен, као и сви такви чамци. Он може издржати врло јаке ветрове а да се не преврне, нити да га таласи, који се са њиме играју као са ораховом љуском, могу запљуснути. Одлично се држи на води и кад је пун рибе.

Пошто је струк био избачен, опружен по дну мора, и на његова два краја били постављени пловци (мала бурад) са заставицама, вратили смо се на брод, где ме је капетан позвао на вечеру. Али каква вечера! За све време лова, свакидашња храна на броду састоји се, у главном, из куваних глава бакалара. Главе се, чим се са рибе одсеку, бацају

у море, пошто их се задржи само онолико колико има на броду људи. Њих бродски кувар кува у сланој води, и то је вечера. У почетку, док још траје кромпира који се понесе на пут, или док овај не проклија, у чорбу се метне и то, и рибари га врло радо једу. Али њега брзо нестане, и онда се са рибљим главама кува још само нешто лука. Кад се на струк хвата „лажна риба”, главе бакалара се замењују том рибом; оно што преостане баца се у



Сл. 64. — Чамац са брода разбацио свој струк.

море. Преко дана људи добијају суву храну, испрва хлеб, а доцније бисквит, по парче сланине или сува меса; ако је који од њих понео шта од куће, он то с времена на време дели са својим другом са којим ради у двоје у истом чамцу. О тањирима и виљушкама не може бити ни речи. Сваки, из велике гвоздене чиније, пуне рибљих глава које се пушце, и коју кувар изнесе на палубу, набоду врхом свога ножа по једну главу, метне је

на шта било испред себе, посולי је добро и отпочне са апетитом јести, избацујући кости на једну страну уста. Мени су у част изнели један тањир од алуминиума, избрисали га распреденим крајем једног конопца који је ту висио, ставили у њега највећу рибљу главу, посолили је прстима, и ставили испред мене заједно са једном зарђалом виљушком која је имала два сломљена крака. То им је био сав могућан луксуз на броду.



Сл. 65. — Чамац пун рибе враћа се броду.

Одмах после вечерњег обеда, при упаљеним петролејским лампама, повешаним у два дугачка реда и осигураним од ветра, настало је парање, сечење, испирање и сољење преко дана ухваћене рибе. То је један необичан, помало и грозан призор. Брод се претвори у праву кланицу, само што је стока у овој одавно пре тога свршила са животом. Између два реда повешаних лампи постављен је дугачак сто од дасака на ногарима, поред кога стану рибари са ножевима у руци. Око њих су свуда унаоколо гомиле бакалара које треба „израдити”; покашто

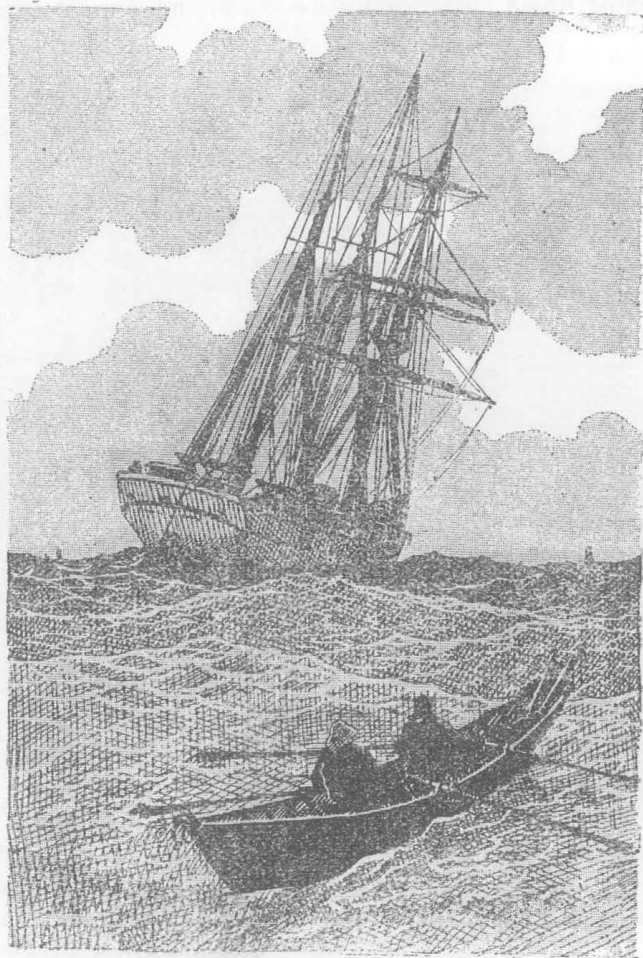
рибари стоје у гомили рибе до колена. Рибар шчена рибу, одсече јој главу, из које одмах извади један израштај који они зову „језик”, распори рибу једним потезом ножа, извади из ње дроб, из овога издвоји



Сл. 66. — Пронађено место богатог лова.

цигерицу и икру, па остатак, заједно са главом, баца у море преко ограде брода. Језик припада рибару који је рибу тако „израдио”; он га одмах усоли, па збирку понесе својима кад пође натраг у домо-

вину, или је прода друговима. Језик се код рибара сматра као најбољи део бакалара. Џигерица се баца у нарочиту за то спремљену велику дрвену



Сл. 67. — Извидница тражи место за струкарски лов.

кацу, у којој има да преври, па се из ње издваја рибљи зејтин. Икра се баца у бурад, где се обично соли. Она се после продаје рибарима у Француској

као најбољи мамац за рибу (la rogue). Преко целе палубе отиче у море поток од крви измешане са водом којом се риба испира, а ноћни приказ је страшан за онога ко је мало осетљивији.

Бакадар се пара на два начина, према томе у каквом ће се облику доцније пустити у продају. Ако ће се продавати „расплаћен”, распори се скроз, од главе до репа, а крајеви се раздвоје тако да се од рибе добије једна бела плоча. Ако ће се прода-



Сл. 68. — Пребацивање уловљене рибе на брод.

вати у ваљкастом облику, или, као што кажу рибари, „по холандски”, распори се само за толико колико треба да се из њега може извадити дроб. Пошто се затим риба добро испере, баца се кроз отвор на палуби у доње просторије брода, где је дочекују они што ће је солити и слагати. У томе



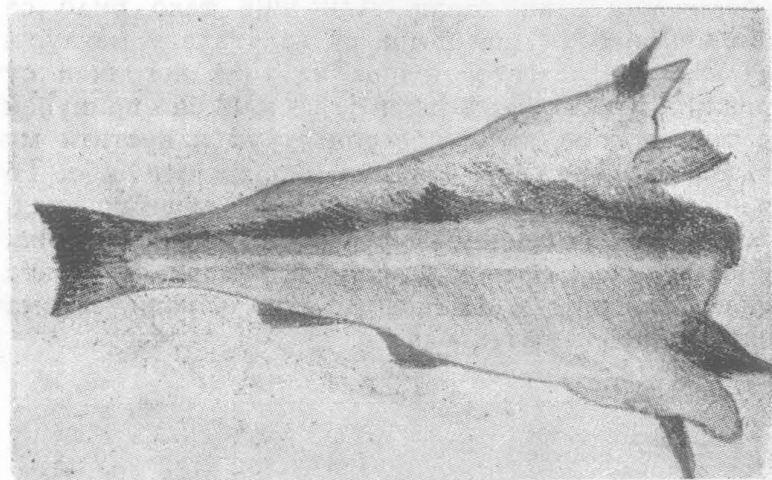
послу помаже и капетан брода са својим помоћником. Посао се не прекида док се потпуно не сврши са преко дана уловљеном рибом, па ма до које доба ноћи то било. Тек тада људи, осим оних одређених за стражу, иду да за који сат отпочину, па да зором опет отпочну свој дневни посао. Кад је море мирно, све то још иде лако и весело. Али кад на отвореном мору почне беснити хладан северни ветар који све мрзне, или се на океану дигне бура, па таласи стану брод као љуску љуљати и препљускивати водом с краја на крај, и људи и риба лете са једнога краја брода на други, па често и велики део неизрађене или упола израђене рибе талас однесе собом



Сл. 69. — Парање, чишћење и испирање уловљене рибе на броду.

у море. Људи, да не би били тако одвучени у море, везује се за нарочито за то постављене гвоздене алке на броду. Јер прерада рибе не трпи одлагање ни у коме случају, а лов се прекида само у крајњем случају, кад је апсолутно немогућно спуштати чамце са људима и струковима у воду, јер би их побеснело море разлупало о бокове брода.

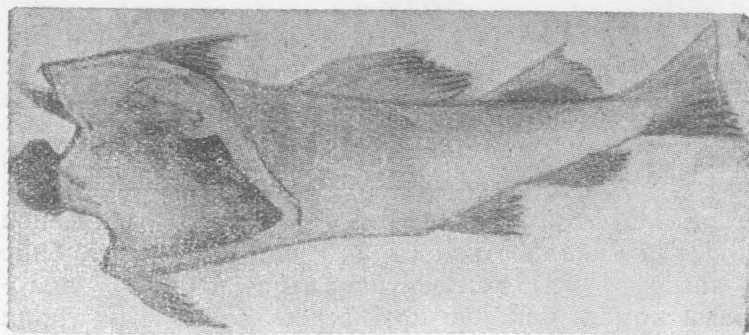
Најинтересантније од свега било је присуствовати дизању великог струка из мора. Онај од два рибара што управља чамцем, управи овај на пловац са заставом, који обележава предњи крај струка. Други рибар, који ће дизати струк, шчепа пловац у проласку поред њега и почиње увлачити струк у чамац. Тако има да се пређе 3—4 километра про-



Сл. 70. — Расплаћен бакалар.

стора. На свакој четвртој, петој, десетој удици виси по један бакалар; кад струк буде сав дигнут, биће у чамцу 3—400 комада бакалара по 2—3½ килограма комад, или још крупнијих. На понекој удици се, на место бакалара, ухватила која „лажна риба”; рибар је љутито тресне о чамац, откачи са удице и баца натраг у море. Бакалар се гомила у чамцу, покрије нам најпре стопале од чизама, затим чизме до колена, и опколи нас са свих страна. Чамац је већ скоро пун рибе, али срећом је у томе дошао и крај. Дошли смо до пловца који обележава задњи крај струка; овај је сав увучен у чамац, и сад остаје само да се

вратимо броду и предамо капетану рибу на број. Али са брода, који не видимо од магле што се спустила пре пола часа, зачули смо глас сирене која позива чамце да се врате к њему, јер је капетан оценио да ће ускоро бити буре. По томе сигналу, поновљеном више пута, погодили смо правац брода и убрзо кроз маглу распознали његов уздигнут, импозантан предњи крај, из кога је вирио дебели ленгерски ланац. Али није тако било са свима чамцима. Два чамца су залутала у маглу, и тек после двадесетог пуцња из топа погодила су правац и нашла брод. Један је од њих био принуђен на трећем километру пресећи струк и пустити му остатак у море, јер је чамац био препун рибе. То је рибарима толико тешко да учине, да се понекад, на узбурканоме мору, претоварен чамац преврне, риба поиспада натраг у море, а рибари се ухвате рукама за крајеве чамца и, до гуше у води, сатима чекају спасиоце са брода.



Сл. 71. — Бакалар у ваљкастом облику.

Бура је одиста и отпочела после кратког времена. Побеснели океан се играо са бродом као са сламком. Риба се клизала и ваљала по палуби, а људи се конопчићима везивали за шта је ко стигао, гледајући како талас односи преко оgrade гомиле бакалара. Ја сам морао отићи у капетанову

кабину и лећи на његову постељу, коју нисам могао напустити док се бура после неких петнаест сати трајања није утишала. Тек тада сам, изнурен, малксао и изгладнео, могао видети русвај који је бура учинила на палуби од уловљене рибе. Људи су били апсолутно неспособни да преосталу рибу „израде”, и она је, пошто се већ делом почела кварити, сва морала бити бачена у море. То је, у осталом, већ идућег дана надокнађено, јер је лов био обилат и неколико чамаца су се морали по два пута враћати на брод препуни рибе.



Сл. 72 — Рибари траже свој брод по бури.

Шта добија рибар за сав тај труд, за те дуго-трајне надчовечанске напоре и ризике којима излаже свој живот за време од неколико месеци, у најтежој и најћудљивијој области бескрајног океана? Љубазни капетан са рибарског брода показао нам је цифре из свога записника и дао нам сва тражена обавештења. На француским рибарским гоелетама једрењацама што удицама лове бакалара, рибар не ради на део, као што је то на бродовима који лове мрежама. Он је ту плаћен по комаду: за

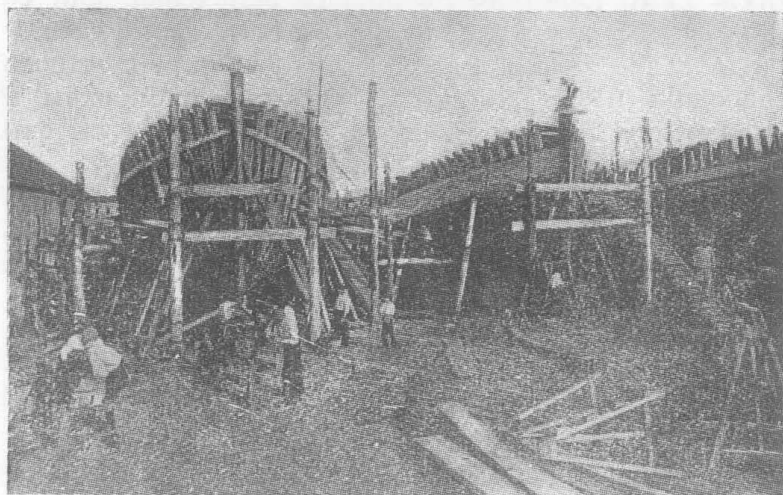
сваког бакалара, па ма колика била његова тежина, а кога улове он и његов друг у чамцу, они примају сваки по један франак; колико бакалара, толико франака. Пре поласка на пут, у пристаништу из кога је брод пошао, бродовласник даје свакоме своме рибару предујам, ради набавке одела, обуће и разне друге опреме за пут и лов, као и да би, за то време, обезбедио опстанак својој породици. Предујам обично износи 4—6 хиљада франака, и то се рибару одбије од зараде кад се, по повратку, буде правио последњи обрачун. Ако је био добар лов, рибар заради још толико, али се дешава и то да лов буде слаб, или да се рибар на путу, или за време лова, разболи или рањи, па у таквом случају не прими ништа, а остаје дужан бродовласнику. Као што ће се видети мало даље, код рибара мрежара сасвим је другојачи обрачун.

Кад је брод напунио рибом своје магацине, или кад бакалара пред зиму почне нестајати на ловишту, дижу се котве, разапињу се сва платна и брод се креће у правцу европских обала. Мало даље ће бити објашњено шта се, кад он стигне у Француску, ради са уловљеном и на броду усољеном рибом.

Међутим, ниједна гоелета не може бити сигурна да ће се без штете вратити своме пристаништу. Ако се буде имало среће, она, добро натоварена рибом, преброди без икакве штете океан за две до три недеље и буде на кеју радосно дочекана од породица рибара, пријатеља, познаника и радозналосвета. Жене и деца у групама већ недељама излазе на каменита узвишења и хридине дуж морске обале и напињу очи да у даљини, на видуку, угледају разапета једрила добро познатог им рибарског брода. Кад се овај једнога дана појави и довољно приближи, они са страхом у очима гледају да ли ће се на палуби појавити силуета оца, сина или брата који би им, махањем капе, давали на знање да се враћају живи и здрави. Али често је

случај да се на изразима лица рибара који пристају уз кеј, види да је на броду морало бити несреће и трагедије. Тада на кеју и обали настаје плач и тужно јецање; рибари са брода причају породицама настрадалих појединости трагедије и теше их како могу.

Нека су наведене још и ове појединости, које могу бити од интереса за онога који би хтео да себи створи што тачнију слику индустријског лова бакалара. Једна рибарска гоелета једрењак, онаква какве се шаљу на њу-фундлендска ловишта, стајала је 1913 године 60—85 хиљада франака. Данас она стаје 480—600 хиљада франака, потпуно опремљена



Сл. 73. — Рибарско бродоградилште за гоелете у Фекану.

за експедицију, али без рибарског алата. Та висока цена је разлог што је бродовласник данас ретко кад једна личност, већ је то обично какво акционарско друштво. Међу тим друштвима у Француској има их са капиталом од неколико десетина милиона франака. Моћна компанија „La Morue Fran-



caise“ власник је великога броја једрењака што лове бакалара на њу-фундлендским ловиштима.

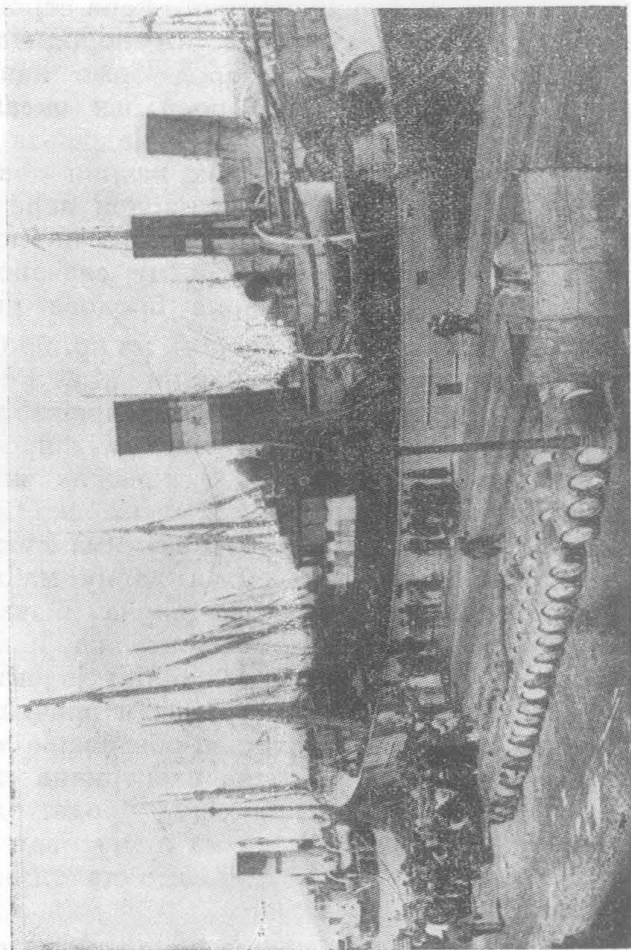
У последње време већина гоелета имају по један пропелер и помоћни мотор од 9—15 коњских снага. То им је од користи за брзо маневрисање, за тражење својих по магли залуталих чамаца са рибарима и за брже путовање при неповољном или слабом ветру. Гдекоје међу њима имају и безичну телеграфију, али то још није много распрострањено, јер је тешко наћи радио-телеграфисту који би се, за релативно малу награду, решио да за време од неколико месеци подноси тежак живот на броду и опасности којима је брод за све то време изложен. Помишљало се на то да се у то упуте сами капетани рибарских једрењака, али се брзо увидело да физичке науке тешко улазе у тврде главе старих морских вукова, који су много подеснији и сигурнији за руковање рибарским и морнарским алатом, него за манипулацију са физичким инструментима.

Напослетку, гдекоја гоелета има и своју хладњачу, која допушта да се на броду одржи за дуже време свеж мамац за удице, што је од велике важности за лов бакалара. Па и у свему другом, на пр. у погледу хигијене људства и безбедности на мору, једрењаци се сваке године све више усавршују и модернизирају.

## 16. Са океанским рибарима мрежарима на послу.

У исто време кад настане живост у пристаништима која опремају рибарске једрењаке за полазак у удичарски лов бакалара, осети се иста живост и у пристаништима из којих полазе рибарски парни бродови (chalutiers) који ће на њу-фундлендским ловиштима ловити исту рибу великим мрежама. Дуж кеја у пристаништима као што су на пр. Фекан, Булоњ, Сен-Мало, поређани су такви бродови у

дугачке редове; на њих се утоварују велике, јаке, од танких конопаца исплетене мреже, гвоздени каблови, ужарија, стотине и хиљаде буради морске соли, вагони угља или нафте, разноврсни алат и прибор, сандуци и бурад са храном и пићем, рибарска



Сл. 74. — Пристаниште парних мрежарских бродова у Фекану.

одеа и друга опрема. Из димњака бродова куљају облаци густог црног дима; пара шишти кроз оптерећене вентиле на парним котловима, а машине

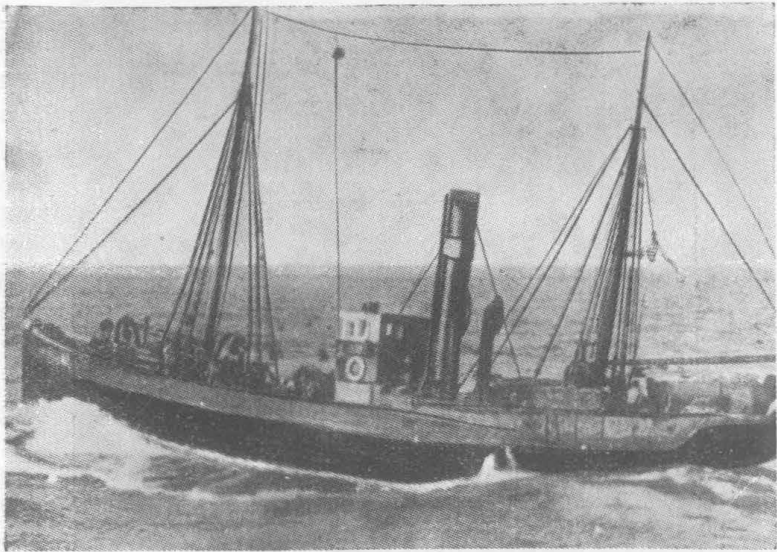
дизалице производе паклену лупу, заглушујући команду капетана, помоћника или рибарских шефова.

Полазак тих бродова из пристаништа бива са мање узбуђења и свечаности него полазак једрењака. То је једно стога што је мрежарски парни брод много сигурнији и безбеднији од удичарског једрењака, тако да је за рибаре много већа вероватноћа да ће се сви вратити својим породицама. Друго, стога што мрежарски брод брже напуни своје магацине рибом, и брже преплови океан у једном и другом правцу, тако да док једрењак начини једну „туру“, парни брод их начини две за време сезоне лова; време за које рибари неће видети своје куће и породице, сведено је на половину. Напоследку, за једрењаке су те свечаности вековна традиција, што за парне бродове нису.

Пођимо са једним таквим бродом, на пр. бродом „Normandie“, који припада компанији „Les Pêcheries de Fécamp“, и који је прави тип мрежарских парних бродова. Он је дуг 55 метара, широк 8 метара, а парна машина има 780 коњских снага. То још није највећи и најмодернији мрежарски брод. Парни рибарски брод „Island“ на пр. има дужину од 68 метара, ширину 10,40 м. и парну машину од 1000 коњских снага. Његова парна дизалица за мрежу може да из воде издигне на палубу брода мрежу са 30 тона рибе. На броду је читава једна хемиска фабрика за справљање и пречишћавање рибљег зетина. Просторије за обитавање људства имају парно грејање, а јака електрична светлост, спроведена по свима крајевима брода, олакшава ноћни рад рибара. Све се на њему ради механички, машински; људи имају само да тим машинама једном руком управљају.

Брод, изишавши из свога пристаништа са смањеном брзином, повећа на команду капетана број обрта свога пропелера, доведе га на нормалну брзину, коју неће мењати за 8—10 дана и ноћи путовања преко океана, и од тада настаје у машини

само посао ложача да одржавају нормални притисак паре у котловима. Као и на једрењацама, за време путовања расподељују се људи по пословицама који их чекају на ловишту. Ти су послови сасвим другојачи од оних на удичарским бродовима. Према тим пословима, људи се поделе на мрежаре који ће бити на левом и оне што ће бити на десном крилу велике мреже; на оне што ће радити на парним чекрцима (кабестанима) и дизалицама;



Сл. 75. — Мрежарски парни брод на пучини.

оне што ће се нарочито бавити о справљању рибљег зејтина, што ће солити и слагати рибу у магацине, оне који ће испирати, солити и у бурад слагати рибљу икру, итд. Кад је тај распоред учињен, рибари ваде из бродских магацина комаде нових мрежа, састављају их у целину и ушивају једне за друге јаким дебелим канапом. Мреже морају бити потпуно спремне за употребу кад се стигне на место где ће се ловити.

Места на Великом Платоу на којима раде мрежарски бродови, нису она на којима раде удичарски бродови. Пошто се код удичара све ради људском снагом, и пошто риба на већој дубини неће да дира у мамце на удицама, удичарски лов се обав-



Сл. 76. — Опремање мреже за време путовања.

ља најдаље до дубине од 50—60 метара. Али на мрежарском броду све ради машина; ни стотине људи не би могле маневрисати тешком мрежом, вадити је

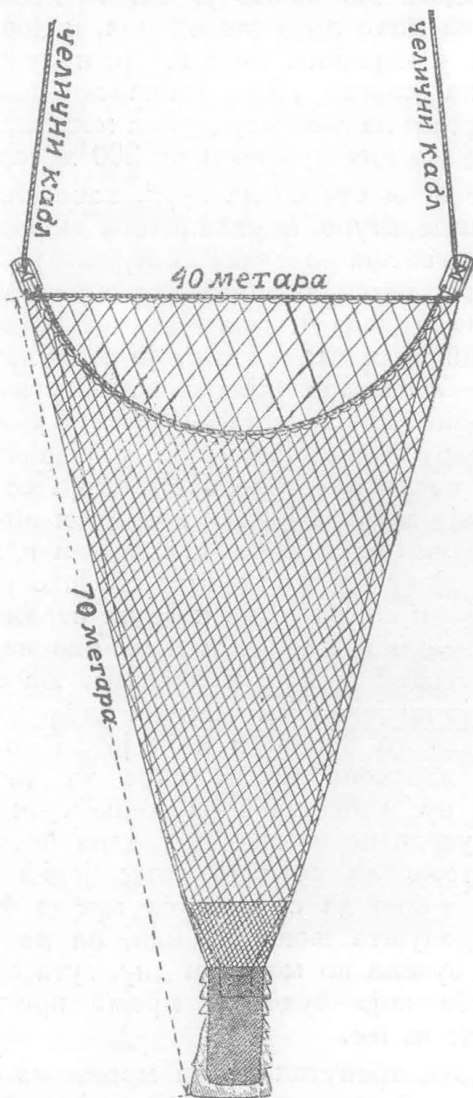
прописном брзином из морских дубина и убацити одједном ону масу рибе од неколико тона, коју је по дну морском прогутала пространа кеса од мреже вучена бродом. Па пошто је све то изводљиво са машином, са мало људских напора, и пошто се бакалар баш у највећим масама држи дубина већих од оних на којима раде удичарски бродови, то мрежари траже на ловишту дубља места, а покаткад вуку мрежу по дну дубоко и по 200 метара.

Кад је брод стигао на пруд, капетан, мерењем дубине, температуре и салинитета мора, одређује место где ће се лов почети. Непотребно је, а и тешко овде описати техничке појединости избацавања велике мреже у воду и маневрисање њоме. Мрежа, звана „chalut“ или „trawl“, састоји се из велике кесе, дугачке 60—70 метара, чији отвор што гута рибу обично има ширине 30—35 метара. Врх купе је зарубљен, и то се зарубљење продужује у један ваљак од врло јаке, ситно оплетене пређе, која се на своме задњем крају затвара једним кончићем што пролази кроз последња окца пређе. На предњем крају мреже, ономе што зјапи отворен и гута све што у проласку сретне, налази се, са једне и друге стране, увезана по једна 2—3 метра широка и толико исто висока табла од тврдог дрвета и окована. За те се две табле везује по један јак челични кабл, који иде од табле до самога брода, и који је добро везан за овај. Кад избачена мрежа сиђе на дно, оба се кабла затегну, и кад их брод почне вући за собом, те табле, усправне и косо положене према правцу кретања, теже да се што више једна од друге удаље. То учини да се кеса од мреже отвори колико год допушта њена ширина, па да тако разјапљена и вучена по морском дну, гута све на шта наиђе. Риба која буде од мреже прогутана, не излази више из ње.

Кад дође тренутак да се мрежа из брода избаци у море ради лова, брод се најпре испречи управно на правац у коме ће мрежу за собом по



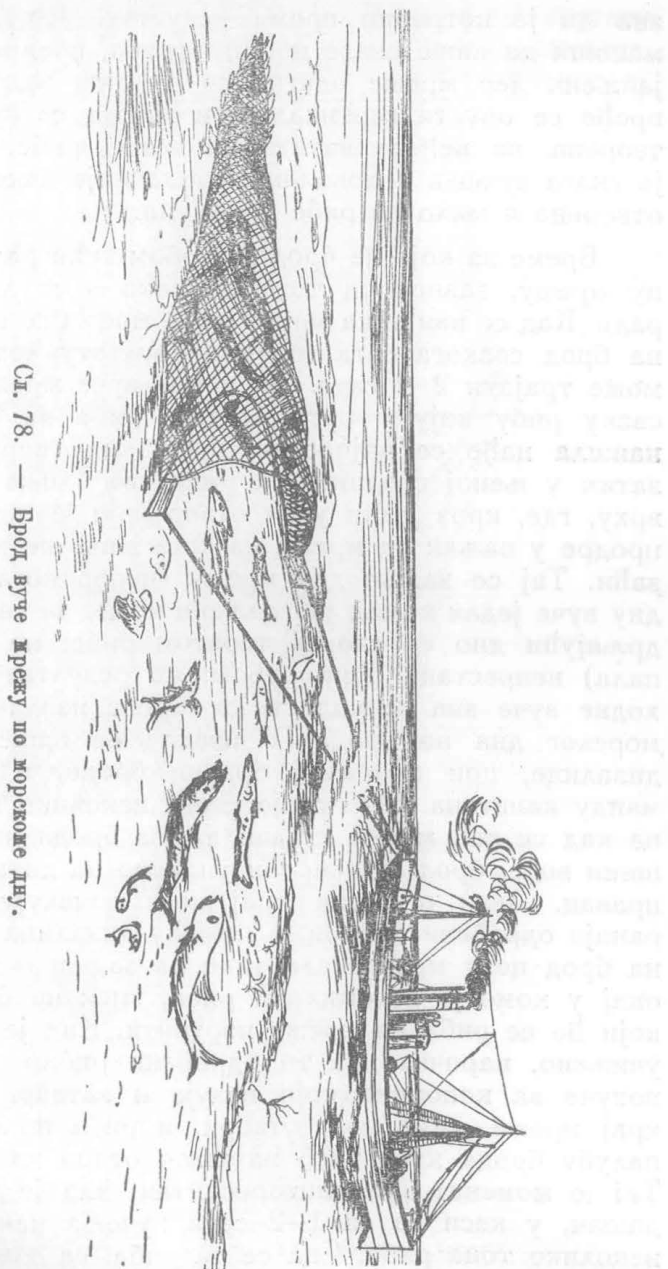
дну вући. Чим је мрежа избачена, он се постави у правцу вучења, и машина, на команду капетана, добије онолики број обрта у минути за колико се



Сл. 77. — Мрежа „chalut“ или „trawl“.

зна да је потребно према искуству. Јер, ако се машини да више снаге но што треба, предњи, разјапљени део мреже одигне се са дна, задњи врх пређе се опусти вертикално, и мрежа се вуче затворена, па неће ухватити ни комад рибе. А ако је снага вучења недовољна, мрежа није како треба отворена и мало ће рибе у њу ући.

Време за које ће брод за собом вући разјапљену мрежу, зависи од тога на каквом се ловишту ради. Кад се наиђе на много рибе, мрежа се извлачи на брод свакога сата; према резултату лова вуча може трајати 2—4 сата. За време вуче мрежа гута сваку рибу коју у путу сретне; риба на коју је наишла нађе се најпре на предњем отвору кесе, затим у њеној средини, па онда све ближе њеном врху, где, кроз један узан отвор који је пропусти, продре у ваљак од мреже из кога више не може изаћи. Тај се задњи део мреже (испод кога се по дну вуче један комад уштављене коже, да се пређа, дрљајући дно са својим теретом рибе, не би цепала) непрестано пуни рибом; по резултату претходне вуче зна се кад све то треба извлачити са морског дна на брод. То извлачење врше парне дизалице, при смањеној брзини брода, а на команду капетана. Оно траје свега неколико минута, па кад се већ мрежа појавила, иза брода на површини воде, брод се испречи управно на дотадашњи правац. Леви и десни крај кесе дочекују за то раније одређени рибари, и помоћу дизалица извуку на брод целу мрежу, али тако да задњи њен крај, онај у коме је нагомилана риба, виси на броду у који ће се риба из мреже изручити. Кад је све то учињено, нарочито за то одређени рибар снажно повуче за конопчић који везује и затвара задњи крај мреже, тиме овај отвори, и риба покуља на палубу брода кроз тако начињен отвор на мрежи. Тај је моменат врло интересантан; кад је лов издашан, у кеси се за 1—2 сата вучења накупи по неколико тона рибе. Сва се та риба, са отвореним



Сл. 78. — Брод вуче мрежу по морскоме Дну.

устима и избуљеним очима, још праћакајући се, од једном сручи на за то одређен простор на палуби брода.

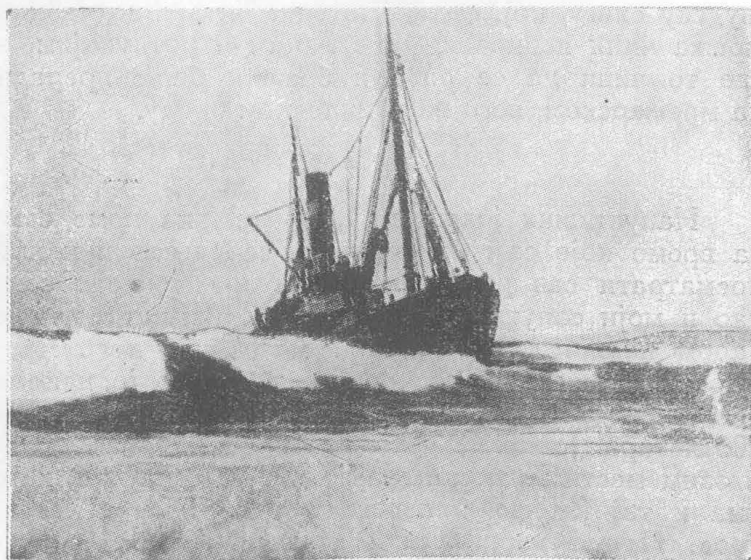
Кад је риба једном на броду, рад је око ње исти као и на рибарском једрењаку, само што је на мрежарском броду све то удобније, лакше и брже. Електрична светлост замењује ту бедне петролејске лампе, које на једрењаку шкиље и љуљају се на ветру, и са којима је немогућно радити кад бесни бура. Машинске инсталације замењују људску снагу, која се тако штеди. Читава водоводна мрежа чини испирање рибе лаким и потпунијим, а све то чини да се риба и брже и боље преради на мрежарском, него на удичарском броду.

\* \* \*

Напустивши једрењак „Тереза”, на коме сам, за време које сам на њему провео, имао прилику посматрати сав рад рибара удичара, прешао сам, као и моји сапутници, на наш брод, па смо пуном паром пошли да потражимо места где лове мрежарски парни бродови. То су, као што је напред казано, места где је равномерна дубина мора 150—200 метара. Још са „Терезе” смо се били обавестили о овим местима, помоћу бежичне телеграфије, коју има и тај једрењак, као и сваки мрежарски парни брод. Према добијеним обавештењима потражили смо „René Godet”, велики рибарски парни брод, конструисан 1922 године, који се ложи нафтом и који свакога лета два пута преплови океан и враћа се у Француску са пуним товаром усоленог бакалара. Брод смо нашли у близини онога места где нам је казано да лови, и нас тројица сапутника одмах смо чамцем прешли на његову палубу, на коју смо се успели по спуштеним лествицама од конопаца.

Призор који нам се пред очима указао кад смо ступили на брод, импозантан је. Мрежа тек што је била извучена из воде; рибари су стајали до колена

у тонама рибе која се изручила из ње на брод. Капетан брода важи код свих рибара као искусан и срећан мрежарски ловац бакалара. Било да је то нека његова тајна, или само срећа, тек потези мреже коју вуче његов брод, изручују увек масу рибе на палубу, а људи недељама једва уграбе по коју ноћ да отпочину, преморени прерадом уловљене рибе, који се посао не прекида ни дању, ни ноћу. Његово је пристаниште Фекан, и сви су



Сл. 79. — Мрежарски брод у раду.

му људи из тога места; све су то првокласни рибари и морнари, који су, од најранијег детињства на чамцу и броду, претурили преко главе стотине океанских бура и доносили у своје родно место хиљаде тона рибе. Све су то синови, унуци и праунуци океанских рибара; сваки је од њих знао руковати чамцем, једрилицама и мрежом пре но што је научио читати. Један од њих, из малог рибарског села на обали Нормандије, тврдио нам је да

је 1924 године 27 људи само из тога села подављено у мору ловећи рибу. Он се спасао, али од



Сл. 80. — Резултат вучења мреже за време од два сата.

тада ради само на великим њу-фундлендским парним бродовима. Ту је још понајсигурније и, како он



налази, много лакше него на једрењацима; осим тога, ту му је осигурана пензија од 3000 франака годишње после 25 година лова. А остао је на броду и због својих другара; људство се није изменило већ неколико година, и сваком је од људи мило да се почетком марта нађе на истоме броду са истим друштвом. Задовољство је гледати их како раде с вољом, вешто, окретно, сложено и ћутећи; сваки од њих разуме најмањи миг другог, а мало је и потребно споразумевање, јер сваки одмах разуме шта му ваља радити.



Сл. 81. — Рибa за прераду на броду.

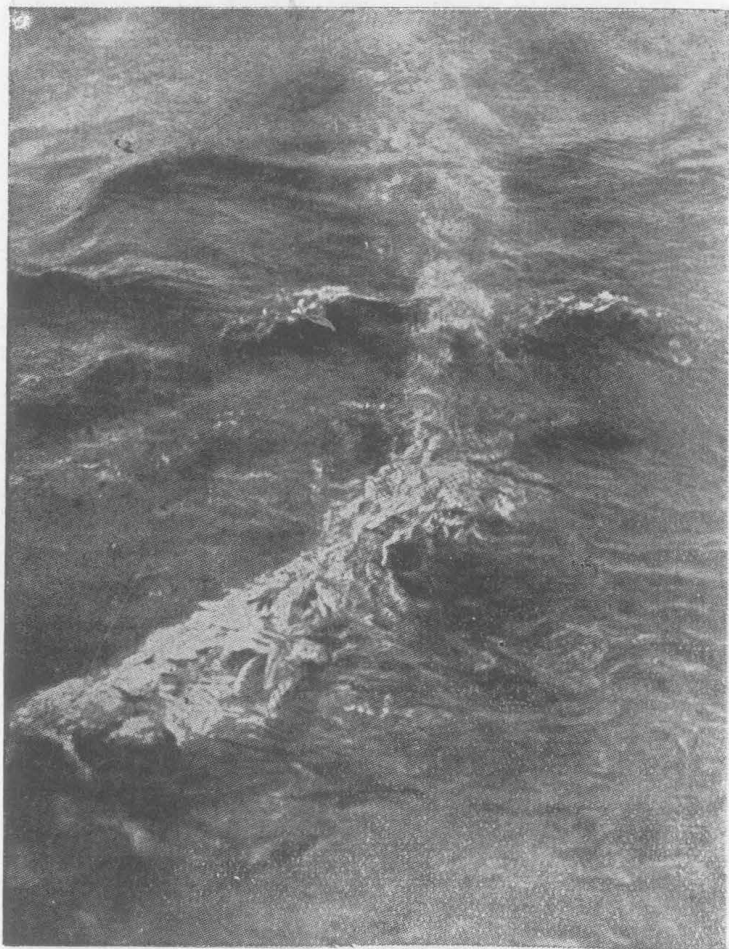
Капетан поступа са својим људима као са друговима. Чак и мали кад му, трчкарајући по броду и извршујући наредбе рибара, буде на домаку руке, на место негдашњих шамара и удара чизмом, буде очински помилован по забреклим образима. Највише што мали може да пропати, док још не похвата могућне подвале, биле би разне шале на

његов рачун, као на пр. кад га ко од људи пошље да од машинисте на броду заиште електричну ду-



Сл. 82. — Мрежа се непрестано пуни.

ваљку да би се њоме искрпила подерана мрежа, или стаклену хартију да би се очистио пропелер од рђе, итд.



Сл. 83. — Мрежа извучена близу површине мора.

Некада је све то било другојаче, како нам је причао стари рибар са брода. Новајлије у послу, као и мали, били су прави мученици. Њима су



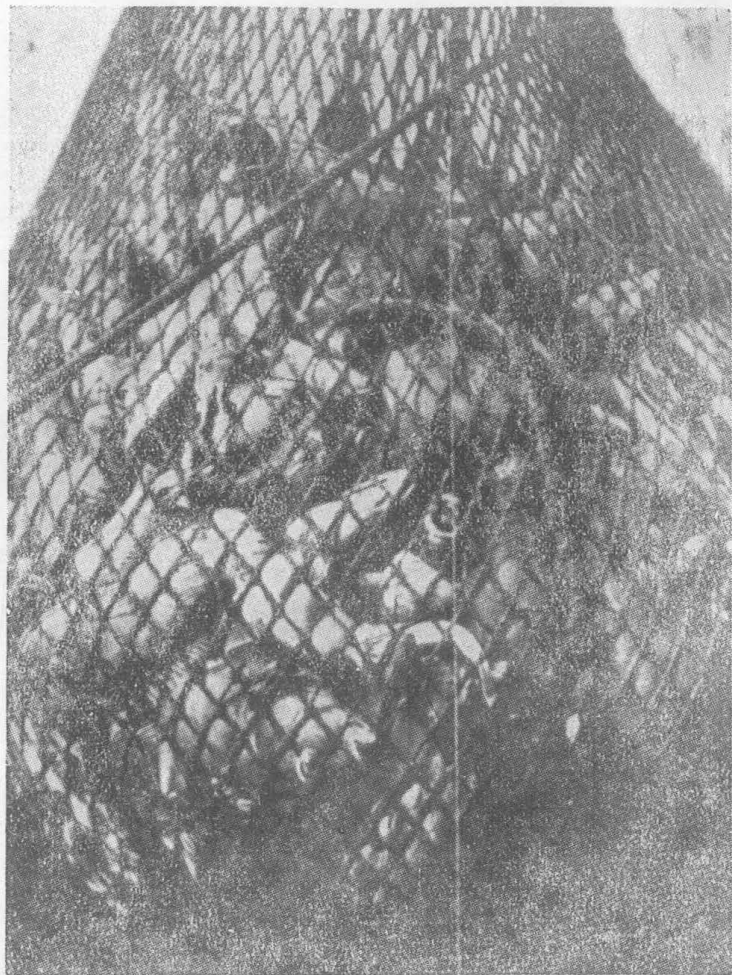
Сл. 84. — Извлачење мреже на брод.

навлаш издаване наредбе морнарским жаргоном који они не разумеју; па и кад схвате шта се тражи, они то извршују невешто и неспретно. Далеко од тога да их старији упуте у посао, ови су их исмевали и, ако су млади људи, тукли и мучили на све могуће начине. Срећан је био мали ако је прошло само на томе да га издигну на 2—3 метра изнад палубе и привежу, са раширеним рукама као на крсту, за катарку брода, где има да остане по неколико сати разапет, гладан и жедан. А његов отац, који је рибар на истоме броду, гледа све то равнодушно, сматрајући да то треба тако да буде, јер је и он сам у своје време тако васпитаван, па сад методу примењује и на свог потомка, у интересу његове будућности. Било је чак и случајева да новајлија или мали не преживе мучење. Кад се брод вратио у Француску и напиту рибари испричали у смеху шта је у ствари било са оним што се није вратио, власти су предузимале истрагу, која се завршавала судски, осудама на робију. Али мноштво случајева је занавек прогутала помрчина, и о њима власти нису никад ништа сазнале.

Супротно томе што се ради на рибарским једрењацима, на мрежарским бродовима не броји се риба, нити капетан води какав рачун о њеној количини. Мрежа одједном изручи на брод рибу коју је у путу срела и прогутала; одређени за то људи то одмах прерађују, не бројећи комаде, и бацају их у доње просторије брода. Стога капетан ту има много мање посла, а више слободног времена него на једрењаку. Његов је посао, у главnome, да инструментима испитује воду, њену дубину, дно, температуру, салинитет, да одређује координате места и да, према резултату лова и свога испитивања, одлучује да ли ће се остати у месту или ће се дизати котве и ићи даље у тражење нових места. Техника риболова и прераде уловљене рибе ствар су рибарског мајстора на броду, под чијом командом стоје сви рибари за време рада.



При таквој једној капетановој доколици, за време издашног лова, кад није требало мењати риболовну област ни вршити испитивања, ми смо,



Сл. 85. — Риба сакупљена на дну мреже.

док је парни брод вукао мрежу по дну, молили капетана за разна обавештења, која нам је он врло



радо дао и од којих су нас нека изненадила својим астрономским цифрама.

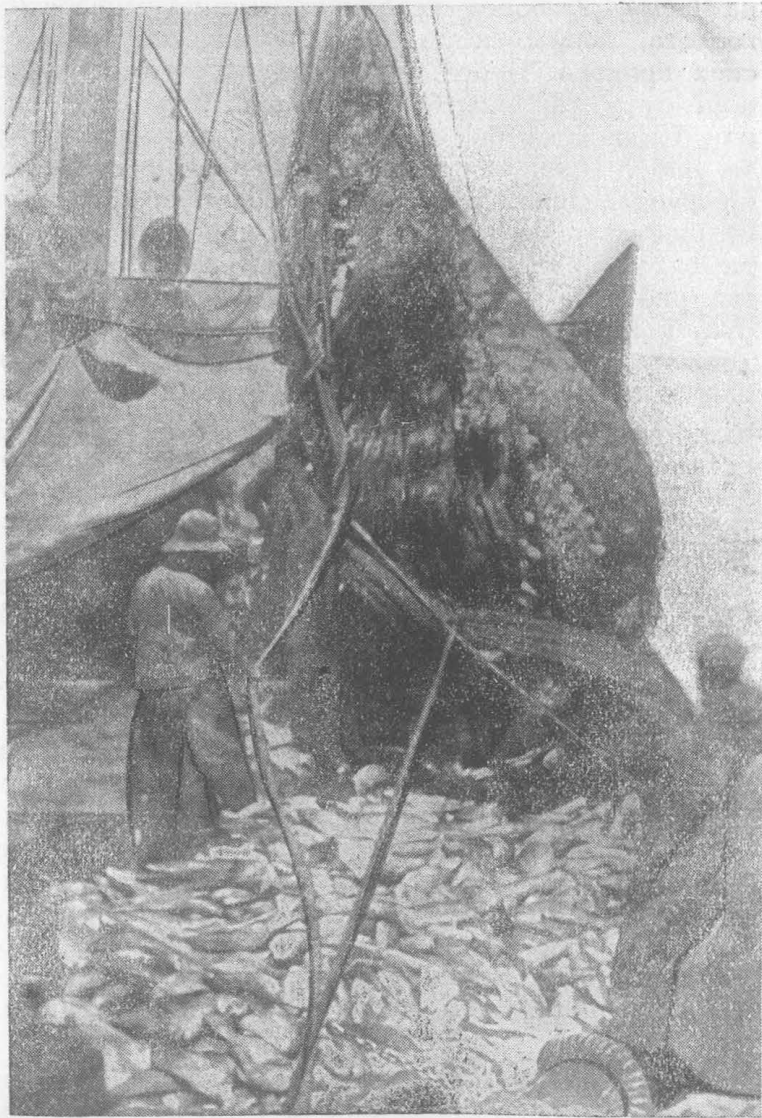


Ст. 86. — Огварање мреже на броду.

У време кад смо ми били на Великоме Платоу, на њему је, поред неколико стотина удичарских гоелета, ловило и 56 само француских мрежарских бродова. Поред ових било их је и неколико који су у тај мах били отпутовали у Халифакс или Сиднеј да би се снабдели угљем или сољу за рибу. Први такви бродови појавили су се на њу-фундлендским ловиштима 1904 године. Од тада су они са таквим успехом ловили по тим водама, да су у Француској одмах образована акционарска рибарска предузећа за чији су рачун на брзу руку конструисани такви бродови и одмах слати на ловишта. Бродови су у први мах били мали и слаби, па пошто су тешко издржавали буре, и како је на њима било мало места за уловљену и прерађену рибу, одмах се увидела потреба да се на велика океанска ловишта шаљу само велики парни или моторни бродови који ће се рентирати. Данашњи мрежарски бродови могу да у себе приме 15—20 хиљада квинтала усољене рибе, а понеки брод и више. Они, не само да издржавају и најјаче буре, већ и не прекидају рад за то време. Такав један брод данас стаје, без рибарског алата и прибора, 3—5 милиона франака.

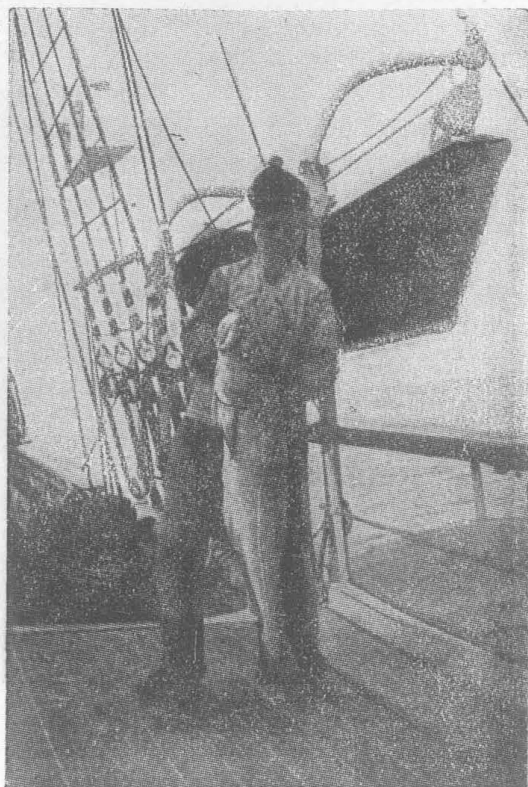
У последње време се за њу-фундлендске риболове све више конструишу велики моторни бродови са Дизел-моторима од 1000—1200 коњских снага. Цистерне за нафту примају 300 тона нафте, а брод прави две експедиције за време сезоне лова, и донесе у Француску по 20—30 хиљада квинтала бакадара. Његове су мреже исплетене од конопца, са разјапљеним отвором кесе од 38—40 метара ширине и са огромном кесом од 75—80 метара дужине.

Капетан нам је показао такав један велики, модеран моторни брод, који је у тај мах пролазио поред нас и који носи име „Викторија”. Он је, као што нам је то јавио бежичном телеграфијом, наишао на место где је његова мрежа изручивала



Сл. 87. — Изручивање рибе из мреже на палубу брода.

на палубу сваког сата по 12—15 тона бакалара. На њему је од особља: капетан, његов помоћник, 3 моринска официра инжењера, 4 механичара, рибарски мајстор и 42 стручна рибара, поред куvara, његовога помоћника и неколико малих. Само на маневрисању мрежом ради 25 људи. Брод је коштао



Сл. 88. — Леп примерак бакалара.

5 милиона франака, трошкови су му за време путовања и лова огромни (само храна и пиће за људе хиљаду франака дневно), али у једној осредњој сезони лова, тај брод донесе за две туре по три милиона франака рибе. Иначе, обични, мањи мре-

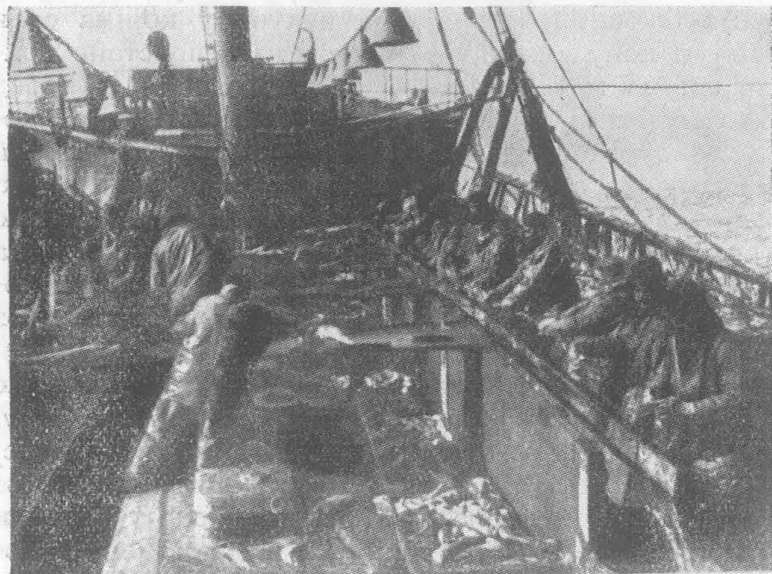
жарски бродови улове на истим ловиштима, при иоле бољем лову, за пола милиона до једног и по милиона франака рибе, али су им зато и трошкови много мањи. Кад је лоша година, бродови још могу бити и у дефициту.



Сл. 89. — Крупан бакалар.

Обрачун између предузећа и рибара на мрежарским бродовима сасвим је другојачи од онога на удичарским бродовима. Капетан нашег мрежарског брода дао нам је обавештења о томе како се, крајем сезоне, прави тај обрачун за поменути модеран брод „Викторија”. Он је такав исти и за све остале мрежарске бродове, и разлике произлазе само од разлика у многобројности људства

на броду. Износ рибе у францима подели се на пет једнаких делова; четири дела припадају предузећу, а пети део целокупном људству на броду. Овај се пети део дели на онолико делова колико је људи, почевши од капетана па до малих; капетан и главни инжењер добијају сваки по 5 делова, капетанов помоћник 3 дела, специјалиста за прераду уловљене рибе по 2 дела, други и трећи инжењер по  $1\frac{3}{4}$  дела, рибари што раде са мрежама и ме-



Сл. 90. — Парање, чишћење и усољавање бакалара на броду.

ханичари по  $1\frac{1}{4}$  дела, рибари новајлије по 1 део, а мали по  $\frac{3}{4}$  дела. Али, пошто сав успех рибарске експедиције зависи у првome реду од капетана брода, јер остали сви само извршују његова наређења, предузеће никад не жали, да би искусног и поузданог капетана привезало за себе и дало му воље за идућу експедицију, дати му од свога дела по једну, често позамашну суму, са којом он има



рачуна да буде потпуно задовољан. Људи, као што је напред казано за оне на удичарским бродовима, пре поласка на пут узимају сваки по 4000—8000 франака предујма, ради издржавања својих породица за време њиховог одсуствовања и ради своје опреме за пут и лов.

Живот и рад на великим мрежарским бродовима су знатно удобнији и много мање изложени опасностима него на удичарским бродовима. Простори за обитавање су већи и хигијенски услови су у њима бољи. Просторије на палуби у којима се и дању и ноћу „израђује” риба што непрестано придолази из мреже, такође су много веће, а поред тога на њима су механичке инсталације које употребу људске снаге своде на најмању меру. Али ипак, поред свега тога што мрежарски брод много боље издржава буре но гоелета једрењак, постоје и за њега опасности, и то исте врсте као и за једрењак. Опасност је од густе магле, од прекоморских бродова који пуном паром пролазе кроз само ловиште, па се дешавају судари; рибарски брод, који је од самога гвожђа, нађе се за тили час на дну мора са свим што је на њему. Напослетку, дешава се да брод који иде у Халифакс, Сиднеј или на острво Сен-Пјер ради снабдевања или какве нужне оправке, наиђе на подводне стене у близини тих пристаништа, па њима буде пробијен и потопљен. Тако је на пр. око половине децембра 1928 године пропао мрежарски брод „Пасифик” са луним товаром рибе. Завејан снегом на јако узбурканом мору, брод је био нанесен на врх подводне стене у близини њу-фундлендских обала, распорен стеном и потопљен са свих 40 људи на њему. После неколико дана нађен је поред обале један од чамаца тога брода и у њему смрзнут рибар покривен снегом; то је био један који је, приликом катастрофе, успео спасти се у чамцу, али само за тај мах; мраз, снег и глад убрзо су довршили остало.

У Француској се већ поодавно почело помишљати на оне што се на њу-фундлендским ловиштима излажу таквим опасностима и тако мучном животу да би дошли до могућности да својим породицама осигурају опстанак, и допринесу благостању своје земље, доносећи од мора отету храну и не баш занемарљиву суму новца из иностранства. На њу-фундлендским ловиштима лове преко 10.000 само француских рибара. Мада су све то здрави и необично издржљиви људи, ипак болести што долазе од јаких назеба и претераног рада не штеде ни њих. С времена на време, на таквом броду, буде покоји рибар и рањен, радећи са оштрим удицама, великим рибарским ножем, куком од какве дизалице на броду, челичним каблом који, везан за мрежу, клизи са ивица брода са великом брзином док га пређа не затегне, итд. Понеки рибар проведе по неколико дана у струкарском чамцу са својим другом, залутавши по магли и тражећи свој брод. На рибарским бродовима се не може ни мислити на какво лечење; оболели или рањени рибар оставља се самом себи у уској четвртастој дрвеној пећини која му служи за становање, а остали продужују посао не мислећи више на њега.

Да би се томе помогло, 1895 године основано је у Француској друштво за указивање помоћи њу-фундлендским рибарима на лицу места; друштву је дато име „Поморско добротворно друштво” (*Ouvriers de mer*). Циљ му је да, помоћу прилога од стране државе, приватних лица и установа, опреми један болнички брод који ће, у време лова на њу-фундлендским ловиштима, посетити та ловишта, доћи у додир са бродовима који ту лове, указати лекарску и хируршку помоћ онима којима она треба, примити на себе теже болеснике и рањенике који су постали неспособни за даљи рад за време сезоне лова, и превести их у Француску, или на острво Сен-Пјер, кад брод буде извршио своју мисију на ловиштима. Поред тога, брод је

имао доносити рибарима писма од њихових породица, раздавати их од брода до брода, примати са ових пошту, а по могућству и поруке за породице.

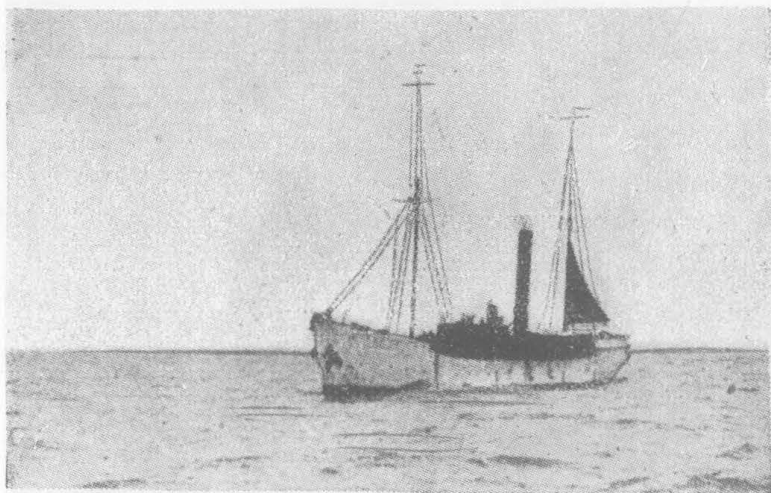
Таква помоћ друштва била је од неоцењиве користи за њу-фундлендске рибаре, дотле потпуно одвојене од целога света за време од неколико месеци, на местима где је смрт лебдела над главама и најискуснијих и најодважнијих. Већ први такав болнички брод, фини једрењак „Saint-Pierre“, пошао је из Сен-Малоа 20 априла 1896 године, чим је био довршен у бродоградилшту, а 10 маја већ је срео први рибарски брод на ловишту, примио са њега болесне и рањене, предао изненађеним и обрадованим рибарима писма од њихових милих и драгих, па продужио по ловишту да тражи друге бродове и рибаре.

Доцније је друштво опремило један болнички брод са помоћним мотором, брод „Saint-François d'Assise“, који је такође своју мисију испуњавао на велику корист њу-фундлендских рибара и њихових породица. Данас исту службу врши парни болнички брод „Sainte-Jeanne d'Arc“. Он плови под заставом Црвеног Крста. Има на себи триестину болничких постеља, апотеку, салу за хируршке операције, продавницу разних ствари потребних рибарима, па чак и посреднички биро за налажење посла рибарима које довози, или који желе прећи на други брод. На њему је и државна пошта и телеграф. Мисија брода стаје друштво годишње око 700.000 франака, за два путовања у време сезоне лова.

На петнаест дана пре нашег доласка на ловиште, болнички брод је у проласку сусрео и на себе примио два рибара залутала на океану, на своме струкарском чамцу са једне удичарске гоелете. Они су већ били добили запаљење плућне марамице, и да их нису са брода спазили, потпуно изнемогле и опружене по поду чамца, они би за дан-два напустили овај свет. Са истог су брода пре

четири године нестала два чамца са по два рибара; у једноме од њих била су два шурака, а у другоме таст и зет.

Задовољство је посматрати радосна лица ових простих, од света одвојених људи, кад им капетан брода стане делити пошту, примљену са болничког брода. Сваки, чим прими писмо или пошиљку, гледа одмах да се осами иза катарке, стуба од конопаца, буради са сољу, па да се преда задовољству да то отвори. Једноме јавља жена да је добио



Сл. 91. — Парни болнички брод „Sainte-Jeanne d'Arc“.

девог сина; другоме да је породицу посетио бродовласник и распитивао се да ли имају најнужније за живот; трећем да му је и пети син истеран из школе, јер школско време проводи у чамцу забацујући струкове. Староме рибару баба послала дувана за жватање и топле вунене чарапе; мали је добио џемпер који му је исплела мати, и у рукаву пакетић чоколаде. Неписмени рибар (а увек их има на броду) обрће писмо у рукама, чекајући да који

од другога доврши читање свога писма, па да му прочита и његово.

Капетан болничког брода обично оставља рибарима рок од 2—3 сата да напишу и предаду му писма за Француску, камо ће он поћи чим буде обишао све бродове, једрењаке и парне, на ловишту. То има да потраје више од два месеца, јер тих бродова има раштрканих по неколико стотина, а уз сваки од њих треба остати бар по 2—3 сата.



Сл. 92. — Очекивање повратка њу-фундлендских рибара.

Поред толико корисног и моћног филантропског друштва „Oeuvres de mer“, постоји у Француској још и неколико других сличних друштава, али за указивање помоћи рибарским породицама чији су чланови подављени или помрли на њу-фундлендским ловиштима. Друштво у Фекану издало је тако, за неколико последњих година, преко 500.000 франака на име помоћи породицама на океану несталих

рибара. Таква друштва су прави благослов за океанске рибаре; она им дају подстрека да иду на далеке путе и ризикују своје животе, знајући да ће ипак неко имати да се побрине за њихове породице у случају да се они више не врате.

Некада је све то било друкчије, и занат океанског рибара био је неоспорно најтежи и најопаснији од свих осталих. Песници и писци романа, иако никад ни један од њих није дошао у прилику да непосредно види како се то живи и ради у нај-



Сл. 93. --- Рибарска породица добија тужну вест.

мучнијим приликама које се могу замислити, стварали су у својим маштама романтичне и узбудљиве слике и сцене, које су читаоцима откривале читав један непознат свет о коме они нису ни слутили да постоји. Те су слике у ранија времена могле бити и стварност. Али данас је занат много мање романтичан и узбудљив но што је био до пре педесет



година. Пјер Лоти не би данас више могао онако сликати живот и посао прекоморског рибара; сваки би му данашњи рибар казао да његова маштања не одговарају стварности.

Све је то данас простије, прозаичније, лакше. Машина је заменила људску снагу, унесећи у посао брзину и безбедност. Тамо, у негдашњим далеким, забаченим и пустим областима океана, где годинама није наилазио никакав други брод осим рибарског, данас је редован путнички и трговински саобраћај. Истина је да је и то унео нове опасности, али се рибари, месецима одвојени од целог света на океанској бескрајности, осећају да су ипак у вези са светом. Поред њих пролазе прекоморски колоси на којима ноћу бљешти електрична светлост и ври модеран живот. Њих с времена на време обилази болнички брод који им чини неизмерне услуге и радости. Њихове породице нису напуштене самима себи кад се ко од њих не врати са далеког пута. Рибар се осећа у сваком погледу безбеднији но некад, па се са више воље и енергије предаје мучном и напорном послу који га чека на пучини.

Како стоји са рентабилношћу струкарског једрењака и мрежарског брода, кад се то упореди једно са другим? Кроз густу помрчину, стојећи на крову нашега брода, гледамо безброј светлуцавих звезда које се око нас крећу по мирној површини воде: то су сигналне лампе и осветљени прозори мрежарских бродова, који, наишавши на томе простору на густе масе бакалара, вуку по дну своје мреже, извлаче их из мора свакога сата пуне рибе и ову одмах „узимају у рад”. Капетан нашег мрежарског брода, који и сам то исто ради, објашњавао нам је за то време, на своме командантском мосту, како стоји са тим питањем.

И сама предузећа нису начисто с тиме који је од две врсте риболова, удичарски (струкарски) или

мрежарски, рентабилнији. Сигурно је то да је, за исти број рибара на броду, средња количина уловљене рибе увек бар двапута већа са мрежарским него са удичарским бродом, а нису ретки случајеви да је и за неколико пута већа. Године, на пр., 1923, струкарски риболов на њу-фундлендским ловиштима дао је за сваки једрењак, у средњу руку, 351.400 килограма рибе, а мрежарски риболов за сваки мрежарски брод по 1,067.685 килограма. Године 1925 један је струкарски једрењак узео за усољену рибу 300.000 франака, у средњу руку; један мрежарски брод узео је 800.000 франака. Према томе би се на први поглед могло закључити да је мрежарски риболов много рентабилнији од струкарског. Али другојаче изгледа ствар кад се упореде трошкови око једне и друге врсте риболова. Једна гоелета има за време сезоне лова много мање трошкова но парни или моторни мрежарски брод; ти трошкови чине да мрежарски риболов, бар кад се обавља у обичним размерама, нема тако велику превагу, у погледу рентабилности, над струкарским, како би то изгледало према самој количини изловљене рибе. Али он ипак има то неоспорно преимућство над овим што је лакши, безбеднији, и за саме рибаре знатно рентабилнији. Међутим, у последње време показало се да је рентабилност мрежарског риболова много већа и за само предузеће кад се обавља на широкој основици, великим модерним бродовима који на себи носе читаву фабрику и инсталације за прераду рибе, при чему се од ове ништа не баца, а поред тога, радећи са огромним мрежама, хватају и знатно веће количине риба него обични бродови. А кад још буде нађен начин да се на самоме броду прерађује и она риба која се данас баца натраг у море, и то у количинама у најмању руку једнаким количинама усољеног бакалара, такав ће мрежарски риболов бити несравњено рентабилнији од свих данашњих начина риболова.

Давши нам сва та објашњења, капетан нас је одвео у кабину за бежичну телеграфију и ступио у везу са околним бродовима који су се светлукали на пучини око нас. У разговору који је имао са капетанима тих бродова и који нам је гласно објављивао, могло се разумети само: „дубина 190 метра”, „температура 4°”, „прошле ноћи 210 квинтала”, „много ђубрета” (друге рибе, поред бакалара), „треће вучење јутрос само војска Троцког” (једна врста црвене рибе). Ту смо и ми, пре растанка, пожелели сваку срећу бродовима и рибарима, па испративши им једно последње, уобичајено бежично „добра срећа и много квинтала”, вратили смо се на свој брод, да на њему још последњи пут отпочинемо на њу-фундлендском ловишту, па сутрадан рано изјутра дигнемо котве и кренемо преко океана за Европу.

### 17. Индустриска прерада бакалара.

На рибарским бродовима, како струкарским тако и мрежарским, израда уловљене рибе ограничава се на чишћење, испирање и сољење рибе. Сољење нарочито мора бити предмет највеће пажње, јер сувишна со, како кажу рибари, „изгори” рибу, а ако је у недовољној количини, риба се може укварити. Зато се за то сољење узимају на брод нарочити специјалисти, који се боље плаћају но остали рибари. Тако се исто мора јако пазити и на слагање усољене рибе у просторије брода; између риба не сме бити празног простора, и притисак треба да је равномерно распоређен по целој слоју рибе и соли.

Тако наслаган бакалар остаје у томе стању све дотле док се брод не врати или у Сен-Пјер, ако је локалан њу-фундлендски, или у Француску, ако је европски. Они први се враћају у Сен-Пјер месеца јуна, и ту истоварују усољену рибу и предају је

сушарама на морској обали, па се потом снабдевају оним што им треба и враћају се понова на ловиште да продуже лов. Француски бродови, гоелете једрењаци, остају на ловиштима за вре време сезоне лова и враћају се право у Француску у другој половини септембра; мрежарски бродови праве два путовања од Француске до Њу-Фундленда и у два маха истоварују усолјену рибу. Гдекоји од бродова иду за време сезоне по три или четири пута у Сен-Пјер, где претоваре рибу у нарочите једрењаке што припадају њиховом предузећу. То раде зато да би губили што мање времена у транспорту рибе и да би се, са испражњеним магацинима, могли поново вратити да лове. А ти исти транспортни једрењаци, кад пођу из Европе за прекоморска ловишта, напуне своје простране магацине морском сољу за рибу, која већином долази из солана на обалама Средоземног Мора. У осталом, у последње време тежња је да се избегне сваки саобраћај са Сен-Пјером, једно због губљења времена при таквоме путу, а друго и стога што је немогућно спречити да се том приликом рибари не одаду ексцесима по многобројним баровима пристаништа; ексцеси се често завршавају осудама рибара на затвор, а за то време брод мора чекати и пропуштати драгоцено време за лов. За то све више улазе у употребу напред описани велики мрежарски бродови који могу у себе примити сву уловљену количину рибе за све време сезоне лова, и који собом носе све што им треба за целу сезону.

Кад је брод са рибом стигао, било у Сен-Пјер, било у Француску, риба се излаже продаји на велико. Али та риба још не улази у потрошњу; она се назива „сирови бакалар” и има да се сматра само као сировина за даљу прераду. Њу у масама купују било они који ће је сушити на слободном ваздуху, као што се ради у Сен-Пјеру, било фабрике за њену индустриску прераду, каквих има у доста великом броју по француским обалама.

Главна француска пристаништа у која се упућују једрењаци и парни бродови са усолјеним бакаларом, јесу Бордо, Фекан, Сен-Мало, Ла-Рошел и Пор-Де-Бук. Најглавније су фабрике у Бордоу и Фекану; триестину сушара само у околини Бордоа приме, по свршеној сезони риболова, на прераду око 40.000 тона бакалара, кога ту данима и недељама истоварују рибарски бродови. Може се замислити какав је у то време рад, живост и урнебес у пристаништу, при претоваривању и транспорту те огромне количине рибе која се, извађена из својих наслага у магацинима брода, мора одмах узети у прераду.



Сл. 94. — Продаја сировог бакалара.

Јединица мере за прераду те сировине је квинтал, али не од 50, већ од 55 килограма (50 кгр. рибе и 5 кгр. соли). Цена квинтала мења се од сезоне до сезоне, као и према месту у коме се риба продаје. Риба истог квалитета данас се продаје у

Бордоу по 165 франака квинтал, а у Сен-Малоу по 140 франака. У Сен-Пјеру је иста риба још јефтинија и често дотера до 80 франака квинтал. Цену у Француској одређује берза у Бордоу; према њој се управљају и остала пристаништа у којима су фабрике за прераду бакалара, мењајући је у неколико према својим локалним приликама. На берзи се покашто доносе закључци и за време лова, „на невиђено”, пре но што се и један рибарски брод вратио у Француску.

Прерада рибе што остаје у Сен-Пјеру врло је проста и примитивна. Риба се суши на нарочитим постројењима од коља и дрвених штапова, изложена деству ваздуха и сунчаних зракова. То траје по неколико недеља, па се онда исушена риба распростре по песку, где „добија последњи удар сунца”, као што кажу тамошњи рибари. После тога се слаже у дењкове и пушта у продају и потрошњу. Покашто се суши и на диму четинара пре но што уђе у потрошњу. Тако исушени бакалар губи 30% од тежине коју је имао у усољеном стању, и може се очувати за годину дана у добром стању.

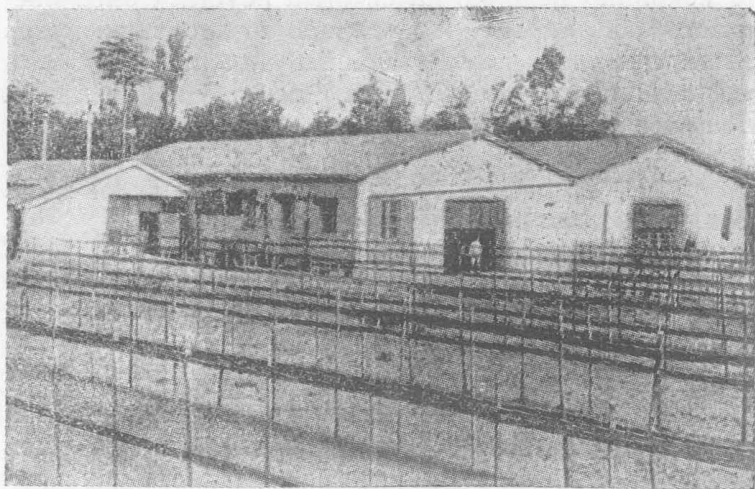
У француским фабрикама прерада није тако примитивна. При томе се врше ове главне радње: брижљиво одабирање, пажљиво испирање, оцеђивање од воде, поновно сољење са крупном морском сољу и слагање у бурад тако да не остаје празног простора између риба. За ту врсту прераде бира се само бакалар који у „сировом стању” тежи више од 1,8 килограма. Тако се добија један продукат чист, бео као снег, са укусом потпуно свеже рибе, али која још није за извоз, јер се у добром стању може одржати највише три месеца. Он се купује и троши само у земљи.

Риба, одређена за извоз и која треба да дуже траје, излаже се сушењу, пошто је већ прерађена овако како је казано. Сушење је тада двојако: на слободном ваздуху и вештачко, у затвореним просторима. Прво се врши готово онако исто како



је напред описано и како га врше локални њу-фундлендски рибари. Вештачко се састоји у томе да се дејство промаје и сунчаних зракова смени загрејаним ваздухом. Оно је први пут уведено пре педесет година и обавља се на овај начин:

Добро испрана риба обеси се у унутрашњости озиданог, затвореног простора, на обичној температури. Ту се остави да виси 24 сата, да се добро оцеди вода и да се риба провене, па се онда температура простора доведе на  $30^{\circ}$ — $32^{\circ}$  Ц. помоћу термосифона. Јак вентилатор мења ваздух и истерује га кроз мноштво малих отвора; ваздух струји између редова рибе и суши је.

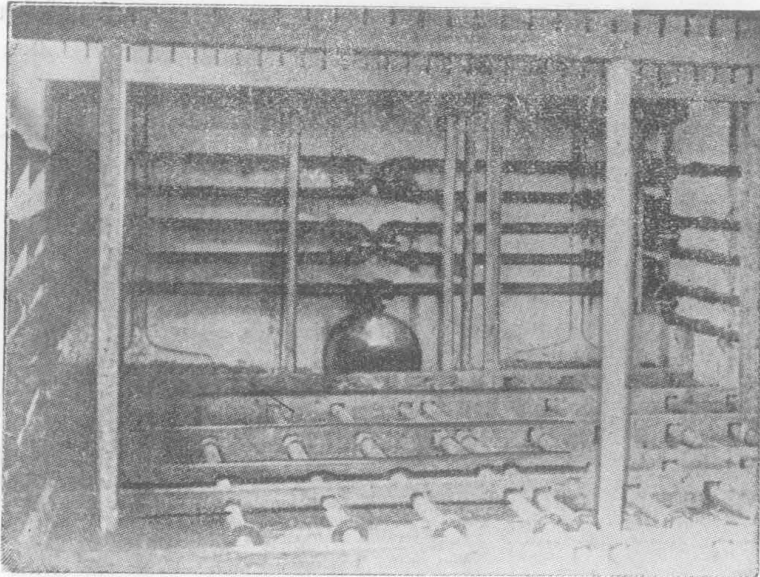


Ст. 95. — Инсталација за сушење бакалара на ваздуху, у Бордоу.

У Фекану сушница је један тунел од 30 метара дужине, 3 метра ширине и 2 метра висине. Риба се у тунел увлачи вагонетима на којима је пре тога била остављена напољу, на сувом месту, да се оцеди и провене, па се онда по дванаест таквих вагонета увлачи у тунел, у коме се одржава темпера-

тура од 30°—32° Ц. Јаки вентилатори терају у тунел ваздух да циркулише и суши рибу.

Вештачко сушење траје 15—18 сати, ако је бакалар одређен да се троши у Француској или у суседним земљама, а 36 сати ако ће се извозити у топлије земље. Тако дуго је сушен и бакалар кога ми добијамо и који се тако радо троши на нашем приморју, мада га добијамо готово увек сувише пресушеног.

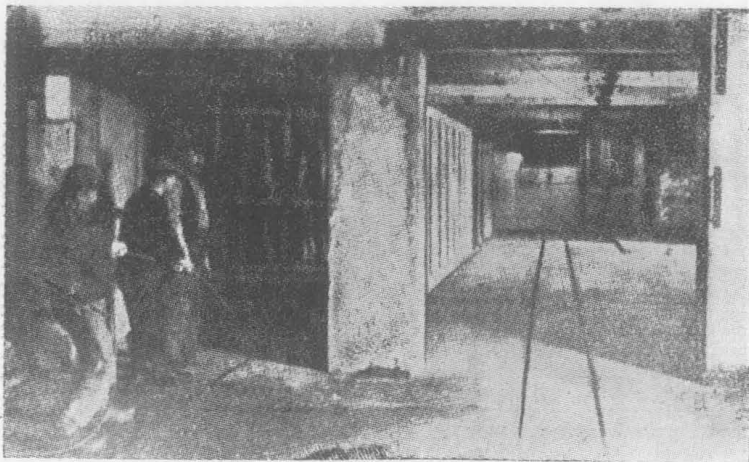


Сл. 96. — Инсталација за вештачко сушење бакалара на Бордоу.

У гдекојим сушарама бакалар, пошто је добро испран, иде под пресу, па се затим суши између слојева памука који му упије сву заосталу влагу; ти се слојеви памука морају мењати чим се довољно овлаже, кашто по десетину пута, док се риба потпуно не осуши. Тај се начин употребљава нарочито онда кад је бакалар почео помало да се квари,

или кад је потребно да после прераде дуго време стоји.

Дуж западне француске обале има данас око 40 вештачких сушара; њих тријестину у Бордоу имају запослених око 700 радника; две сушаре у Фекану имају око 140 радника, три у Сен-Малоу око 300 радника, итд. Највеће од њих могу на дан прерадити до 100 квинтала рибе. Године 1924 само једна сушара у Фекану (која припада компанији „La Morue Française“) исушила је 80 хиљада квинтала бакалара са њу-фундлендских ловишта. На острву Сен-Пјер постоји и огромна акционарска



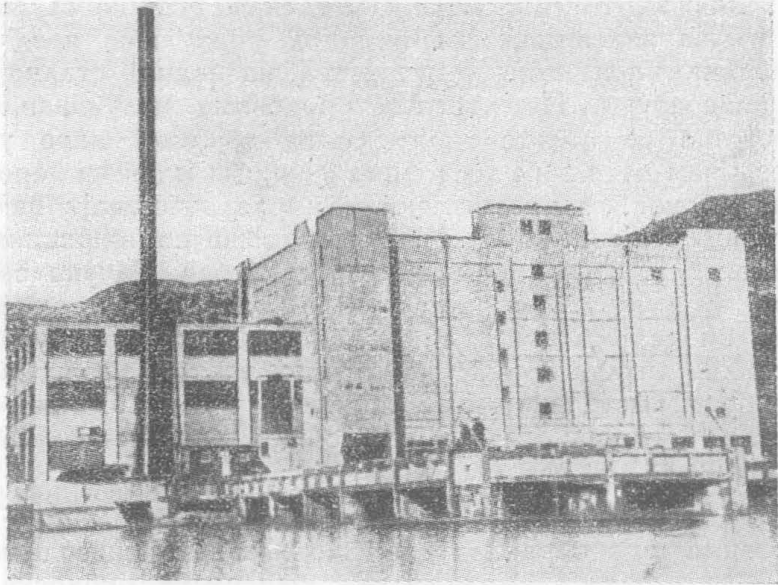
Сл. 97. — Вештачко сушење бакалара у Фекану.

хладњача, где се бакалар конзервира смржњавањем хладним ваздухом, али досад се то није показало као нарочито рентабилно.

Поред самога бакалара, од индустријске је вредности и рибљи зејтин, који има велику терапетичку вредност и који се прави од бакаларских џигерица. Ова садржи око 40% од своје тежине самога зејтина, који се из ње издваја на разне начине, према томе да ли се то издвајање врши на самоме ри-

барском броду, или у нарочитим инсталацијама на суву.

Да би се добио најфинији рибљи зејтин, одређен за медицинске сврхе, бирају се пажљиво најздравије цигерице, што се распознаје по њиховој боји и притиском прста. Оне се узимају у рад чим су извађене из рибе, а најдаље у року од пет сати после тога, и то само ако су држане на чистом



Сл. 98. — Хладњача за чување рибе на острву Сен-Пјер.

и хладном месту. Такве цигерице се најпре оперу у слаткој (никада не у морској) води и очисте се од свих мембрана, па се поређају по каквој чистој површини да се оцеде од воде, али и то само за неколико минута. Затим се приступа издвајању самога зејтина из њих, што се врши на разне начине. Најпримитивнији је онај што се искључиво употребљава на рибарским једрењацима: цигерице се излажу ферментацији, за

време које се излучени зејтин цеди у подметнуте судове. Али то даје само сировину, нечист зејтин врло непријатног мириса; такав се зејтин мора доцније у фабрикама пречишћавати и рафинирати.

Много је савршенији начин који употребљавају Норвежани на риболовима код острва Лофотен, и који је ушао у употребу и на свима француским мрежарским бродовима што лове на њу-фундлендским ловиштима. Он се састоји у кувању припремљених за то цигерица у металним котловима са дуплим зидовима, између којих циркулише врела водена пара, која се одржава на једној сталној температури. На понеким бродовима излучивање зејтина се подстиче директним дејством паре у великим металним котловима у којима млазеви паре из парног котла дисоцирају и раздробљавају цигерицу; зејтин, који се излучио, плива по површини и оцеђује се у спремљену за то бурад. Рачуна се да, у средњу руку, треба 10—12 хиљада цигерица да би се рибљим зејтином напунило обично буре од 220 литара које се за тај циљ употребљава. Са добром инсталацијом за тај посао треба 100 квинтала бакалара да би се добило 300 килограма зејтина.

Доскора се на француским рибарским бродовима није обраћало довољно пажње производњи рибљег зејтина. Код толике француске рибарске флоте што лови бакалара, и толике масе бакалара коју она излови за време сезоне лова, Француска је морала увозити из Норвешке или Енглеске највећи део зејтина што се у земљи троши. Бродовласници, капетани рибарских бродова, па и сами рибари, нису имали интереса за ту врсту производње, наводећи да су им скупа бурад за зејтин, да ова заузимају на броду место које би могао заузети усолјени бакалар, да људи на броду немају за то времена, јер прерада самог бакалара у оноликим масама не трпи никакво одлагање ни прекид, да је цена сировом, непрерађеном зејтину врло

ниска, итд. Тек у новије време, а нарочито после рата, почела се та производња и у Француској схватати озбиљније, и њени модерни рибарски бродови имају све што треба за ту производњу. Тако су на пр. ти бродови продали 1920 године око 54.000 литара рибљег зејтина за 136.000 франака; године 1923 око 70.000 литара за 185.000 франака. Поред тога, велике количине зејтина су продале и рибарске инсталације на Сен-Пјеру: 140.000 литара 1920 године. Највећи део тога сировог зејтина пречишћаван је у француским фабрикама и цена му је тада знатно скочила.

Напослетку, извесну индустриску вредност има и бакаларова икра. Женка бакаларова има у трбушној дупљи две издужене кесе од танке опне, испуњене компактном масом икре. Ту икру употребљавају рибари који у европским водама лове сардину; употребљавају је као мамац који се расипа по мору на местима где су густа јата сардине, да би их задржали у области у којој ће их ловити великим мрежама. На великоме броју једрењака што лове бакалара, та се икра просто баца у море, без икакве користи ни за кога и ни за шта. Међутим, француски ловци сардине купују такву икру у великим количинама у Норвешкој и Енглеској. То је побудило поједине бродовласнике да од својих рибара траже искоришћавање бакаларове икре. И кад се то ради, икра се добро усали и смести у вреће, у којима се чува до доласка у Француску, добро чувана од влаге у сувим просторијама брода. Кад брод стигне у Европу, икра се изручи у бурад, ова се затворе и излажу продаји. По себи се разуме да се тако примитивно препарисана икра не може поредити са оном из Норвешке и Енглеске, где се она прерађује у фабрикама на суву, са много више пажње и под много бољим условима за то. Али се и у томе у последње време осећа бољитак. На рибарским бродовима, на пр., у Фекану, 1920 године, усолјено је само 5000 килограма икре; године 1923



то је већ порасло на 16.000 килограма и продато по 155 франака 100 килограма. Од тада су те цифре порасле, и по количини, и по цени. Данас се икра искоришћава готово на свима бродовима што лове на њу-фундлендским ловиштима.

## ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК.

### Историја и припадништво њу-фундленских риболова.

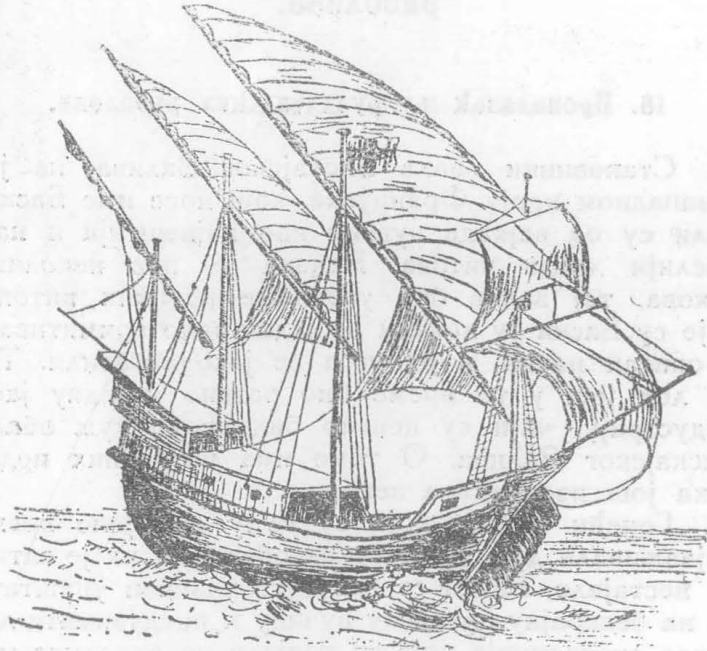
#### 18. Проналазак њу-фундленских риболова.

Становници обала Бискајског Залива, на југозападном крају Француске, који носе име Баски, били су од вајкада чувени као највештији и најсмелији ловци китова. Некада је, пре неколико векова, тај залив био уточиште крупних китова, које су Баски ту ловили на један врло примитиван, а опасан начин, и од тога се јако богатали. Тај се лов још у то време био развио у једну јаку индустрију, чији су центар биле воде дуж обала Бискајског Залива. О томе има поузданих података још из шестог века.

Гонећи китове који су се у одређено време појављивали дуж француских обала, па их је затим ту нестајало, Баски се нису устручавали упуштати се на бескрајну океанску пучину и предузимати ловачке експедиције које су трајале по неколико месеци, па и по коју годину. Они су, идући само за китовима и не водећи рачуна о даљинама, тешкоћама и опасностима, несумњиво препловљавали Атлантски Океан и много пре Колумба сагледали обале америчких земаља. Али, природно је да од свега тога није остало писмених трагова, и да су такви проналасци нових земаља морали, заједно са китоловцима, одавно потонути у ноћ заборав,

остављајући за собом само легенде које су се вековима после тога одржавале.

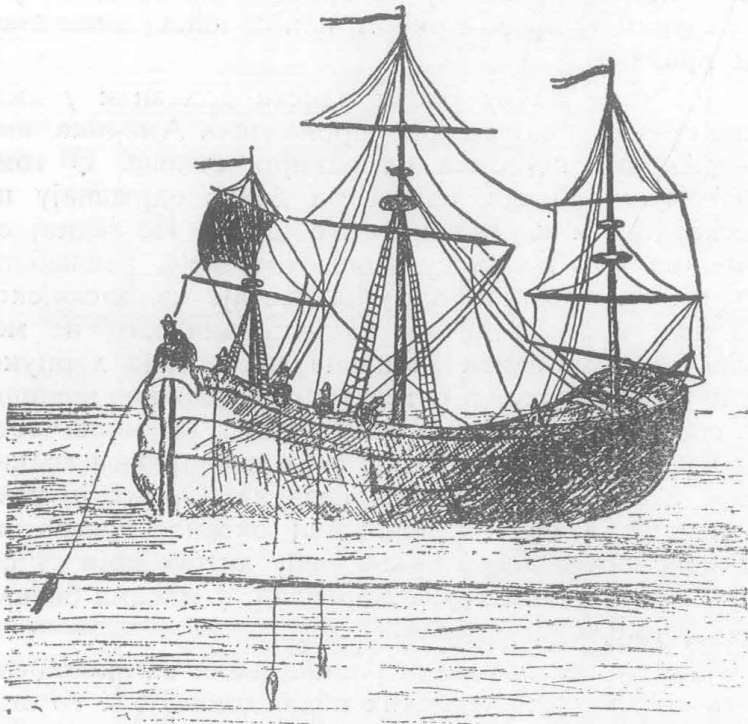
Међутим, има неоспорних података о томе да су Баски, гонећи китове, по водама Северне Америке, наишли на дотле нечувено риболовно богатство у водама око великога острва Њу-Фундленда, коме су они сами дали име Нове Земље (Terres Neufes). Риболовно богатство открили су сасвим случајно, покушавајући на разним местима океана хватати рибу удицама за своју исхрану на ло-



Сл. 99. — Брод бискајских ловаца китова.

вачком броду. Наишавши на једно мало острво у близини источне обале Њу-Фундленда, били су запрепашћени непрегледним гомилама крупнога бакалара сакупљеног око острва. Удига са мамцем, у тренутку кад је била са брода завитлана и додирнула водену површину, имала је већ на себи

закаченог бакалара; ако је овај био мање величине, у истом га је тренутку прогутао већи бакалар, заједно са удицом. Ловачки брод је за кратко време био пун рибе и ловци су, на место лова китова, ударили у лов бакалара, слажући га у магацине брода на место китове масти.



Сл. 100. — Бискајски рибари лове рибу.

Вративши се са пуним бродом усољене рибе у своја гасконска пристаништа, ловци су причали чуда о баснословном риболовном богатству на које су наишли са оне стране океана, као и о новим острвима обавијеним густом маглom и окруженим непрегледним масама од санти и ледених брда, између којих су се колобатали, превртали и у вис

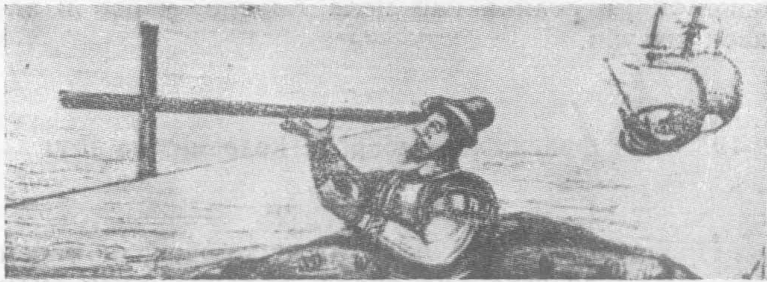
избацивали млазеве водене паре огромни китови. Али су све те приче остајале само на обалама Бискајског Залива; оне нису допирале до оних од којих зависе судбине народа. Оне су узбуђивале само гасконске, бретонске и норманске рибаре, који су се од тада, с времена на време, одлучивали на далеке путе, и пуне опасности прекоморске авантуре, из којих, или су се враћали са бродом претовареним усољеном рибом, или се никад више нису ни враћали.

О томе да су Баски одиста долазили у америчке воде пре званичног проналаска Америке, има и писмених података из ранијих векова. О томе постоје и легенде, које се и данас одржавају по бискајским и нормандиским обалама. По једној од њих, на пр., Баски су у десетом веку, запазивши да китова почетком пролећа нестаје из Бискајског Залива, пустили да им харпунирани кит, не могући се ослободити заривене му у леђа харпуне, вуче брод по океану, оставивши му довољно конопца са свога чамца. Кит не рони дубоко, јер мора често излазити на површину воде ради избегавања водене паре и удисавања свежег ваздуха. Он их је тако недељама вукао по површини океана, превео их преко овога и довео право међу китове који су се, у то време ничим неузнемираваћи, у масама бавили поред америчких обала.

Да су Баски одиста раније знали за риболовно богаство њу-фундлендских вода, доказује и то што је проналазач Канаде, Жак Картие, још на првоме свом путовању преко океана, наишао на поменуто мало острво које су урођеници већ звали Бакалаос, име које су му пре тога морали дати Баски; „бакалаос” је бискајско име рибе на коју су ту били у изобиљу наишли. О томе тврди писмен извештај о Картиевој експедицији који је сам проналазач острва поднео тадашњем француском краљу. А утврђено је и то да су прву идеју за Колумбову експедицију дали Баски на које је он наишао у

Караибском Мору, код Малих Антила, 1480 године. Они су му том приликом испричали прекоморске авантуре своје и својих сународника и распламтели у њему чежњу за проналажење нових земаља које су пре тога познавали и експлоатисали сами Баски.

Постоје чак, и чувају се у маринским музејима, описи и модели старих примитивних маринских инструмената којима су се китоловци Баски служили на својим бродовима за одредбу положаја по звездама, много пре Колумбових путовања. Гледајући те до крајности примитивне справе, тешко је веровати да се неко помоћу њих могао оријентисати



Сл. 101. — Инструмент баскајских рибара за оријентисање на океану.

на океанској бескрајности, а међутим тако је ипак морало бити, јер се без оријентације није могло пловити ни на краћим одстојањима, а још мање при препловљавању океана.

Што проналасци Баска нису одјекнули даље од гасконских и нормандских обала, и што нису имали опсежнијих последица, као што би било природно очекивати, разумљиво је кад се узме у обзир да су то били прости, примитивни људи, који су имали пред очима само свој посао, гоњење китова и што интензивније искоришћавање природног богатства на које су наишли са оне стране океана, излазећи целог свога века ретко кад на суво, и немајући ни прилике



да своја открића саопштавају онима које би то могло одушевити и покренути да о томе поведу рачуна. Саобраћај између гасконских обала и осталих француских покрајина био је у то време веома спор и тежак, а језик и начин живота Баска чинили су да су они били потпуно оцепљени од других покрајина са којима нису имали никакво општење. Напослетку, на француском двору и у владајућим круговима није у то време постојало никакво интересовање за колонизирање, а још мање за тражење нових земаља. То интересовање није било појачано чак ни онда кад је Картие дао Француској једну пространу и богату колонију, каква је била Канада; индиферентност је учинила да се и та колонија, велика као цела Европа, убрзо и занавек изгуби.

### 19. Прве француске рибарске колоније на Њу-Фундленду.

Први Французи који су препловљавали океан и допирали до северних обала Америке, нису били досељеници. То су били ловци китова и рибари, који се нису нигде настањивали на суву. Кад им је брод био напуњен китовом машћу или усолјеном рибом, они су се враћали у свој завичај и ту распродавали свој лов. Као што је напред казано, то су били Баски и океански рибари из Бретање и Нормандије, који су се, прошавши једанпут добро са својим послом, сваке године после тога одважно отискивали на океанску пучину у ловачке и рибарске авантуре. Рибе је тада било свуда у изобиљу, а рибарима није било стало ни до погодних лука, јер су увек ловили на отвореноме мору. Све је то учинило да за дуго време по проналаску њу-фундлендских риболова није било ни првих почетака колонизирања на северним америчким обалама и острвима.

Почеци колонизирања падају у почетак шеснаестог века. Француски океански рибари били су ти који су у тим областима основали прва стална насеља. Тако је 1508 године моћни рибарски бродовласник Анго опремио један од својих бродова, „La Pensée“, и послао га у њу-фундлендске воде под командом капетана Томе Обера (чијим је именом названо напред поменуто насеље на Магдаленским Острвима), са задатком да на тамошњој обали оснује рибарско насеље за лов и прераду бакалара. Капетан Обер је, стигавши на америчку обалу, одмах схватио колике се користи могу извући не само од нечувеног тадашњег риболовног богатства у тим водама, већ и од трговине са крзном. Бродовласник Анго је од тога стекао неизмерно богатство.

Доласком на владу француског краља Франсоа Првог, 1515 године, рибарско колонизирање је јако кренуло. Једна велика експедиција, коју је краљ послао те године на њу-фундлендске обале, под командом барона Де-Лери, носила је собом све што треба за колонизирање у великом стилу: пољопривредне справе, семе разне врсте, стоку за теглење, дрвену и гвоздену грађу за зграде, оgrade, чамце и алатке; рибарске мреже и удице у изобиљу, и др. За неколико година стока се била у колонији толико размножила, да су досељеници могли врло добро живети само од ње.

Шест година доцније, године 1524, друга једна експедиција била је поверена у то време чувеном морепловцу Жану Верацани. Он је са својим бродовима обишао сва дотадашња рибарска насеља на америчким обалама, званично заузео острво Њу-Фундленд у име краља Француске, па се, не знајући за тешкоће и опасности таквих подухећа, упутио поред обала Лабрадора у правцу ка северном полу. После нечувених тешкоћа и невоља, Верацани наиђе у поларном снегу и леду на изгладнеле урођенике који га нападну, ухвате, исеку на комаде

и поједу. Неколико њих од његовог људства могло је умаћи на југ, допрети до колоније и донети вест о том: шта се десило са експедицијом и њеним вођом.

Године 1534 изаслата је на обале Северне Америке велика експедиција под заповедништвом Жака Картиа из Сен-Малоа. Напред је изложено шта је та експедиција урадила у канађанским водама, као и потоње експедиције под командом истога морепловца и Робервала, гувернера нових колонија.

Верски ратови, који су убрзо затим обухватили Француску, учинили су да се престане са изашиљањем експедиција у те области и да колонизирање буде заустављено на ономе што је дотле у томе погледу урађено. За време тих ратова, океан су прелазили само смели и неуморни океански рибари, одлазећи из француских пристаништа да, на свој ризик, у американим водама лове рибу, или ловци фока и морсева, који су те морске животиње ловили због њиховог крзна.

Тако је било све до доласка на владу француског краља Анриа Четвртог, који је, већ прве године своје владавине, поверио једну прекоморску експедицију бретонском племићу Де-Ла-Рошу, са задатком да предузме управу над Канадом, са титулом вице-краља, коју је пре тога носио Робервал. Од тада се на управи тих колонија изменило неколико гувернера, од којих су били најактивнији Шамплен, Талон, Де-Фронтнак и Ласал. Овај последњи је дошао у Канаду још као врло млад човек, испуњен жељом да пропутује и види што више света. Године 1673 он је успловио уз реку Сен-Лоран све до великога језера Онтарио и успут градио тврђаве које су осигуравале припадништво тих области Французима. Ступивши у непосредну везу са урођеницима, црвенокожим Индијанцима, Ласал је научио и њихов језик, упознао њихове обичаје и извештио се у пловљењу по њиховим

брзим, хучним рекама, пуним водених падова, вртлога и катаракта. Као гувернер нових колонија, био је умешан, неуморан и необично одважан. Са неколицином својих људи био је у стању умирити и придобити по неколико хиљада урођеника и употребити их на оно што је хтео: на подизање утврђења, крчење и рашчишћавање пролаза кроз шумовите и стеновите области, спровођење његових експедиција кроз пусте пределе, лов дивљачи за његов рачун, итд. Он је први открио Ниагару и њене падове, велика језера Ерие и Мичиган, велике реке Мисисипи, Мисури, Охио и др. Једно његово истраживачко и освајачко путовање кроз Канаду, завршено 1683 године, трајало је без прекида две године и три месеца. Ласалово гувернерство обележава апогеју француске колонизаторске моћи у северним земљама Америке.

Француска је у то време имала у своје припадништву и власти једно пространо америчко царство које се протезало од Бафиновог Мореуза, преко Хјудзонског Залива, све до Мексиканског Залива, обухватајући целокупну област великих језера и богату долину реке Мисисипи. Наиме, њој су припадали: велико острво Њу-Фундленд, Магдаленска Острва, цело полуострво Акадија (доцније названо Нова Шкотска), Лабрадор и цела област око Хјудзонског Залива, цела Канада, Нови Бренсвик и Мејн са Лујзианом, од Алеганских до Стеновитих Планина. Енглези су у то време имали само један узан појас између Алеганских Планина и океана.

## 20. Француске рибарске колоније у Заливу Сен-Лорана.

У половини шеснаестог века нарочито су се биле развиле и процветале француске рибарске колоније на ушћу реке Сен-Лорана и у околним областима тога ушћа. То је нарочито био случај са

пространом колонијом Гаспезија, на десној обали велике реке. О тој је колонији било речи у ономе што је напред изложено.

Сматра се да је Гаспезија прва америчка земља на коју су наишли Европљани, и то крајем десетог века. А потпуно је утврђено да су поред њених обала, још у четрнаестом веку, на два и по века пре Колумбовог открића, ловили бакалара бискајски (гасконски), бретонски и нормански рибари, али не излазећи нигде на суво, не упуштајући се у испитивање унутрашњости шумовитог полуострва и не саопштавајући коме би требало оно што су на својим далеким путевима видели и сазнали.

Убрзо после Колумбове експедиције, у те је воде допловио морепловац Себастијан Кабо, чију је експедицију опремио енглески краљ Енрик Седми. Кабо је 1497 године наишао на острво Њу-Фундленд. После тога су два француска морепловца, Жан Дени (1506) и Тома Обер (1508), открили огромно ушће реке Сен-Лорана. Затим је, 1524 године, напред поменути морепловац Жан Верацано, чију је експедицију опремио француски краљ Франсоа Први, наишао на те воде и продужио пут на север, при чему је, као што је поменуто, на страشان начин изгубио живот. Напослетку, 1534 године је у ту област дошао и испитао је Жак Картие, са својим експедицијама о којима је напред било речи.

После Картиевих путовања престало се у Француској водити рачуна о новопронађеним и освојеним земљама. Ратови са Карлом Петим и дуготрајни верски ратови апсорбовали су сву снагу Француске и колоније су биле предате забораву. Али ипак, неко је у Француској мислио о њима, одржавао успостављене везе и искоришћавао их нечујно и без икакве помоћи и олакшања од стране државе. То су били француски океански рибари, који нису престали одлазити на богата ловишта тих далеких вода и враћати се отуда са пуним бродовима усо-

љеног бакалара. Они су не само у тим водама обављали риболов у дотле нечувеним размерама, већ су и на обалама Њу-Фундленда и Гаспезије подизали своје рибарске станице на којима су прерађивали уловљену рибу пре но што је утоваре у магацине својих бродова. Њихова је активност узбудила Енглезе који су се такође почели насељавати у тим областима, и године 1628 енглески адмирал Давид Кирк је напао француску рибарску флоту која је ту ловила, растерао је, заузео све рибарске станице и растурио рибарске колоније.

Станице су за неколико година после тога остале напуштене, јер француски рибари нису више смели долазити у те воде да лове. Међутим, доцније, сазнавши да у тим станицама нема енглеских рибара, једна јака француска рибарска флота преплови океан у лето 1632 године, понова заузме напуштене станице и оснује колонију којој да име Нова Француска.

Једно име се нарочито истакло при томе новом колонизирању и остало да га дуго помињу потоњи нараштаји досељеника. То је био Никола Дени, послован човек, који је прешао океан са том рибарском флотом и настанио се на ушћу Сен-Лорана, у намери да потражи и обавља послове на којима се може добро зарадити. Крупан, здрав, одважан, предузимљив и одважан, он је у пословима имао за девизу: „Главни покретач свега што човек ради је добит”. Тој девизи је остао веран за свих педесет година што их је провео на обалама Гаспезије, тргујући са рибом, дрвима, крзном и свим што му је долазило до руке. Одмах, од почетка свога рада, постао је прави и неоспорни шеф колоније, иако испрва није у томе био званично признат. Године 1648 дата му је концесија за целокупну обалу залива Сен-Лорана, а године 1654 сам краљ Луј Четрнаести проширио му је ту концесију и поставио га за гувернера свих француских колонија у области тога залива, као и Њу-Фунд-



ленда и свих острва у околини. Умро је 1688 године у својој деведесетој години старости. За време једнога свога бављења у Паризу, 1672 године, написао је и штампао две врло добре књиге о областима Америке у којима је провео свој век; књиге имају велику вредност за познавање тих земаља у то време и прилика онога доба.

Годину дана после смрти гувернера Николе Дениа, кад је у Енглеску ступио на владу краљ Виљем Трећи, појачане су јако енглеске колоније у Америци. Из тих су се колонија тада почели организовати напади на француске рибарске колоније у заливу Сен-Лорана, и то не само од регуларних енглеских трупа, већ и од дивљих и сурових урођеника племена Ирокоа, као и од енглеских гусара који су пљачкали и уништавали рибарске бродове насељеника. И то је трајало све док париским пактом од 1763 године није Французима признато право риболова у поменутоме заливу и припадништво рибарских острва Сен-Пјер и Миклон. Али тим пактом Французима је било забрањено подизати рибарске станице на обадама залива, Њу-Фундленда и Лабрадора, чиме су им рибарски послови били јако отежани.

Почетком пролећа 1776 године један богат енглески трговац са острва Церсеја, Чарлс Робин, опреми један једрењак у намери да сам лично обиђе и у погледу трговачких послова проучи обале Сен-Лорана. Предузимљив, окретан и одважан, он је одмах увидео шта се све може извући са тих обала, на којима више није било француских насељеника. Робин се настани у Гаспезији, у ранијој француској рибарској колонији која је носила име Паспебиак, са пространом пешчаном плажом и врло удобним пристаништем за бродове и чамце. Изабравши то место за своју централну станицу и удруживши се са канађанским трговцем из Кебека, Виљемом Смитом, Робин постави читав низ својих станица, са контоарима, стова-

риштима и магацинима, дуж обала Гаспезије, увек по једном истом моделу, по коме су се по целој Гаспезији у то време, па и много доцније, распознавале чувене „Робинове станице”.

Са Робином је прешло преко океана и триестину породица са острва Церсеја и Гернезеја, као и повећи број француских рибарских породица из Сен-Малоа. Све су те породице морале остати потпуно у његовој служби и радити само за њега. Свакој од њих дао је по један мали комад земље, недовољан да породица може од тога живети, тако да су се сви, па и они који нису били рибари од заната, морали одати на рибарство. А сва уловљена риба, по одбитку само мале количине потребне за живот рибарима и њиховим породицама, морала се предавати њему, на којој од његових станица, по наметнутој, врло ниској цени. Сиромашни рибари, немајући средстава за самосталан живот и посао, морали су се задуживати код Робена, за животне намирнице, за одело, рибарски алат и прибор, и све друго, па су потпуно од њега зависили. Онај који би покушао да се тога ослободи, одмах је био искључен не само из редова оних које су Робинови контоари снабдевали, већ и из сваке заједнице са осталим становницима области којом је апсолутно господарио Робин, а тиме је неминуно био осуђен на пропаст, као и цела његова породица.

Радећи тако, Робин је стекао огромно богатство. Његова трговачка, светски чувена кућа „Робин и Компанија”, имала је по целој Гаспезији своје контоаре и држала у својим рукама све послове у тој области. Сам Робин је непрестано путовао по Енглеској, Француској, Шпанији, Италији, закључујући послове и шаљући отуда својим контоарима са оне стране океана наредбе које су се морале дословце извршивати. А да би његови агенти мислили само на посао и да би се наређења војнички тачно извршивала, он им није допуштао же-

нидбу; они који су већ били ожењени, нису смели доводити жене у места где су били контоари. Живело се као у касарни, па је било прописано чак и то шта ће агенти јести и пити.

Робин је у службу најрадије узимао дечаке од 14—15 година, па пошто би ови по коју годину служили као шегрти и добро ушли у послове на којима ће имати да проведу свој век, постајали су агенти у контоарима, магационери и томе слично, имајући при том пред очима само интересе свога моћног господара. Мада су били слабо плаћени, само толико колико је требало да би одржавали свој живот, ипак никад и нигде господар није имао тако фанатички предане службенике, као кућа Робин и Компанија. У целој колонији није било ни једне школе; Робин њих није трпео. За послове његових службеника није потребна школа, говорио је Робин; зар ће се они боље разумевати у рибарским пословима ако прођу кроз школе? Све што он тражи од њих, то је да шаљу годишње у Европу по 40—50 хиљада квинтала усољеног бакалара, поред онога што се прода на лицу места.

Године 1802, пошто је стекао многе милионе, Робин се повукао од управљања пословима, а своју трговачку кућу предао тројици својих сестрића, које је пре тога био добро увео у послове. За време Наполеонових ратова 1808—1814 године, богатство трговачке куће нагло се и знатно повећало. У Европи се појавила потреба за велике количине усољеног бакалара и отворена су за то јака тржишта. Цена је достигла шест наполеондора по квинталу, што никад и нигде пре тога није било. Само, разуме се, сви су ти згннути милиони остајали у касама куће Робин и Компанија; рибари нису од тога видели ни најмање користи.

Бедно стање рибара почело се поправљати тек онда кад је престао монопол који је имао Робин за рибарске послове у области Гаспезије, и кад су се почеле оснивати друге трговачке компаније за рад

са рибом. Неке од тих компанија постоје и данас, као на пр. она што носи фирму „Fruing and Comp.“. Постоји још и данас стара Робинова трговачка кућа под нешто доцнијом фирмом „Robin, Jones and Whitman“, чији су централни магацини још у Пасебиаку, а главна централа у Халифаксу. Многобројни контоари те старе фирме диче се својим вековним постојањем (преко 150 година) и обављају исте послове које су обављали у време свога некадашњег моћног господара. И данас се још може срести по који рибар, скоро стогодишњак, који је по шездесет година служио Робинову кућу и стекао таман толико да у дубокој старости како тако одржава свој бедни живот. Он ће вам ипак тронуто причати о томе колико је некада, у старо добро Робиново време, било рибе поред обала Гаспезије, кад се риба није морала тражити по пучини океана, већ се имала згртати поред самих морских обала.

Гаспезија је и данас земља бакалара. Бакалар је ту готово искључива храна; о њему се ту свуда и на сваком месту говори; за њега су везани и животни интереси, и послови, и богатства, и наде свих њених становника, било непосредно, било посредно, у вези са њиховим занимањем и пословима.

## 21. Борбе и ратови око њу-фундлендских и сен-лоранских риболова.

Такво риболовно и ловачко богатство, које су пронашли и почели искоришћавати Французи, није могло остати а да не изазове суревњивост Енглеза и тежњу да га они присвоје. То је било повод честим борбама и ратовима што су се у току два и по века водили између Француза и Енглеза, а у којима су, у већини случајева, побеђивали Енглези.

Већ 1629 године Енглези су били заузели Кебек, који су задржали у својој власти за време од три године. Године 1666 они су преотели од Фран-

цуза Акадију са њеним рибарским колонијама, али су је већ идуће године морали вратити. Разлог који су наводили при томе преотимању био је тај што је у тој области било много насељеника Шкотланђана (по којима је и названа Нова Шкотска), па су Енглези сматрали да та област треба да припадне њима. Исти је случај био и са обалама Хјудзонског Залива, где су Енглези око половине седамнаестог века били поставили своје станице за лов даброва и трговину са крзном.

Енглези нису пропуштали ни једну прилику да нападну француске рибарске колоније у тим областима. То су чинили кад год су Француска и Енглеска биле у ратном стању, а врло често и онда кад су биле у миру. Борбе су нарочито биле учестале за време последњих година владавине Луја Четрнаестог, као и за време ратова за наследство Шпаније; оне су се увек свршавале победом Енглеза.

Утрехтским пактом од 1713 године, и баденским и раштадским пактом од 1714 године, Французима је дефинитивно одузета цела Акадија, као и обале Хјудзонског Залива, и цео Њу-Фундленд са својим острвцима, па међу овима и риболовна острва Сен-Пјер и Миклон. Француски ловци дивљачи морали су се раселити, а рибари су могли ловити само по океанској пучини, не приближујући се обалама и не могући излазити нигде на суво ради прераде уловљене рибе. Пошто им је на тај начин било врло тешко искоришћавати риболовно богаство тих вода, приступило се дипломатским преговорима са енглеском владом, у циљу да се француским рибарима допусти ловити поред обала и пристајати уз ову ради прераде рибе, а они би увек признавали припадништво тих обала Енглезима. Преговори су успешно довршени, и француским рибарима признато је право да у једној одређеној области дуж њу-фундлендске обале, између Рта Бонависта и Рта Риш, могу подизати своје рибарске станице, али не

и сталне колоније. Ту су област Енглези тада назвали „Француском Обалом“ (French Shore); тим именом се она зове још и данас.

Кад су, на педесет година после тога, Енглези преотели од Француза целу Канаду, Кап-Бретон и долину реке Мисисипи, са којом су се граничиле њихове колоније дуж обала Атлантског Океана, париским пактом потврђено је Французима риболовно право на „French Shore“ и придата су им острва Сен-Пјер и Миклон. Али пактом им је забрањено подизање на тим острвима ма каквих утврђења; на њима су смели држати, само за полициску службу, гарнизон чија јачина није смела прећи педесет људи.

Али ни после париског пакта француски рибари нису били остављени на миру. Пошто у томе пакту није било ни речи о енглеским рибарима, ови су сматрали да имају право ловити, поред француских рибара, и у области „French Shore“, што су им Французи одлучно оспоравали. Из тога су се развиле честе борбе између рибара двеју народности, које су испадале у корист час једне, час друге стране. Томе је стању ствари учинио крај 1783 године Версајски уговор о миру, којим су завршени ратови за америчку независност. У томе су уговору дефинитивно регулисани односи између француских и енглеских рибара и признато је Французима искључиво право риболова на „French Shore“, као и риболовно искоришћавање поменути два острва, Сен-Пјер и Миклон. То је све што је Французима остало од раније њихове простране и богате колоније коју су основали Жак Картие и његови следбеници. И још је том приликом смањена област „French Shore“, за шта је наведено као разлог неко исправљање граница.

За време од двадесет и пет година после тога, одредбе Версајског уговора су тачно и лојално примењиване од обеју уговорних страна. Међутим, Наполеонови ратови и то су пореметили, и те се од-



редбе нису за то време извршивале ни од једне, ни од друге стране, што је опет давало повода сукобима и борбама. Уговори о миру 1814 и 1815 године дали су опет важност тим одредбама, а једном својом прокламацијом од августа 1822 године, енглески гувернер Њу-Фундленда, по препоруци своје владе, наредио је својим саплеменицима да у најкраћем року дигну све своје грађевине, рибарске и ловачке станице, стоваришта, итд., које су за време ранијих сукоба поставили у области уступљеној Французима. Својим војним и цивилним властима наредио је да строго пазе на извршење одредаба уговора и да се, кад им се француски рибари буду обраћали за помоћ и заштиту својих права, увек томе одазивају.

Али ни тај лојалан гест гувернеров није дефинитивно учинио крај сукобима између француских и енглеских рибара. Енглези су успели да се поступно увуку и населе у разним местима француске области, а нарочито у местима у којима у тај мах није било Француза и где нису ловили њихови рибари. Пошто је то испрва остало непримећено и у тај мах није штетило француске рибарске интересе, о томе се насељавању није ни водило рачуна. Данас таквих енглеских насељеника у француској области има преко 15.000, готово искључиво рибара и оних који су по својим пословима везани за рибарску индустрију. Кад је, одлуком енглеске владе од 1854 године, Њу-Фундленд проглашен за аутономну енглеску колонију и добио своју засебну владу, суревњивост је учинила да се у тој колонији нерадо гледало на напредовање француских рибарских насеља и да је од тада чешће долазило до рибарских сукоба. Године 1857 и 1884 чињени су покушаји и са француске и са енглеске стране да се заједничким споразумом ти сукоби отклоне. Споразум је између делегата постигнут, али је њу-фундлендска влада одбила да га потпише. Ствар је и до данас остала на томе.

Све то односи се, разуме се по себи, само на риболове које обављају рибари насељени на обалама вода о којима је реч. На отвореноме мору, на океанској пучини, а понаособ на пространим рибљим ловиштима Атлантског Океана, риболов је од увек био слободан и рибари разних народности долазе ту свакога лета да лове бакалара. Ти рибари на океану имају своје риболовне области у којима су груписани по народностима: француски рибари лове у једној, енглески у другој, португалски у трећој, итд. Међу њима никад не долази до сукоба; ту се ради о уобичајеном праву, и у томе нема ни прилика за сукобе, који би се, у осталом, у данашње време и са данашњим средствима, брзо онемогућили.

Нека је наведено и то да се први рибарски брод, опремљен искључиво за лов бакалара на њу-фундлендским ловиштима, отиснуо са француске обале 1536 године, одмах после првих Картиевих експедиција. Међутим, као што је напред поменуто, китоловци Баски су, поред лова китова, обављали у тим водама и лов бакалара још у много ранија времена. Почетком осамнаестог века, редовно, сваке године, полазиле су из Француске за америчке риболовне воде по две рибарске флоте, свака од по 250 великих рибарских једрењака и с људством од 20—30 рибара. Прва флота је остављала француске обале почетком јануара, а друга у току марта. Целокупна та флота од 500 бродова имала је за своје луке у Француској: Руан, Диеп, Фекан, Авр, Онфлер, Гранвил, Сен-Мало, Нант, Ла-Рошел, Сабл-Д'Олон, Бордо и Бајон. Сва су та места и до данас задржала обележје рибарских пристаништа из којих редовно излазе бродови за прекоморски риболов.

Остало би још питање о улози коју су океански рибари играли за време ратова што су онемогућавали велике риболове. Природно је да се на здраве, снажне, издржљиве, одважне и на мору окретне људе, какви су увек и какви морају бити

сви који проводе век на океанској пучини, увек могло рачунати као на најбоље и најпоузданије борце у морским борбама. У ранија времена, кад нису могли рачунати ни на какву заштиту од стране краљевске ратне флоте, океански рибари су се морали сами бранити од напада непријатељских бродова. Сваки рибарски брод тада је, поред опреме за дуго путовање и рибарског алата, имао у довољној количини пушака и муниције, а врло често и по који топ. Још од најраније своје младости рибар се учио употреби ватреног и хладног оружја и био увек спреман за борбу са енглеским, холандским или шпанским бродом који би напао рибарски брод.

Кад им је, у току ратова, због непријатељске флоте која их чека на отвореноме мору, било немогуће допрети до прекоморских ловишта и тамо ловити рибу, рибарски бродови су се претварали у гусарске, а рибари постајали најопаснији гусари. За њих су тада важиле исте погодбе за гусарење, као и за све остале гусаре тога доба. Морали су за то имати нарочито овлашћење маринских власти, а плен су били дужни доводити у пристаништа којима припадају као рибари. Новац, добијен од продаје плена, делио се тада између бродовласника и рибара, пошто би се одређени део исплатио државној каси. Ако је плен било тешко превући у пристаниште, или су се рибари-гусари бојали сусрета са јачим непријатељским бродом, они су запленивши брод уцењивали, па ако би овај одмах исплатио тражену уцену у новцу или у природи, они би га пуштали да слободно отплови у своје пристаниште. А ако брод не би био у могућности да уцену одмах исплати, рибари би узимали са њега таоце, па би га пуштали слободног.

Гусарење је у већини случајева за рибаре било врло приносан посао, тако да им није бивало много по вољи кад би био закључен мир између зараћених држава. Али покашто су они били и заробљивани од непријатељских бродова, и тада су, сматрани као

поморски ратни заробљеници, били затварани у злогласне понтоне на мору, из којих су пуштани на слободу тек кад буде размена заробљеника, или кад буде закључен мир, за шта се понекад морало годинама чекати.

У светском рату 1914—1918 године океански рибари су употребљавани, или као ловци непријатељских подморница, и као такви учинили су неоцењивих услуга, или за уништавање непријатељских мина. Парни рибарски бродови (*chalutiers*) претворени су били у ратне бродове за тражење и уништавање мина и подморница, и велики је број ових последњих страдао од некадашњих мирнодопских бродова за лов бакалара, за које пре тога нико није могао ни слутити какву ће улогу они и рибари на њима имати да играју у време рата.

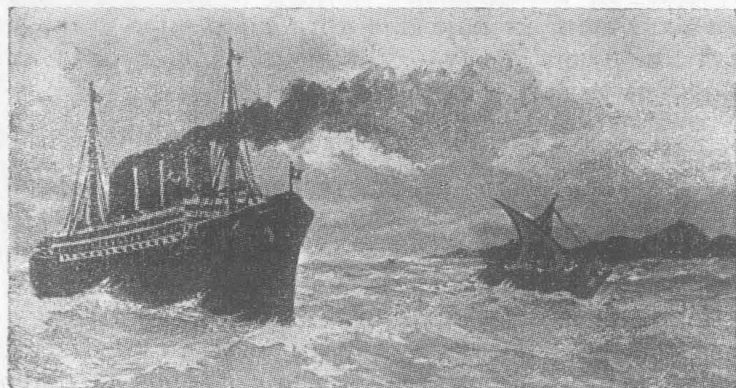
## 22. Бродоломи у области рибљих ловишта.

Неоспорно је да ни у једној области земљине кугле нису бродоломи тако чести као у водама Њу-Фундленда и Сен-Лорана. Не толико зато што су те воде опасније но оне у другим областима, где има још и куд и камо већих опасности, већ због мноштва бродова који по њима плове, а морају пловити баш кроз пролазе пуне опасности.

То је и била област у коју су наилазили први европски прекоморски бродови; то су биле прве земље са оне стране океана на које је крочила нога Европљанина. Као што је напред поменуто, бискајски ловци китова, Баски, препловљавали су океан и ловили у тим водама још много пре Колумбовог открића Америке. Од половине шеснаестог века почели су у њих долазити француски, а за овима и други рибарски бродови, ради лова бакалара, и већ почетком осамнаестог века број таквих бродова рачунао се на многе стотине годишње. Поред њих, у те су крајеве долазили и трговачки

бродови ради трговине са крзном, а доцније и са дрветом и рудама. Још доцније развио се јак путнички саобраћај између тих и европских обала, поред локалног саобраћаја између појединих о-балских места или острва.

Данас по тим водама плове хиљаде рибарских једрилица разних народности, стотине парних или моторних рибарских мрежарских бродова, ловачки бродови за лов фока и морсева, мноштво трговачких јдрењака и теретних парних бродова (каргоа), велики прекоморски парни бродови што одржавају

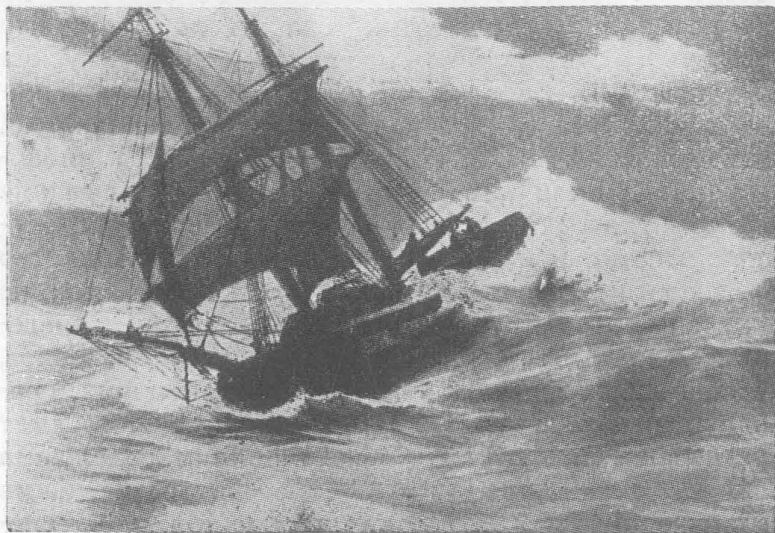


Сл. 102. — Путнички и рибарски брод пролазе поред њу-фундлендских ловишта.

редовни путнички саобраћај између Европе и Канаде, или између ове и разних места северне, средње и јужне Америке; мноштво омањих бродова за локални саобраћај или туризам, итд. Све то чини да се по области о којој је реч, креће много више бродова него по областима много културнијим и са гушћим становништвом.

Међутим, пловидба по њу-фундлендским и сенлоранским водама изложена је опасностима разних врста, разноврснијим но у ма којој другој области

земљине површине. Међу тим опасностима, на прво место долази лед, који у непрегледним масама избацује огромна река Сен-Лоран, и ледена брда што долазе из арктичких крајева и које Лабрадорска струја наноси на њу-фундлендске обале и на велика рибља ловишта; затим, страшни северни ветрови и јаке, врло честе буре. Ветрови покрхају катарке на броду и учине га неспособним за маневрисање и отпор. Буре га разлупају и учине да побеснели таласи продру у унутрашњост брода,



Сл. 103. — Рибарски једрењак по бури.

који буде потопљен са свим што се на њему нађе. Ветрови још натерају брод на камените плићаке и оштре подводне стене, о које га разбију. То бива нарочито поред стеновитих обала или кроз узане морске пролазе, кроз које брод мора да прође, а таквих има много у тим областима. Свему томе доприносе још и готово непрекидне пролећне и летње магле и зимске снежне вејавице и мећаве. Оне чине да крмар не види пред собом ни предњи

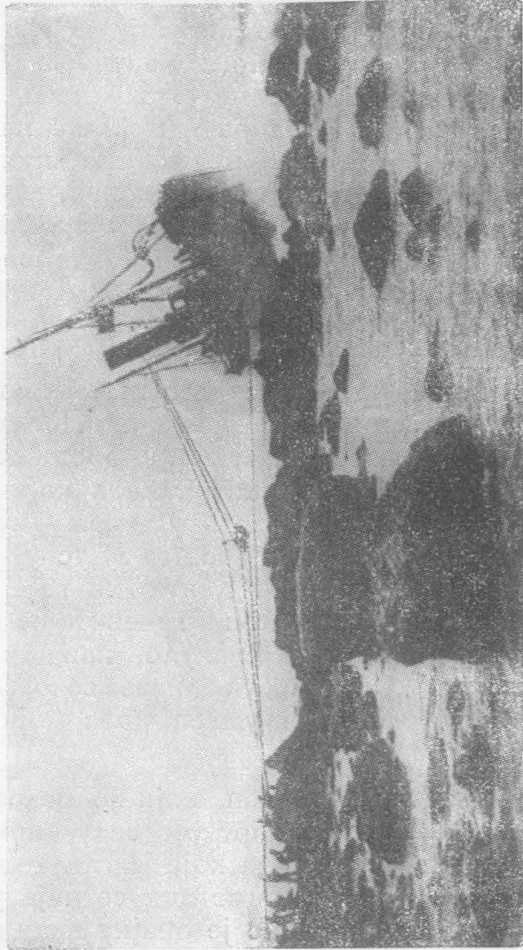


крај брода, а путовати се мора, јер није могућно брод уковити, било због каменитог дна за који се котве не хватају, било због ветра који би се са бродом играо као са љуском и натерао га на стене или плићаке.

Све то чини да је историја њу-фундлендских и гаспезиских колонија испуњена бродарским трагедијама и катастрофама као ни једна друга. Да се не помињу катастрофе које су у своје време одјекнуле широм целог света, као што је била пропаст „Титаника”, локалне катастрофе се броје на десетине, кашто и на стотине, сваке године, покашто и месечно, али то већином не излази даље из уских морнарских и рибарских кругова и месног становништва, које је на такве трагедије већ вековима навикло. Да се не помињу такође ни многобројне, честе рибарске трагедије о којима је напред бивало речи, а за које би се могло рећи да су у програму, јер су неизбежне по самој природи посла. А има их и мноштво других о којима се годинама причава, док не буду замењене другим, још тежим морским трагедијама које неминовно наступају после извесног, не баш дугог времена. Оне су, поред обичних, свакидашњих догађаја од мале вредности, предмет претресања при дугим зимским ноћним седељкама рибарских породица, уз пуцкарање ватре, и о њима се одржавају успомене које се преносе од једне генерације на другу. Између оних које нису свакад допрле даље од локалних села, али су оставиле дубоке трагове у успоменама становништва, навешћемо их неке што су стале мноштва људских жртава.

Једрењак „Colborne“ пошао је крајем августа 1838 године из Енглеске за Канаду, са 17 својих морнара и 38 путника. У путу се борио са јаким ветровима и бурама, тако да је тек 15 октобра увече, после 46 дана путовања, са њега угледана земља, један од омањих ртова обала Гаспезије. Капетан Кент, који је по ноћној бури био потпуно изгубио оријентацију, спазивши пред собом једну слабу све-

тлост, сматрао је да она означаје кулу светиљу на одатле ипак доста удаљеном великом острву Антикости, па је према томе и управљао бродом. Узалуд му је један од његових морнара, Еткисон,



Сл. 104. — Спасвање рибара са разгупаног мрежарског брода.

који се том приликом сретно спасао, енергично предочавао да то није, већ да се налазе поред гаспезиске обале; капетан није хтео за то да чује. Он и његов помоћник су у кабини мирно сркутали рум,

кад се одједном брод задрма и осети се његов удар о тврд предмет, уз очајну вриску путника. Брод се у тренутку зауставио и опасно накривио. Избежумљени путници, њихове жене и деца, истрчавши из топлих постеља на палубу, запомагали су за помоћ. Брод је био распаран једним подводним каменим шиљком, и кроз отвор који је зјапио куљала је вода. Капетан једним маневром успе да скине брод са шиљка на коме је био набоден, али то је бида пропаст и морнара и путника на њему. Бујица воде тек онда покуља у тиме проширени отвор, а брод се одједном тако накриви, да изручи са себе у море све што је било на палуби. Све је то море одмах прогутало; спасао се само Еткисон са својих пет другова морнара. Дохвативши се оборене катарке, чији је врх додиривао водену површину, они су, пузећи дуж катарке, успели да се дочепају чамца, на коме су нашли и једно весло, али које су таласи одмах пребили. Послуживши се једном даском, мокри до костију, кроз беску фијукање ветра, преко огромних таласа који су запљускивали чамац, кроз језовиту мрачну ноћ, они су успели да изађу на обалу, пошто су успут увукли у чамац два сина капетана Кента, на које су наишли и који су већ били мртви и грчевито се држали један за другога. Кад је свануло, наишли су на морнаре рибари, однели их у оближње село, где су се повратили од страха и ужаса кроз који су те ноћи прошли.

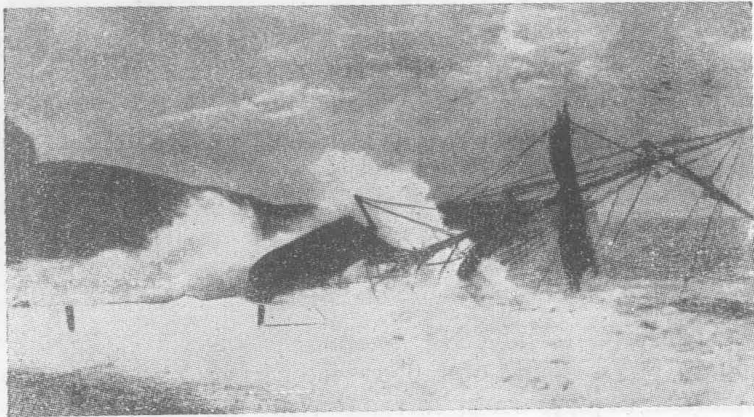
Спасени морнар Еткисон, који је целога свог живота остао у томе рибарском селу, причао је доцније о трагичним сценама које је гледао при катастрофи брода. За све време док се није удаљио од позорнице ужаса, слушао је очајну вику и запомагање оних што су, изручени у море, успели да се дохвате чега било што их је могло задржати да не потону. Исцрпени од зиме и напора да се одрже на површини воде, они су један по један, уз очајну вриску, испуштали из руку предмет који их на води

држи и тонули у море. Сам брод није потонуо; он се, накривљен и са обореним катаркама, још држао на површини утишаног мора, кад су рано изјутра стигли на место рибарски чамци да спасавају што се могло спасти. Рибари су успели да га одвуку у један оближњи мали морски залив, где су га оставили насуканог на пешчани пруд. Прегледавши брод, нашли су на њему капетана и неколико морнара подављене. А разбацивши крупне удице које су чамцима вукли под воденом површином, рибари су извукли подављене капетановог помоћника и велики број путника, као и мноштво сандука, бала и других предмета. Повађени путници и морнари посахрањивани су на песковитој обали, а похватане предмете разделили су рибари међу собом. Извађено је такође четрдесет сандучића златнога новца, које је енглеска влада послала бродом у Канаду. Пет таквих сандучића, али знатно олакшаних, послато је у Кебек; за остатак до 40 истрага није дала никакав резултат. Тај остатак је у Гаспезији створио легенду о закопаном благу под стенама и у пећинама гаспезиске обале.

Месеца маја 1847 године једрењак „Carrick“ пошао је са ирске обале са две стотине ирских исељеника, које је глад натерала да потраже боље услове за живот на другој страни океана. Двадесет трећег дана путовања снежна бура учини да капетан изгуби правац и брод удари о подводну стену недалеко од гаспезиског крајњег источног предгорја Гаспе. Међу исељеницима настане паника, која је онемогућила свако спасавање. Сутрадан, кад се море утишало, рибари су дуж обале, на простору од три километра, наишли на избачене лешеве потопљених исељеника и морнара. Спасао се само капетан са шесторицом својих морнара. Велики број подављених имао је одгрижену руку или ногу; то су учиниле ајкуле, којих има доста у тој области. Цео дан су воловске двоколице превлачиле дављенике до велике ископане раке, подаље од морске

обале, а за то време море је својом вечитом тужном песмом испраћало своје жртве.

Једнога дана, крајем прошлога века, кад је на мору беснела бура, један младић који је случајно пред вече пролазио по врху хридина на обали залива Бонависта, спази на једноме пустом острву у томе заливу светлуцање ватре, за које је одмах разумео да је то сигнал за тражење помоћи. Он, кроз буру и густу помрчину, дотрчи у оближње рибарско село и то јави. Али пошто је био у селу познат као љубитељ шала, нико му није поверовао,



Сл. 105. — Рибарски једрењак разлупан о подводне стене.

па је на томе и остало. После неколико недеља један рибарски једрењак прође поред острвца, поред кога капетан спази мноштво морских птица; он ту задржи брод, спусти у море чамац и упути се острвцу да улови коју од њих. Птица, коју је ранио, падне на обалу, и кад је капетан пришао да је узме, види на своје изненађење да је она пала на једно велико морнарско платно раширено по песку. Кад је подигао крај од платна, застао је запрепашћен: под платном је било поређано, један до другог, четрнаест људских лешева, између којих и леш

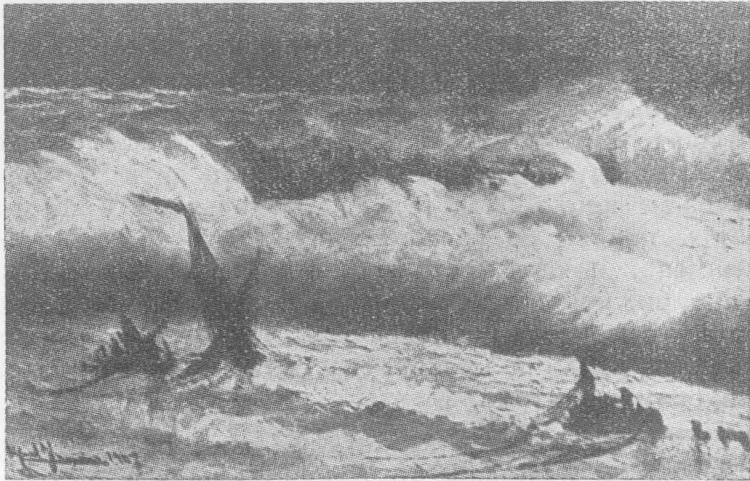
једне девојке. Око њих је било разбачено мноштво костију, за које је капетан одмах распознао да су људске. Поред једног од несрећника, нашао је бродски дневник, у коме је трагедија била убележена од почетка до краја, до тренутка до кога је у ономе што је дневник водио, још било искре живота. Из дневника је капетан сазнао за оно што се ту дешавало пре неколико недеља, управо у време кад је младић спазио сигнале за помоћ са тога места. Једрењак „Main of Swansea“ нагњео је ветар на плитко морско дно, разлупао га о стене на њему и подавио га на томе месту. Морнари и неколико путника на њему спасли су се пливањем и дограбили се обале поменутог острвца. Подносили су неколико дана глад и жеђ, дајући сигнале за помоћ. Али никакав брод ни чамац није се појављивао на видику. Изгубивши готово и свест од страшног мучења коме су били изложени, одлучили су да једни поједу друге, по реду који ће бити одређен вучењем коцке. Кад је коцком дошао ред на девојку, понуди се на место ње њен брат; то буде усвојено, и он сместа буде жртвован и поједен. Тако би, вероватно, ишло до краја, док их не би остао само један, последњи, али су жеђ и цича то прекинули и канибалске сцене су престале са њиховим животима.

Велика бродска катастрофа која се десила у тим водама у пролеће 1847 године, једна је од оних које су добро запамћене у рибарским селима тих крајева. Осам стотина исељеника укрцало се на ирској обали на неколико омањих једрилица које су их имале пренети у Канаду, где би се населили са својим породицама и отпочели нов живот, пун бољих нада. У путу преко океана појаве се на бродовима, у један исти мах, тифус, мале богиње и колера. Сваки дан су лешеве помрлих бацани у море, понеких дана и десетинама. Кад су бродови већ били стигли у њу-фундлендске воде, захвати их страшна бура и поразбија их све до једнога о стеновите



обале тих опасних крајева. Пет стотина исељеника подављено је са тим бродовима; матрози су пливањем спасли двадесеторо деце, које су одмах узели под своје милосрдни становници оближњег рибарског села. Од те деце остали су потомци, од којих су постале данашње, доста многобројне ирске породице у томе месту и околини.

Крајем фебруара 1918 године, велики парни брод „Florizel“, који је бродовласничку компанију стао милион и по долара, такође је потопљен кад је заишао у ове опасне воде, наседањем на подводне стене које су га разлупале. Од 138 људи



Сл. 106. — Остаци брода после бродолома.

на њему подављено је 94; међу њима је било и неколико високих чиновника, индустријалаца и банкара из колоније Њу-Фундленда.

Бродске катастрофе су и данас честе у њу-фундлендским водама. Прошле јесени, на пр., око половине септембра 1934, енглески теретни парни брод „Mill-rool“, од 4000 тона, са особљем од 26 људи, натоварен робом коју је имао да превезе из Европе у Монреал

(Канада), потонуо је без икаквог трага, пловећи дуж јужних лабрадорских обала. Позив за помоћ, дат бежичном телеграфијом, примила су два велика брода, на океанској пучини, који су пуном паром стигли на место несреће, претражили целу околицу, али нису нашли никаква трага ни од брода ни од посаде на њему.

На месец дана после тога, око половине октобра 1934 године, теретни парни брод „Roï David“ ударио је у заливу Сен-Лорана на плитко, каменито морско дно и одмах био потопљен. Капетан брода, седам морнара и пет путника били су подављени, а неколицина се спасла пливањем до обалских стена.

А колико је у тим водама, при бурама и мрачним ноћима, морало бити и опскурних трагедија, за које зна само океан, а на земљи се о њима никад ништа није сазнало, осим то да је нестало без трага и гласа каквога брода и свега људства на њему! Потомци несталих остају да за њима тугују и да их увече, поред ватре, при бури и урлицима океана што се споља чују у скромној рибарској кућици, помињу, шапућући молитве за њихову душу. Колико је ту морало бити и таквих морских ужаса које ни сликарска машта Руисдаела не би била у стању представити! „О таласи, колико тужних историја ви знате!“ уздише Виктор Иго.

О морским трагедијама у овим крајевима могла би се исписати дебела књига. Поједине од њих претвориле су се у легенде које круже по обалама Гаспезије и Њу-Фундленда, и које ће се, вероватно, још вековима одржавати. Таква је на пр. катастрофа која је извор легенде „Холанђанина Луталице“. По овој, увек кад је јака бура, може се, аке се има добро око, спазити на побеснелом океану брод са разапетим једрилима, који лети преко огромних таласа. Тај брод, коме се нико никад није приближио, носи са онога света поруке подављених

за њихове породице и пријатеље, али те поруке никад не доспевају до оних којима су намењене.

Таква је и легенда о „Енглеском бродолому”. Са јужне стране острва Бонавентир пружа се у море један каменит рт, који носи име Рт Очајања. На њему, а на висини од 15 стопа изнад највеће висине мора испод њега, и данас се налазе већ иструлели остаци старог, разлупаног брода, за које нико живи никад неће сазнати како су они ту доспели. Прадеде данашњих рибара, из околних рибарских села, памте да је тај брод од увек ту био и да се бродолом, који их је ту избацио, од вајкада звао енглески бродолом. Наспрам тога места, по једногласном тврђењу рибара, појављују се на води чудне визије, а најчудније је то што врло озбиљни капетани бродова тврде да се сцене о којима причају рибари, одиста неколико пута појављивале у току прошлога и првих година овога века. Кад је море потпуно мирно и његова површина као огледало, оно се одједном узнемири; на усталасаној површини појави се лак једрењак са разапетим једрима и лети преко таласа брзином ласте, једва додирујући водену површину. На катаркама се појаве људске фигуре, обучене у античка одела; на самоме кљуну брода стоји заповедник који руком показује крмару камениту хридину где треба да притера брод обали. У тренутку кад ће брод ударити у стену, зачује се очајан врисак и нестаје целе визије; море се одмах после тога умири и површина му опет постане као огледало. Ко не би помислио на фантастичну оперу Рихарда Вагнера?

Морске трагедије су дале повода и постојању једне нарочите класе становника на овим обалама, који живе искључиво од њих. То су обалски мародери који, не радећи никакав други посао, лутају беспослени поред обала, са чакљом у једној, а конопцем завршеним гвозденим куком у другој руци. Њихово извежбано око спази поред обале и

најмањи предмет са каквог разлупаног брода, а пошто су бродоломи у тим крајевима врло чести, ти људи живе искључиво од вађења из воде таквих предмета. У томе иду тако далеко да се, при томе послу, не устручавају ни криминалних дела, истина врло ретко и у изузетним приликама. У томе погледу је чувена злогласна обала поред Предгорја Мачке, наспрам малог каменитог Рта Мон. Ту се, због мноштва подводних стена, готово при свакој бури



Сл. 107. — Обалски мародери за време буре.

дешавају бродоломи. Преко целог дана околни мародери иду поред обале наоружани својим алатом, напињу очи да поред обале, препљускиване таласима, или на узбурканој пучини, спазе предмете или остатке каквог разлупаног брода. Није могућно то проверити, али се по обалама прича да су они раније употребљавали начине старих Бретонаца, који су, како тврди легенда, при ноћним бурама, натицали воловима на рогове запаљене лампе да би издалека и у бурној мрачној ноћи морепловци на пучини мислили да су то сигналне лампе бродова што плове. Брод, који је тиме био преварен, продужавао је слободно свој пут у правцу сигнала

који су се пред њиме указали, и пришавши обали, био је од подводног стења разлупан и од мародера опљачкан.

Напред, кад је било говора о Магдаленским Острвима, казано је да многе куће на њима имају намештај са разлупаних бродова, њихове часовнике, бродске инструменте и др., и да су саграђене од дрвеног материјала од кога су били саграђени ти бродови. То важи и за мародерска места дуж



Сл. 108. — Обалски мародери после буре.

гаспезиских обала. Тако је на пр. по местима у којима живе поменути злогласни мародери из околине Предгорја Мачке који, са горостасне стене што се диже над самом морском обалом, и дању и ноћу посматрају море и вребају тренутак за свој мрачни посао. Године 1814, француски владика који је тада обишао те крајеве, записао је у свој путни дневник: „Између Предгорја Мачке и реке Св. Ане живе шест породица; али шта се може са њима радити кад оне живе само од пљачкања бродова!”. Да-

нас је то, интервенцијом власти, сведено на најмању меру, и многобројни потомци тих шест породица живе од поштених послова.

Стари свештеник из оближњег места, који нам је о томе давао обавештења, у својој доколици помало је и песник. „Чујете ли, господо, тај дубок глас што долази из бескрајности океана? Мислите ли ви да је океан само прозаичан басен напуњен водом у којој мрдају жива бића и по којој, у ораховој љусци, плива двоножац? Не, господо! За



Сл. 109. — Судбина океанских рибара.

онога који има око и ухо да то осети, океан је исполинско живо биће које, иако има своје, за нас беднике непојамне ћуди, зна шта хоће и шта ради. Нама Гаспезијанцима, који целог свог века само њега пред собом видимо и чујемо, оно шапуће хиљаде мистериозних рефрена, који буде трагичне успомене, разнежавају срца и инспиришу легенде које ви никада нисте чули, нити ћете их, можда,



икад чути и разумети. Тамо на врху оне горостасне стене, колико је матера и удовица упињало своје уплакране очи на линију у којој се састају вода и небо, и на коленима преклињало ђина да се смилује и не узима њихове миле за жртве! Џин зна да буде мека срца, али зна и да пусти од себе страховите гласове који дају на знање да му требају жртве. Ту онда не помажу више никакве молитве. А кад се ти гласови утишају, поред тужног јецања оних који су остали без хранитеља, чућете са пучине и тиха јецања оних који више никад неће видети земљу и своје миле.“

Тако нам је, са погледом упереним у даљину преко бучне океанске површине, говорио стари свештеник, не водећи рачуна о томе да ли и ми остали имамо довољно чулне утаначености и поетске видовитости, да бисмо све то могли тако видети, чути и разумети.

---

## С Л И К Е.

- Сл. 1. Карта пређеног пута.
- Сл. 2. Рибарско насеље на острву Сен-Пјер.
- Сл. 3. Дрвене куће на Сен-Пјеру.
- Сл. 4. Инсталације за сушење рибе на Сен-Пјеру.
- Сл. 5. Хридине на Магдаленским Острвима.
- Сл. 6. Једно од Магдаленских Острва.
- Сл. 7. Село Хавр-Обер.
- Сл. 8. Проналазач Канаде Жак Картие.
- Сл. 9. Путовање Картиеве експедиције уз реку Сен-Лоран.
- Сл. 10. Кућа Гастона Мение на острву Антикости.
- Сл. 11. Крупан лакс са острва Антикости.
- Сл. 12. Неговање сребрнастих лисица на острву Антикости.
- Сл. 13. Лабрадорска обала.
- Сл. 14. Лабрадорска обала.
- Сл. 15. Даброви на Лабрадору.
- Сл. 16. Лабрадорски медвед.
- Сл. 17. Лабрадорски курјаци.
- Сл. 18. Ескимско насеље Окак.
- Сл. 19. Лабрадорски Ескими.
- Сл. 20. Ескимске жене.
- Сл. 21. Еским производи ватру трењем.
- Сл. 22. Лабрадорска запрега са јеленима.
- Сл. 23. Лабрадорска запрега са псима.
- Сл. 24. Лакс прескаче водопад.
- Сл. 25. Путовање по унутрашњости Лабрадора.
- Сл. 26. Низ хладну Лабрадорску струју.
- Сл. 27. Тунел у леденом брду.
- Сл. 28. Пловидба сантом низ струју.
- Сл. 29. Ледени брегови.
- Сл. 30. Ледени брегови.
- Сл. 31. Крзнарско насеље на лабрадорској обали.
- Сл. 32. Варош Сен-Џонс.
- Сл. 33. Варошица Хиртс-Контент.

- Сл. 34. Њу-фундлендски пас.
- Сл. 35. Фока на леденом брду.
- Сл. 36. Ловци заопкољавају чопор фока.
- Сл. 37. Превлачење кожа са леда на брод.
- Сл. 38. Велики ловачки брод.
- Сл. 39. Удица за лов бакалара.
- Сл. 40. Мали бакаларски струк.
- Сл. 41. Рибар лови удицом.
- Сл. 42. Сушење бакалара на ваздуху.
- Сл. 43. Сушење бакалара на ваздуху.
- Сл. 44. Сушење бакалара на ваздуху.
- Сл. 45. Флота локалних њу-фундлендских рибара.
- Сл. 46. Бакалар.
- Сл. 47. Карта њу-фундлендских рибљих ловишта.
- Сл. 48. „Epcognet“, мамац на удицама.
- Сл. 49. „Vulot“, мамац на удицама.
- Сл. 50. Сен-Мало, гнездо океанских рибара.
- Сл. 51. Пристаниште рибарских гоелета.
- Сл. 52. Укрцавање рибара на гоелету.
- Сл. 53. Свечаност при поласку гоелета.
- Сл. 54. Полазак гоелета за њу-фундлендска ловишта.
- Сл. 55. Гоелете излазе из пристаништа.
- Сл. 56. На океанској пучини.
- Сл. 57. Постеље рибара на броду.
- Сл. 58. За време путовања преко океана.
- Сл. 59. Сагледана земља.
- Сл. 60. Пробни лов удицом.
- Сл. 61. Велики бакаларски струк опружен по морском дну.
- Сл. 62. Кићење удица мамцем.
- Сл. 63. Разбацивање струкова око брода.
- Сл. 64. Чамац са брода разбацио свој струк.
- Сл. 65. Чамац пун рибе враћа се броду.
- Сл. 66. Пронађено место богатог лова.
- Сл. 67. Извидница тражи место за струкарски лов.
- Сл. 68. Пребацивање уловљене рибе на брод.
- Сл. 69. Парање, чишћење и испирање уловљене рибе на броду.
- Сл. 70. Расплаћен бакалар.
- Сл. 71. Бакалар у ваљкастом облику.
- Сл. 72. Рибари траже свој брод по бури.

- Сл. 73. Рибарско бродоградилште за гоелете у Фекану.
- Сл. 74. Пристаниште парних мрежарских бродова у Фекану.
- Сл. 75. Мрежарски парни брод на пучини.
- Сл. 76. Опремање мреже за време путовања.
- Сл. 77. Мрежа „chalut“ или „trawl“.
- Сл. 78. Брод вуче мрежу по морском дну.
- Сл. 79. Мрежарски брод у раду.
- Сл. 80. Резултат вучења мреже за време од два сата.
- Сл. 81. Риба за прераду на броду.
- Сл. 82. Мрежа се непрестано пуни.
- Сл. 83. Мрежа извучена близу површине мора.
- Сл. 84. Извлачење мреже на брод.
- Сл. 85. Риба сакупљена на дну мреже.
- Сл. 86. Отварање мреже на броду.
- Сл. 87. Изручивање рибе из мреже на палубу брода.
- Сл. 88. Леп примерак бакалара.
- Сл. 89. Крупан бакалар.
- Сл. 90. Парање, чишћење и усољавање бакалара на броду.
- Сл. 91. Парни болнички брод „Sainte-Jeanne d' Arc“.
- Сл. 92. Очекивање повратка њу-фундлендских рибара.
- Сл. 93. Рибарска породица добија тужну вест.
- Сл. 94. Продаја сировог бакалара.
- Сл. 95. Инсталација за сушење бакалара на ваздуху, у Бордоу.
- Сл. 96. Инсталација за вештачко сушење бакалара, у Бордоу.
- Сл. 97. Вештачко сушење бакалара у Фекану.
- Сл. 98. Хладњача за чување рибе на острву Сен-Пјер.
- Сл. 99. Брод бискајских ловаца китова.
- Сл. 100. Бискајски рибари лове бакалара.
- Сл. 101. Инструмент бискајских рибара за ориентисање на океану.
- Сл. 102. Путнички и рибарски брод прелазе преко њу-фундлендских ловишта.
- Сл. 103. Рибарски једрењак по бури.
- Сл. 104. Спасовање рибара са разлупаног мрежарског брода.
- Сл. 105. Рибарски једрењак разлупан о подводне стене.
- Сл. 106. Остаци брода после бродолома.
- Сл. 107. Обалски мародери за време буре.
- Сл. 108. Обалски мародери после буре.
- Сл. 109. Судбина океанских рибара.





# С А Д Р Ж А Ј

Страна

## ПРВИ ОДЕЉАК.

### Од француске обале до Њу-Фундленда.

1. Од Ла-Рошела до Сен-Пјера и Миклона . . . . .	7
2. Од Сен-Пјера до Магдаленских Острва . . . . .	20
3. Од Магдаленских Острва на ушће Сен-Лорана . . . . .	29
4. На острву Антикости . . . . .	39
5. Поред обала Лабрадора . . . . .	45
6. Низ хладну Лабрадорску струју . . . . .	61

## ДРУГИ ОДЕЉАК.

### Њу-Фундленд и његово становништво.

7. Острво и његова главна варош . . . . .	74
8. Први транскеански кабл . . . . .	78
9. Унутрашњост Њу-Фундленда и његови становници . . . . .	83
10. Занимљивости о животу у колонији . . . . .	89
11. Ловци фока на Њу-Фундленду . . . . .	93
12. Локални рибари са Њу-Фундленда . . . . .	106

## ТРЕЋИ ОДЕЉАК.

### Индустријски лов бакалара на њу-фундлендским ловиштима.

13. Бакалар и његова економска вредност . . . . .	117
14. Њу-фундлендска рибља ловишта . . . . .	122
15. Са океанским рибарима удичарима на послу . . . . .	133
16. Са океанским рибарима мрежарима на послу . . . . .	164
17. Индустијска прерада бакалара . . . . .	196

## ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК.

### Историја и припадништво њу-фундлендских риболова.

18. Проналазак њу-фундлендских риболова . . . . .	207
19. Прве француске рибарске колоније на Њу-Фундленду . . . . .	212
20. Француске рибарске колоније у заливу Сен-Лорана . . . . .	215
21. Борбе и ратови око њу-фундлендских и сен-лоранских риболова . . . . .	221
22. Бродоломи у области рибљих ловишта . . . . .	227





